

Inventarisatie Zingeving en Geestelijke Verzorging Thuis/Eerstelijns

Maart 2020
Universiteit voor Humanistiek
Ben Vrugink
Annelieke Damen
Gaby Jacobs

In opdracht van ZonMw

Inhoud

Inleiding	5
Doel	5
Werkwijze	6
Afbakening	7
Samenwerking	7
Leeswijzer	7
Dankwoord	8
1. Begeleidingsprojecten en -interventies	9
Algemene doelgroep	9
Geestelijk verzorgers	9
Vrijwilligers	9
Aardbevingsgebied Groningen	11
Geestelijk verzorgers, professionals, vrijwilligers	11
Aidspatiënten	11
Geestelijk verzorgers	11
Kankerpatiënten	12
Geestelijk verzorgers	12
Mantelzorgers	12
Geestelijk verzorgers	12
Vrijwilligers	13
Nabestaanden	14
Sociaal werkers	14
Ouderen	14
Geestelijk verzorgers	14
Geestelijk verzorgers en vrijwilligers	15
Vrijwilligers	15
Vrijwilligers en zorgprofessionals	18
Welzijnsmedewerkers	18
Palliatieve zorg	18
Vrijwilligers	18
2. Scholingen en lesmateriaal	20
Algemene doelgroep	20
Geestelijk verzorgers	20
Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals	24
Huisartsen	27
Vrijwilligers	28
Zorgprofessionals, vrijwilligers, naasten	30
GGZ-cliënten	39
Geestelijk verzorgers	39

Psychologen, psychiaters en psychotherapeuten	40
Maatschappelijk werkers	40
Migranten	40
Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals	40
Nabestaanden	41
Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals	41
Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten	42
Ouderen	43
Geestelijk verzorgers	43
Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten	43
Palliatieve zorg	52
Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals	52
Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten	54
 3. Instrumenten en materialen	 66
Algemene doelgroep	66
Geestelijk verzorgers	66
Diverse zorgprofessionals	67
Huisartsen	70
Verpleegkundigen	71
Ouderen	71
Geestelijk verzorgers	71
Diverse zorgprofessionals	72
Kankerpatiënten	75
Geestelijk verzorgers	75
Diverse zorgprofessionals	76
Huisartsen	77
Palliatieve zorg	78
Geestelijk verzorgers	78
Diverse zorgverleners	78
Mantelzorgers	81
Verstandelijk gehandicapten	82
 4. Onderzoek en publicaties	 83
Algemene doelgroep	83
Geestelijk verzorgers	83
Diverse zorgprofessionals	86
Huisartsen	89
Verpleegkundigen	91
Burn-out patiënten	92
CVA patiënten	93
Dak- en thuislozen	93
Euthanasie	95
Kankerpatiënten	96

Mantelzorgers.....	96
Ouderen	97
Palliatieve zorg.....	101
Geestelijk verzorgers.....	101
Diverse zorgprofessionals	103
Huisartsen.....	109
Vrijwilligers	110
Psychiatrie.....	112
Zwangerschap	114
Algemeen	115
5. Richtlijnen, kwaliteitsstandaarden en handleidingen	116
Geestelijk verzorgers.....	116
Diverse zorgprofessionals en vrijwilligers	117
6. Thema's	120
 Bijlage 1. Instellingen	 122
Bijlage 2. Netwerken en (digitale) platforms.....	133
Bijlage 3: Startlijst met internetsites.....	135
Bijlage 4: Gebruikte zoektermen.....	136

Inleiding

Sinds 1 januari 2019 kunnen geestelijk verzorgers gefinancierd worden ingezet in de thuis-situatie door een nieuwe subsidieregeling vanuit het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.¹ Deze regeling is gericht op drie categorieën cliënten: mensen van 50 jaar en ouder, volwassenen en kinderen in de palliatieve fase en hun naasten. Voor de netwerken voor de kinderpalliatieve zorg geldt dat zij uit extra middelen zowel geestelijk verzorgers als rouw- en verliesbegeleiders kunnen inschakelen. Het ministerie van VWS heeft de stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis ingesteld. Deze stuurgroep heeft als taak om de infrastructuur voor geestelijke verzorging thuis met alle betrokken partners vorm geven. Dit gebeurt door middel van een zestal deelprojecten. Het ministerie van VWS heeft tevens opdracht gegeven aan ZonMw om een onderzoeksprogramma te ontwikkelen. Aangezien er in dit veld veel in ontwikkeling is door meerdere partijen bestaat er grote behoefte aan een overzicht van bestaande publicaties en materialen.

De Universiteit voor Humanistiek heeft in opdracht van ZonMw een brede inventarisatie uitgevoerd naar zingeving en geestelijke verzorging thuis/ eerstelijns, inclusief het sociale domein, in de periode van december 2019 tot en met februari 2020. Deze inventarisatie is bedoeld voor alle professionals en organisaties in de eerstelijns inclusief het sociale domein, geestelijk verzorgers, vrijwilligers, projectleiders geestelijke verzorging van de landelijke Netwerken Palliatieve Zorg, leden van de stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis en onderzoekers.

Doel

Het doel van deze inventarisatie is een concreet en handzaam en naar aard van de activiteiten gerangschikt overzicht. Het betreft al het relevante Nederlands onderzoek en/of producten, instrumenten, scholingen, begeleidingsinterventies en materialen in de periode 2010-heden, waaronder (resultaten/producten voortkomend uit) projecten gefinancierd door ZonMw. We kwamen daarbij ook instellingen, netwerken en (digitale platforms) tegen die zich op het terrein van zingeving en geestelijke verzorging in de eerstelijns begeven. Deze horen niet bij de opdracht, maar hebben we als overzicht opgenomen in Bijlage 1 (Instellingen) en Bijlage 2 (Netwerken en platforms). De inventarisatie is niet uitputtend en doet ook geen uitspraken over de kwaliteit van de initiatieven of materialen. Wel bieden we hiermee een overzicht van wat er is zodat anderen hierop kunnen voortbouwen.

¹ Agora, Stichting Fibula, KBO-PCOB, Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg, PZNL, Sociaal Werk Nederland, VGVZ, NHG (2019). *FACTSHEET 2 – Subsidieregeling geestelijke verzorging thuis VERSIE APRIL 2019*. Zie ook: <https://www.palliaweb.nl/publicaties/veelgestelde-vragen-geestelijke-verzorging>.

Werkwijze

De inventarisatie heeft plaatsgevonden door middel van een internetsearch en een stakeholderraadpleging. De kennissynthese naar geestelijke verzorging in de palliatieve zorg² heeft als basis gediend. Voor de internetsearch is vooraf een lijst opgesteld met relevante websites (zie ook Bijlage 3). Deze sites zijn doorzocht op onderzoeken, scholingen en ander materiaal dat bij de opdracht paste. Ook verwezen deze sites vaak door naar andere gerelateerde sites, die eveneens door ons zijn doorzocht. Daarnaast hebben we via Google en de wetenschappelijke zoekmachines Google Scholar, Scopus, Pubmed en Web of Science gezocht naar aanvullende data (zie bijlage 4 voor een overzicht van de gebruikte zoektermen en de vooraf opgestelde lijst met websites).

Voor de stakeholderraadpleging is een beknopt PDF document opgesteld met het materiaal dat reeds door de onderzoekers was gevonden bij de internetsearch. Ook is er een online enquêteformulier gemaakt met behulp van Qualtrics. De stakeholders ontvingen een e-mail, waaraan het PDF document als bijlage was toegevoegd en waarin een link naar de enquête was opgenomen. Hen is gevraagd om het PDF document door te nemen op mogelijk ontbrekende initiatieven of materialen en deze via het enquêteformulier aan te vullen. De enquête is verstuurd naar een vooraf opgestelde lijst met stakeholders. Voor deze lijst zijn experts geselecteerd op het gebied van zingeving en/of geestelijke verzorging in de eerste lijnszorg. Op de eerste plaats hoogleraren, lectoren en onderzoekers die verbonden zijn aan de opleidingen tot geestelijk verzorger of gespecialiseerd zijn in zingeving in de zorg, zorg bij het levenseinde of wijkgerichte zorg. Ten tweede medewerkers van (maatschappelijke) organisaties die zich bezighouden met kennisdeling, onderzoek of andere activiteiten op het gebied van geestelijke verzorging en/of zingeving in de zorg. Een derde groep betrof geestelijk verzorgers uit de eerste lijn evenals leidinggevendenden van vrijwilligers op het gebied van zingeving in de thuissituatie. Tot slot hebben wij een aangepaste versie van de enquête via Stichting Fibula verspreid onder projectleiders geestelijke verzorging van de Netwerken Palliatieve Zorg. In deze aangepaste versie werd niet naar scholingen gevraagd, omdat de Deelprojectgroep Onderwijs deze reeds aan het inventariseren was onder de projectleiders.

In totaal is de reguliere enquête naar 91 mensen gestuurd en is de aangepaste versie van de enquête naar 65 projectleiders gestuurd. Van de 91 mensen die de reguliere enquête hebben ontvangen, heeft circa één vijfde deel gegevens aangeleverd. Bij de projectleiders lag de respons aanmerkelijk lager: 4 projectleiders hebben gegevens aangeleverd. De stakeholders mochten de enquête doorsturen naar andere experts uit hun netwerk. Omdat de enquête door meerdere mensen anoniem is ingevuld, is niet met zekerheid te zeggen of alle reacties afkomstig waren van de oorspronkelijk geselecteerde stakeholders of dat er ook anderen gereageerd hebben.

2 Damen, A. van & C. Leget (2017). *Kennissynthese onderzoek Geestelijke Verzorging in Palliatieve Zorg*. Utrecht: UvH. In samenwerking met ZonMw en VGVZ.

Afbakening

De inventarisatie heeft betrekking op gegevens en materialen uit de Nederlandse en/of Vlaamse context vanaf 2010. Een uitzondering hierop is gemaakt voor signalerings- en verwijsinstrumenten. Deze mochten ook in de periode 2000-2010 gepubliceerd zijn of een internationaal karakter hebben. Er is gericht gezocht naar materialen op het gebied van zingeving en Geestelijke Verzorging Thuis / Eerstelijn. Onder de eerstelijn verstaan we alle hulp, zorg, dienstverlening en ondersteuning die zonder verwijzing voor burgers toegankelijk is; we includeren hierin dus het sociale domein. Tijdens deze zoektocht kwamen er ook enkele materialen naar voren uit de tweedelijnszorg, bijvoorbeeld de institutionele ouderenzorg. Als deze relevant leken voor het werken in de Geestelijke Verzorging Thuis / Eerstelijn, zijn deze in de eindrapportage verwerkt.

Samenwerking

Voor deze inventarisatie heeft er afstemming plaatsgevonden met andere organisaties. Gegevens uit de inventarisatie rondom scholingsactiviteiten die door de Projectgroep Onderwijs is opgepakt, zijn opgenomen in deze inventarisatie. Omgekeerd zijn de door ons gevonden gegevens gedeeld met de Projectgroep Onderwijs. Er heeft ook afstemming plaatsgevonden met het door ZonMw gesubsidieerde project PLOEG1 'Spirituele zorg dichtbij huis' onder leiding van prof. dr. Hetty Zock, dat eerstelijns GV consulten in kaart brengt. Deze zijn in de onderhavige inventarisatie niet meegenomen. Tot slot heeft Agora de eerste resultaten met ons gedeeld van hun inventarisatie in het sociale domein. Voor zover passend bij onze taakstelling zijn deze in ons verslag meegenomen.

Leeswijzer

De gevonden gegevens zijn in een aantal hoofdstukken ondergebracht en geordend naar beroepsgroep en doelgroep. Hoofdstuk 1 biedt een overzicht van projecten en begeleidingsinterventies rondom zingeving in de eerstelijn. Hoofdstuk 2 bevat scholingen en lesmateriaal. In hoofdstuk 3 zijn instrumenten en andere materialen, bijvoorbeeld voor onderzoek of screening, ondergebracht. Hoofdstuk 4 gaat in op onderzoek en publicaties, zowel wetenschappelijk als vakinhoudelijk van aard. Hoofdstuk 5 geeft richtlijnen weer, kwaliteitsstandaarden en handleidingen die van belang zijn voor zingeving en geestelijke verzorging. Hoofdstuk 6 is van een andere aard, want ordent het gevonden materiaal per thema. Dit materiaal is niet opnieuw weergegeven, maar door te klikken op het thema en een bepaald nummer, komt de lezer terecht bij het betreffende onderdeel, zoals een scholing rondom het thema of een handleiding.

In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van instellingen op het gebied van zingeving en geestelijke verzorging en in bijlage 2 een overzicht van netwerken en digitale platforms op dit gebied. In bijlage 3 staat een lijst van internetsites, die als startpunt heeft gediend voor onze internetsearch (zie werkwijze). Bijlage 4 tot slot biedt een overzicht van de zoektermen en zoekmachines die in onze internetsearch zijn gebruikt.

Dankwoord

Wij danken iedereen zeer die een bijdrage heeft geleverd aan deze inventarisatie.

1. Begeleidingsprojecten en -interventies

Algemene doelgroep

Geestelijk verzorgers

1.1

Naam:	Pilotproject Luisterconsulten door een geestelijk verzorger in PaTz-Praktijken
Uitvoerder:	Hanna Klop, Ian Koper & Prof. Dr. B.D. Onwuteaka-Philipsen (VUmc), Consortium Palliatieve Zorg Noord-Holland en Flevoland, B. Schweitzer (Stichting PaTz), Wies Wagenaar (Netwerk Palliatieve Zorg Amsterdam en Diemen), Everdien Gardner (Netwerk Palliatieve Zorg Gooi en Vechtstreek), Eric de Rooij, Marjo van Bergen & Esli Jongen (Centrum voor Levensvragen).
Looptijd:	December 2018 t/m september 2019
Thema:	Luisterconsulten
Omschrijving:	In deze pilot zijn door geestelijk verzorgers luistersprekuren gehouden in huisartsenpraktijken horende bij drie PaTz-groepen (Palliatieve Thuiszorg), waar artsen en wijkverpleegkundigen een patiënt, en/of naaste daarvan, in de palliatieve fase naar toe kon verwijzen wanneer er zingevingsvragen speelden. Ook namen de geestelijk verzorgers deel aan PaTz-bijeenkomsten om daar hun expertise te delen met huisartsen en wijkverpleegkundigen. De pilot is zowel procesmatig als inhoudelijk geëvalueerd.
Evaluatie:	Klop, H., Koper, I., Schweitzer, B., Jongen, E. & Onwuteaka-Philipsen, B. (2019). <i>Versterken van het spirituele domein in eerstelijns palliatieve zorg: verslag van een pilot waarin luistersprekuren met geestelijk verzorgers in PaTz-groepen zijn geïmplementeerd en geëvalueerd</i> . Amsterdam: Amsterdam UMC, VUmc (zie link)
Producten:	Draaiboek 'Opzetten luisterconsulten in PaTz-groepen' (zie link)
Link:	https://palliatievezorgnoordhollandflevoland.nl/Projecten/Luistersprekuren

Vrijwilligers

1.2

Naam:	Zin op Maat
Uitvoerder:	Zin in Utrecht
Looptijd:	Vanaf 1 januari 2019 in de huidige vorm
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers

Omschrijving: Maatjesproject op het gebied van zingeving voor mensen die worstelen met levensvragen.

Link: <https://www.zininutrecht.nu/aanbod/project-zorg-naar-maat>

1.3

Naam: Humanitas Zingeving

Uitvoerder: Humanitas (diverse afdelingen)

Looptijd: Zes maal per jaar, doorlopend

Thema: Gespreksgroepen

Omschrijving: Gespreksgroepen over zingeving voor buurtbewoners onder leiding van een getrainde vrijwilliger.

Opmerkingen: Humanitas leidt zelf haar vrijwilligers op tot gespreksleider

Link: <https://www.humanitas.nl/programmas/zingeving>

1.4

Naam: Uw eigen levensverhaal in boekvorm

Uitvoerder: Katja Appelman (Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort)

Looptijd: Begindatum onbekend, Doorlopend

Thema: Levensverhaal

Omschrijving: Belangstellenden kunnen hun levensverhaal door een vrijwilliger laten vastleggen in een boek. Het project is één van de zingevingprojecten van de Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort.

Link: <https://www.swomontfoort.nl/uw-eigen-levensverhaal-boekvorm>

1.5

Naam: Verhalentafel

Uitvoerder: Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort

Looptijd: Begindatum 22 januari 2019, einddatum niet vermeld

Thema: Levensverhaal

Omschrijving: Deelnemers kunnen verhalen met elkaar delen en samen tot nieuwe inzichten komen. Het project is één van de zingevingprojecten van de Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort

Link: <https://www.swomontfoort.nl/verhalentafel>

1.6

Naam: Steun bij rouw en zingeving

Uitvoerder: Hermine Lansink (Humanitas Noordoost-polder)

Looptijd: Begindatum onbekend, Doorlopend

Thema: Rouw

Omschrijving: Getrainde vrijwilligers bezoeken een cliënt om steun te bieden gedurende een halfjaar tot een jaar tijdens een moeilijke periode. Het kan gaan om rouw om een dierbare, maar ook om zaken als het verlies van een baan of ziekte

Link: <https://www.humanitas.nl/afdeling/noordoostpolder/activiteiten/huamnitass-teun-bij-rouw-en-verlies>

Aardbevingsgebied Groningen

Geestelijk verzorgers, professionals, vrijwilligers

1.7

Naam:	Geestelijke Verzorging Aardbevingsgebied Groningen (Marjo van Bergen en Melissa Dales)
Thema:	Rampen
Omschrijving:	De taken van deze praktijk zijn: het bieden van geestelijke verzorging aan Groningers die getroffen zijn door de aardbevingsproblematiek, het meedenken met organisaties die werkzaam zijn in dit gebied en het trainen van vrijwilligers en professionals op het gebied van het herkennen van zingevingsvragen. Individuele begeleiding vindt plaats door rond te trekken met een 'proatbus', een busje waarin mensen laagdrempelig hun verhaal kwijt kunnen bij de geestelijk verzorgers, door aanwezigheid bij keukentafelgesprekken, door telefonische consulten en door het verzorgen van trainingen voor professionals en vrijwilligers.
Producten:	A. de Kraker MA, prof. Dr. M. Walton en dr. J.K. Muthert van de RUG verrichten onderzoek naar de geestelijke verzorging in het aardbevingsgebied. Er is ten tijde van de inventarisatie nog geen werktitel van het onderzoek beschikbaar.
Link:	https://www.gvagroningen.nl

Aidspatiënten

Geestelijk verzorgers

1.8

Naam:	ShivA (Spiritualiteit HIV/aids)
Thema:	HIV/aids
Omschrijving:	Stichting die individuele geestelijke verzorging aanbiedt voor HIV/aids-patiënten en daarnaast ook groepsactiviteiten organiseert en expertise deelt. Een deel van de activiteiten van ShivA is specifiek gericht op (het bereiken van) migranten met HIV/aids.
Link:	https://shivapositief.nl/wat-doet-shiva/expertise-inbrengen

Kankerpatiënten

Geestelijk verzorgers

1.9

Naam:	Training Methodisch schrijven van de spirituele autobiografie
Uitvoerder:	Jannet Delver (Wim Smeets en Lenneke Post hebben ook onderzoek naar deze methode verricht)
Looptijd:	Vanaf 1993 (in verschillende vormen)
Thema:	Kanker
Omschrijving:	De training 'Methodisch schrijven van de spirituele autobiografie' is ontwikkeld door Jannet Delver. Deze wordt sinds 2011 als interventie aan poliklinische kankerpatiënten aangeboden. Het methodisch schrijven van de spirituele autobiografie heeft tot doel de existentiële zoektocht van kankerpatiënten te ondersteunen en de spiritualiteit van mensen met kanker te ontwikkelen, zodat zij de confrontatie met kanker aankunnen. Daarnaast is er geëxperimenteerd met het aanbieden van deze training aan een groep studenten die in aansluiting op een religiewetenschappelijk mastertraject, een beroepsvoorbereidende vorming tot geestelijk verzorger volgden. Ook is het schrijven van een spirituele autobiografie onderdeel van de opleiding Klinisch Pastorale Vorming.
Evaluatie:	• Delver, J. & Smeets, W. (2015). Een leven schrijft zich niet vanzelf. De training Spirituele Autobiografie in een beroepsvoorbereidend programma tot geestelijk verzorger. <i>Psyche & Geloof</i>, 26(4), 227-238. Te downloaden op: https://www.lvsc.eu/sites/lvsc/files/content/Psyche%20en%20Geloof%20jaar%202015%20PG_26_nr_4_Delver.pdf • De binnenkort te verschijnen dissertatie van Lenneke Post.
Link:	https://vgvz.nl/studie-naar-werkwijze-en-effect-schrijven-helpt

Mantelzorgers

Geestelijk verzorgers

1.10

Naam:	Gespreksgroep Zin in Mantelzorg
Uitvoerder:	Tim van Iersel (WoonZorgcentra Haaglanden)
Looptijd:	5 maandelijkse bijeenkomsten, data onbekend
Thema:	Mantelzorg, Zingeving/Levensvragen
Omschrijving:	Gespreksgroep voor mantelzorgers van dementiepatiënten over zingeving.

Producten:

- Van Ierssel, T. (2016). *Zin in mantelzorg: gespreksgroep voor mantelzorgers. Begeleidersboek. [Vakpublicatie]*. Den Haag: WoonZorgcentra Haaglanden
- Van Ierssel, T. (2016). *Zin in mantelzorg: Gespreksgroep voor mantelzorgers. Werkmateriaal. [Vakpublicatie]*. Den Haag: WoonZorgcentra Haaglanden

Opmerkingen: De gespreksgroep is ontworpen voor mantelzorgers van dementiepatiënten in woonzorgcentra, maar het bijbehorende materiaal is ook bruikbaar voor andere contexten zoals de eerstelijns.

Link: <https://www.wzh.nl/wzh/mantelzorg-samen-zorgen/zin-mantelzorg>

1.11

Naam: Workshop Inspiratie en zingeving: het leven is de moeite waard
Uitvoerder: Trees van Gennip (Levensloop Academie)
Looptijd: 1 dag, datum onbekend
Thema: Ouder worden
Omschrijving: Workshop voor ouderen en mantelzorgers, waarin het ontdekken van de eigen bronnen voor inspiratie en zingeving in het leven centraal staat. De workshop is een gezamenlijke zoektocht om met 'zin' ouder te worden.

Link: <http://levensloopacademie.net/workshop-met-zin-ouder-worden>

Vrijwilligers**1.12**

Naam: Op zoek naar zin
Uitvoerder: Coby Dijkma en Reina Hes (Stichting Welzijn het Bolwerk, Vrijwilligers-academie Fryslân)
Looptijd: 12 dagdelen, data onbekend
Thema: GGZ
Omschrijving: Deze cursus is een interventie om (licht) depressieve klachten bij volwassenen te verminderen en hun psychisch welbevinden te verhogen. Als doelgroep wordt 'mantelzorgers' genoemd. In de cursus wordt gebruik gemaakt van werkvormen voor het ophalen van positieve herinneringen. Er wordt niet alleen stil gestaan bij herinneringen, maar deze worden ook geëvalueerd om de gebeurtenissen te verwerken en er inzicht in te krijgen.

Link: <https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/op-zoek-naar-zin>

Nabestaanden

Sociaal werkers

1.13

Naam:	Weer verder na het verlies van een dierbare
Uitvoerder:	Katja Appelman en Geertje Bol (Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort)
Looptijd:	Vijf bijeenkomsten, in de periode 7 maart 2019 t/m 11 april 2019, (het project wordt in de toekomst waarschijnlijk herhaald)
Thema:	Rouw
Omschrijving:	Het betreft een gespreksgroep onder leiding van een hulpverlener voor mensen die iemand hebben verloren. Zij kunnen elkaar hierin steun bieden, ervaringen uitwisselen en ook samen bekijken hoe zij hun leven in de nieuwe situatie vorm willen gaan geven. Het project is één van de zingevingprojecten van de Stichting.
Link:	https://www.swomontfoort.nl/weer-verder-na-het-verlies-van-een-dierbare

Ouderen

Geestelijk verzorgers

1.14

Naam:	Mijn weg uit eenzaamheid
Uitvoerder:	Elly Prinse/ Jorien Schippers (Zinvol Centrum voor Levensvragen)
Looptijd:	5 bijeenkomsten à 3 uur, mei 2020
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Deelnemers onderzoeken hoe ieders eigen eenzaamheid samenhangt met levenservaringen en levensvragen. Van daaruit leren zij hoe zij met de eigen eenzaamheid om kunnen gaan óf daarin veranderingen aan kunnen brengen.
Link:	https://zinvolcentrumvoorlevensvragen.nl/news/mijn-weg-uit-de-eeenzaamheid-cursus-voor-mensen-van-50-die-hun-eeenzaamheid-willen-aanpakken

1.15

Naam:	Nooit te oud om te groeien
Uitvoerder:	Zin in Utrecht
Looptijd:	Maandelijks bijeenkomsten, 2020
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	Maandelijks bijeenkomst voor ouderen op het gebied van zingeving en ouder worden.
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/nooit-te-oud-om-te-groeien

1.16

Naam: Workshop Inspiratie en zingeving: het leven is de moeite waard.
Zie voor verdere informatie nr. 11

Geestelijk verzorgers en vrijwilligers

1.17

Naam: Een Goed Gesprek, Geestelijke zorg Gezondheidscentrum Levinas (Rotterdam, m.n. Kralingen-Crooswijk)

Thema: Begeleiding door vrijwilligers

Omschrijving: Het team geestelijk zorg van Gezondheidscentrum Levinas biedt 'luister-uren' voor levensvragen aan voor patiënten. Daarnaast adviseert het team andere hulpverleners in het centrum op het gebied van levensbeschouwing en zingeving en is het team mede-organisator van themabijeenkomsten. Sinds 2018 worden er vrijwilligers getraind die met wijkbewoners in gesprek kunnen gaan over levensvragen.

Producten: Van der Meij, J., Damen, A. & Heikens, M. (2020). *Een Goed Gesprek: Over ruimte maken voor ontmoeting en op verhaal komen. Werkboek geestelijke verzorging in de thuissituatie met inzet van vrijwilligers*. Rotterdam: Levinas Gezondheidscentrum.

Link: <https://www.gc-levinas.nl/zorgpaden/geestelijke-zorg>

1.18

Naam: Het Goede Gesprek

Uitvoerder: Samen010, WMO radar, St. Wijkpastoraat Rotterdam West

Looptijd: Startdatum niet vermeld, doorlopend

Thema: Begeleiding door vrijwilligers

Omschrijving: Vrijwilligers bezoeken ouderen thuis om met hen te spreken over levensvragen en zingeving. De vrijwilligers zelf worden aangestuurd door een geestelijk verzorger.

Link: <https://wmoradar.nl/wmo-wat-we-doen/ouderen>

Vrijwilligers

1.19

Naam: Motto Rotterdam (Centrum voor Levensvragen Rotterdam, eigendom van StichtingSamen010)

Thema: Begeleiding door vrijwilligers

Beroepsgroep: Vrijwilligers, Geestelijk verzorgers

Doelgroep: Ouderen

Omschrijving: Motto biedt ondersteuning aan ouderen in Rotterdam op het gebied van zingeving en levensvragen. Getrainde vrijwilligers gaan met de

ouderen in gesprek over zingeving en geestelijk verzorgers trainen en begeleiden deze vrijwilligers.

- Producten:** 1. Evaluatief onderzoek: Davelaar, M., Hamdi, A., Verheijen, J., Dongen, M.C. van, Verleun, A. (2013). *Gezien en gehoord. Het maatschappelijk rendement van project Motto: aandacht voor zingeving en levensvragen bij ouderen*. Onderzoek uitgevoerd door het Verwey-Joncker Instituut. Te downloaden op http://www.verwey-jonker.nl/doc/participatie/Gezien-en-gehoord-3963_web.pdf
- Link:** <https://www.samen010.nl/projecten/alle-projecten/motto/inspiratie-rondom-zingeving-en-levensvragen>

1.20

- Naam:** Werkgroep Identiteit & Zingeving van KBO-Brabant
- Thema:** Ouder worden
- Omschrijving:** Werkgroep die gedurende het jaar allerlei activiteiten voor senioren organiseert op het gebied van zingeving
- Link:** <https://www.kbo-brabant.nl/zingeving>

1.21

- Naam:** Haagse Levensboeken
- Uitvoerder:** Stichting Haagse Levensboeken
- Looptijd:** Vanaf 2014, doorlopend
- Thema:** Levensverhaal
- Omschrijving:** Getrainde vrijwilligers trekken gedurende enkele maanden met een oudere op om diens levensverhaal op te tekenen in een boek. De rode draad in het leven van de verteller kan hierbij worden ontdekt en er kan nieuwe betekenis worden gegeven aan het leven. Het welzijn van de oudere kan zo worden bevorderd en eenzame ouderen kunnen uit hun isolement worden gehaald.
- Opmerkingen:** Andere organisaties die een levensboekproject willen opzetten, kunnen daarin worden ondersteund door Haagse Levensboeken.
- Link:** <https://www.haagselevensboeken.nl>

1.22

- Naam:** Het verhaal van je leven
- Uitvoerder:** Pluspunt expertisecentrum voor senioren en Participatie
- Looptijd:** 2019-2020
- Thema:** Intercultureel werken, levensverhaal
- Omschrijving:** Het project beoogt om de levensverhalen van oudere migranten door jongere vrijwilligers te laten optekenen in een levensboek. Het is een vervolg op het project 'Deel je leven' uit het verleden, waarin de levensverhalen van ouderen in hun algemeenheid werden opgetekend.
- Producten:** Het document 'Levensboeken maken' van Lausanne Mies is verschenen naar aanleiding van het eerste project 'Deel je leven'.

Link:	Het is te downloaden op https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/levensboeken-maken-lausanne-mies.pdf http://pluspuntrotterdam.nl/Projecten/Verhaalvanjeleven.html
1.23	
Naam:	Moderne pelgrimages langs levensverhalen
Uitvoerder:	KCWO, Parochies en ouderenbonden in Overijssel
Looptijd:	2009-2015
Thema:	Ouder worden, levensverhaal
Omschrijving:	Combinatie van pelgrimages en gespreksgroepen, waarbij ouderen samen op zoek gaan naar wat er nog van betekenis is in hun leven.
Evaluatie:	Er is informatie over de evaluatie (zie link)
Producten:	• Eindverslag van het project: 'Het zoeken niet moe. Ik ben onderweg' 2010 – 2012 • Folder 'training gespreksvoering' (Beide producten zijn te downloaden, zie link.)
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken/levensverhalen-kcwo-twente

1.24

Naam:	Blijf je nog even?
Uitvoerder:	Stek, Stichting voor stad en kerk (Den Haag)
Looptijd:	Vanaf 2015, doorlopend
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving:	Vrijwilligers bezoeken ouderen gedurende een jaar om te praten over de levensvragen van de oudere.
Link:	https://stekdenhaag.nl/blijfenogeven

1.25

Naam:	De draad weer oppakken (begeleidersinterventie)
Uitvoerder:	WijZ (Overijssel)
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Rouw, Ouder worden
Omschrijving:	De draad weer oppakken richt zich op 65-plussers die een steuntje in de rug kunnen gebruiken bij vragen rondom verlies en zingeving. Dit kan bijvoorbeeld zijn na een ingrijpende gebeurtenis zoals het overlijden van een partner, rondom ziekte of door het wegvallen van zorg en ondersteuning.
Link:	https://www.wijz.nu/diensten/de-draad-weer-oppakken

Vrijwilligers en zorgprofessionals

1.26

Naam:	Sprakeloos Gevoel
Uitvoerder:	Stichting Even Anders: Spiritualiteit In Zorg
Looptijd:	Begindatum onbekend, doorlopend
Thema:	Levensbeschouwing
Omschrijving:	Het doel van dit project is de communicatie op gang brengen tussen verzorgers en cliënten in de ouderenzorg over spiritualiteit en zorgprofessionals meer inzicht geven in de levensbeschouwing/religie van de cliënt. De Stichting Even Anders heeft daartoe filmpjes met bijbehorende handleidingen ontwikkeld over verschillende religies en levensbeschouwingen. Vrijwilligers of zorgprofessionals kunnen samen met een cliënt het filmpje bekijken dat hoort bij diens levensbeschouwing of religie. Aan de hand hiervan kunnen zij dan met de cliënt spreken over diens persoonlijke geloofsleven. De bijbehorende handleidingen geven een beknopte uitleg voor mensen die weinig weten over de betreffende religie/levensbeschouwing en kunnen erbij worden gehouden tijdens het vertonen van het filmpje.
Producten:	De filmpjes en handleidingen zijn te vinden via de link.
Link:	https://www.evenanders.nu/sprakeloos-gevoel

Welzijnsmedewerkers

1.27

Naam:	De Zingevingsgroep
Uitvoerder:	Stichting HOZO
Looptijd:	Maandelijks bijeenkomsten, startdatum onbekend
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	De Zingevingsgroep is een groep waarin ouderen persoonlijke, ethische en maatschappelijke onderwerpen met elkaar bespreken.
Link:	https://www.beteroud.nl/zingeving/zingevingsgroep

Palliatieve zorg

Vrijwilligers

1.28

Naam:	VPTZ-Diversiteitsvervolgproject 'Het gesprek voortzetten'
Uitvoerder:	Jos Somsen, Hans Bart en Thea Adlim (VPTZ)
Looptijd:	2006-2010
Thema:	Intercultureel werken, Levenseinde
Omschrijving:	Project waarin werd gewerkt aan meer begrip voor- en goede

ondersteuning van stervenden van allochtone afkomst en hun familie. Vrijwilligers pasten hierbij een empowermentmethodiek toe, welke geëvalueerd is.

Evaluatie: De in het project gehanteerde methodiek blijkt te werken in de praktijk (Somsen, Bart & Adlim, 2010).

Producten:

- Somsen, J., Bart, H. & Adlim, T. (2010). *Eindrapportage VPTZ. Diversiteitsvervolgproject 'Het gesprek voortzetten'*. Bunnik: VPTZ.
- Adlim, T. & Somsen, J. (2011). *Notitie Ghanezen en Chinezen in Nederland*. Bunnik: VPTZ

Opmerkingen: Voor de Notitie Ghanezen en Chinezen in Nederland':
<https://www.vptz.nl/etnische-diversiteit/notitie-ghanezen-en-chinezen>

Link: <https://www.vptz.nl/gesprek-voortzetten-eindrapportage-diversiteitsproject>

2. Scholingen en lesmateriaal

Algemene doelgroep

Geestelijk verzorgers

2.1

Naam:	Geestelijke verzorging buiten gewoon: leergang extramurale geestelijke verzorging
Opleider:	Stichting Reliëf, Katja Beerman (Stichting Netwerk Levensvragen Leiden), Marjo van Bergen (Centrum voor Levensvragen, Noord-Holland en Amsterdam) en Wout Huizing (Reliëf, PRIL).
Looptijd:	Eind 2019 -begin 2020 (waarschijnlijk wordt de leergang daarna nog vaker aangeboden)
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	Geestelijk verzorgers worden getraind op het gebied van vaardigheden voor de extramurale praktijk
Link:	https://www.reliëf.nl/geestelijke-verzorging-buiten-gewoon

2.2.

Naam:	Cursus ‘Spelen met zin’
Opleider:	Dr. Sjaak Körver en prof. Dr. Christa Anbeek, Luce (TST)
Looptijd:	Vijf bijeenkomsten van 2 dagdelen, in 2020
Thema:	Contrastervaringen
Omschrijving:	Het spel ‘Tussen zon en maan: Dialoogspel over ervaringen tussen chaos en schoonheid’ wordt in deze cursus zo geïntroduceerd dat deelnemers in staat zijn om het in hun eigen praktijk te gebruiken. Verder leren deelnemers het onderliggende dialoogmodel in te bedden in de praktijk van pastoraat, geestelijke verzorging en levensbegeleiding, met aandacht voor onder meer narrativiteit en de kracht van verbeelding. Ook leren deelnemers het concept van ‘ontregelende ervaringen’ te duiden vanuit levensbeschouwelijk perspectief, met aandacht voor de spiritualiteit van religies en levensbeschouwingen.
Producten:	Het spel ‘Tussen zon en maan: dialoogspel over ervaringen tussen chaos en schoonheid’
Link:	https://www.tilburguniversity.edu/nl/onderzoek/instituten-en-researchgroepen/luce/programma/leergangen/pao-geestelijke-verzorger

2.3

Naam:	Cursus Zinvinding en Levensvisie
Opleider:	Drs. P.M.H.M.J. Kortekaas (De 3 Weg)
Looptijd:	39 contacturen, jaarlijks aangeboden op drie plaatsen

Thema: Diagnostiek, Methodiek
Omschrijving: De deelnemers krijgen in deze cursus theoretische kennis en praktische inzichten en vaardigheden aangereikt op het specifieke terrein van de herijking van zinvindingprocessen in de context van individuele hulp- en zorgverlening; met name op het gebied van diagnostiek, methodologie en het ontwikkelen van praktische werkvormen benodigd bij de cliëntgesprekken.
Opmerkingen: Naast geestelijk verzorgers ook geschikt voor GZ-professionals.
Link: <https://www.de3weg.com/zinvinding-en-levensvisie.html>

2.4

Naam: **Training actieve gespreksvoering: een systeembenadering**
Opleider: Dr. Wim Smeets en Dr. Anneke de Vries (Het Radboudumc KPV-Expertise-centrum Geestelijke Verzorging en Pastoraat)
Looptijd: 9 bijeenkomsten, in de periode 7 april t/m 15 december 2020
Thema: Methodiek
Omschrijving: Geestelijk verzorgers, predikanten en pastores leren in deze training om zich verder te bekwamen in pastorale hulpverlenings-gespreken. De systeemvisie van Edwin H. Friedman staat hierbij centraal. Er wordt gebruik gemaakt van theoretisch onderwijs, praktisch oefenen, gesprekken met een pastoraat achter een one-way screen (met nabespreking) en trainingsacteurs.
Link: <https://www.radboudumc.nl/onderwijs/scholingen/training-actieve-gespreksvoering>

2.5

Naam: **Training 'Scholen als deeltaak van de geestelijk verzorger'**
Opleider: Drs. Caroliene van Waveren Hogervorst (Het Radboudumc KPV-Expertisecentrum Geestelijke Verzorging en Pastoraat)
Looptijd: 5 middagen, jaarlijks terugkerende cursus. (In 2020 wordt deze gegeven in de periode 4 september t/m 6 november met een terug-kommiddag op 16 april 2021)
Thema: Methodiek, Scholing
Omschrijving: Na deze cursus kunnen deelnemers een aantal principes op het gebied van didactiek en psychologie noemen en toelichten en deze toepassen in hun werk. Ook hebben zij hun ideeën uitgebreid over hoe scholing vormgegeven kan worden en hebben zij hun motivatie en zelfvertrouwen om te scholen vergroot.
Link: <https://www.radboudumc.nl/onderwijs/scholingen/training-scholen-als-deeltaak-van-de-geestelijk-verzorger/over-de-training>

2.6

Naam: **De vaardige geestelijk verzorger**
Opleider: W. Huizing en M. Stegenga (Reliëf)
Looptijd: 6 dagen, in de periode november 2019 t/m mei 2020 (in november

Thema:	2020 start de volgende reeks)
Omschrijving:	GV algemeen In deze cursus wordt informatie verschaft over wat zorgaanbieders van geestelijk verzorgers verwachten en krijgen deelnemers de kans om te oefenen met en zich te ontwikkelen in de vele rollen van een geestelijk verzorger.
Opmerkingen:	SKGV geaccrediteerd
Link:	https://www.relief.nl/de-vaardige-geestelijk-verzorger

2.7

Naam:	Stichting Contextueel Pastoraat Nederland
Opleider:	Dr. Ds. Kees Bregman en drs. Ds. A. Melzer
Looptijd:	De postacademische opleiding gaat jaarlijks van start en duurt twee jaar, het eerste jaar omvat zeven meerdaagse bijeenkomsten en het tweede jaar vijf meerdaagse bijeenkomsten. De driedaagse introductiecursus wordt in 2020 twee maal aangeboden.
Thema:	Contextueel Pastoraat
Omschrijving:	De stichting Contextueel Pastoraat in Nederland verzorgt een postacademische opleiding contextueel pastoraat van twee jaar en daarnaast een korte driedaagse introductiecursus op dit gebied. Ook worden er soms korte thematische cursussen gegeven, zoals de cursus 'Weefsel van vertrouwen: over samengestelde gezinnen in het licht van contextueel pastoraat'. De opleiding en cursussen zijn gebaseerd op de visie van de Amerikaanse psychiater/familie-therapeut I. Boszormenyi-Nagy en leren deelnemers om vanuit een relationeel-ethisch en contextueel gezichtspunt methodisch te werken met cliënten. Contextueel duidt hier op 'het netwerk van relaties waarin elk mens is gewoven én op de existentiële verbondenheid tussen de generaties, met het oog op zowel de toekomst als het verleden' (http://www.contextueelpastoraat.nl/opleiding/uitgangspunt).
Producten:	• Marianne Thans & Annet Lampe (2003). <i>Balans tussen werk & thuis: werkboek voor contextuele loopbaanbegeleiding, heruitgave</i>. Gorinchem: Uitgeverij Narratio • <i>Werkboek 'wie ben ik'</i>, Marianne Thans. Te downloaden op http://www.contextueelpastoraat.nl/uitgaven. Dit werkboek is door de auteur ontwikkeld binnen het justitiepastoraat, met de bedoeling dat gedetineerden in 10 hoofdstukken hun eigen levensverhaal op een contextuele wijze in kaart brengen en de bronnen van hulp en vertrouwen ontdekken in de eigen familiale achtergrond. Het werkboek is ook bruikbaar voor andere contexten • Meulink-Korf, H. (2013). <i>Opnieuw aangesproken. Doordenken op contextueel pastoraat</i>. Gorinchem: Uitgeverij Narratio • Meulink-Korf, H., Rhijn, A. van (2001). <i>De context en de ander; Nagy herlezen in het spoor van Levinas met het oog op pastoraat</i>.

Utrecht: Boekencentrum

- De Vries, G. (2010). *Meer dan voldoende te eten en een vrolijk hart; Aat van Rhijn, dominee en therapeut in het spoor van Nagy en Levinas*. Middelburg: Uitgeverij Skandalon
- Kok, N. (s.d.). *Levensecht*. Gorinchem: Narratio
- Thans, Marianne (2007). *Uit betrouwbare bronnen: de pastorale praktijk vanuit contextuele optiek*. Utrecht: Uitgeverij Meinema
- Meulink-Korf, H. & Rhijn, A. van (2002). *De onvermoede derde: inleiding in het contextueel pastoraat*. Utrecht: Veen Bosch & Keuning Uitgeversgroep
- Meulink-Korf, H. & Rhijn, A. van (2016). *The unexpected Third, Contextual pastoral, counseling and ministry: An introduction and Reflection*. Wellington: Christian Literature Fund Publishers
- Hoekstra, R. (2002). *Oneindig loyaal: een contextuele kijk op de situatie van mensen die zorgen voor een ernstig belemmerd kind*. Utrecht: Meinema

Opmerkingen: De opleiding en cursussen vertrekken vanuit een Christelijk oogpunt en zijn bedoeld voor pastores, geestelijk verzorgers en vergelijkbare beroepen.

Link: <http://www.contextueelpastoraat.nl>

2.8

Naam: Powerpoint VGVZ Kenniscafé Werkveld Eerste Lijn

Ontwerper/auteur: Molenaar C., Ter Elst, L. & Van der Put, M., VGVZ

Jaar van publicatie: 2017

Thema: Extramurale GV

Omschrijving: Powerpoint met informatie over werken in de eerstelijns als geestelijk verzorger, inclusief een model dat het onderscheid duidelijk maakt tussen de geestelijk verzorger en de POH-GGZ en psycholoog.

Opmerkingen: De powerpoint is gepubliceerd voor de nieuwe subsidieregeling voor eerstelijns geestelijk verzorging van start is gegaan

Link: <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2016/06/Kenniscaf C3%A9.pptx>

2.9

Naam: 3 jaarlijkse studiemiddagen voor gv-ers

Opleider: Centrum voor Levensvragen Zuid-Holland Noord

Looptijd: 3 middagen, datum onbekend

Thema: Samenwerking

Omschrijving: 3 losse middagen voor geestelijk verzorgers in Zuid-Holland Noord over inhoudelijke thema's en samenwerking.

Link: <http://www.centrumlevensvragenzhn.nl>

2.10

Naam:	Training Klinische Pastorale Vorming
Opleider:	Dr. Anneke de Vries met medewerking van dr. Wim Smeets en gastdocenten (Radboudumc KPV- Expertisecentrum Geestelijke Verzorging en Pastoraat i.s.m. de Faculteit FTR van de Radboud Universiteit)
Looptijd:	4 blokken van 3 maal 3 dagen per blok. De training wordt jaarlijks herhaald.
Thema:	Klinisch pastorale vorming
Omschrijving:	Het doel van de KPV is dat geestelijk verzorgers, predikanten en pastores hun professionele identiteit versterken en hun professionele handelen verbeteren, om zo beter te kunnen voldoen aan de eisen van het vak.
Evaluatie:	Op de pagina 'Evaluaties van deelnemers' zijn enkele evaluaties te vinden.
Opmerkingen:	De training valt onder de Raad voor Klinische Pastorale Vorming & Pastorale Supervisie in Nederland
Link:	https://www.radboudumc.nl/onderwijs/scholingen/de-training-klinische-pastorale-vorming-kpv

2.11

Naam:	Training Klinische Pastorale Vorming
Opleider:	Drs. Trudy Struijs (PThU)
Looptijd:	4 blokken van 12 halve weken, kennismakingsdag op 10 juni 2020, de opleiding gaat jaarlijks van start.
Thema:	Klinisch pastorale vorming
Omschrijving:	Klinische Pastorale Vorming (KPV) beoogt de professionaliteit van de pastor te versterken. In de blokken van de training wordt aandacht besteed aan verschillende facetten van het beroep van pastor: pastoraat, geestelijke begeleiding, voorgaan in vieringen en leiding geven.
Opmerkingen:	De training valt onder de Raad voor Klinische Pastorale Vorming & Pastorale Supervisie in Nederland
Link:	https://www.pthu.nl/PAO_PThU/Langere-studietrajecten/Klinische-Pastorale-Vorming

Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals

2.12

Naam:	Celebrantenopleiding
Opleider:	Universiteit voor Humanistiek
Looptijd:	Eén jaar, gaat jaarlijks in september van start
Thema:	Rituelen
Omschrijving:	Geestelijk verzorgers en andere professionals kunnen in deze

	opleiding leren om rituelen en vieringen te begeleiden bij transitie-momenten in het leven van cliënten.
Opmerkingen:	Er kunnen ook losse modules uit de opleiding gevolgd worden, iedere module is 8 punten waard voor het SKGV register.
Link:	https://www.uvh.nl/celebrantenopleiding

2.13

Naam:	Scholingen in de Methodiek ‘Een Taal Erbij’ van De Kontekst Gooise Meren
Opleider:	De Kontekst Gooise Meren
Looptijd:	Verschilt per cursus
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	De Kontekst Gooise Meren biedt meerdere scholingen aan op het gebied van de methodiek ‘Een Taal Erbij’. Deze methodiek is gebaseerd op het gedachtegoed van de psychiater en gezinstherapeut I. Boszormenyi-Nagy en gaat uit van een contextueel mensbeeld. Met behulp van duplopoppetjes en ander materiaal probeert men vanuit een systemisch (op relaties gericht) perspectief het probleem van cliënten in kaart te brengen en een innerlijke dialoog op gang te brengen. Voorbeelden van scholingen zijn de ‘zevende dagse opleiding systemisch en contextueel werken met Een Taal Erbij’ en ‘Een Taal Erbij: de Marleen Diekmann methode’, beide geaccrediteerd door het SKGV.
Producten:	Op https://dekontekstgooisemeren.nl/publicaties zijn enkele vakartikelen te downloaden over de methodiek.
Opmerkingen:	De methodiek is ontwikkeld door de inmiddels overleden Marleen Diekmann die aan De Kontekst Gooise Meren was verbonden.
Link:	https://dekontekstgooisemeren.nl

2.14

Naam:	Cursus spreken met duplo
Opleider:	Marijke van Leerzem en Ria Schlepers (Bureau de Doorbraak)
Looptijd:	Terugkerende driedaagse cursus die in 2020 wordt gegeven op 3 en 17 april en 19 juni.
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	De cursus beoogt om deelnemers te leren hoe zij de methodiek ‘Een Taal Erbij’ kunnen inzetten in hun werkpraktijk (zie voor een beschrijving hiervan de hierboven genoemde, vergelijkbare cursus van De Kontekst Gooise Meren).
Link:	https://bureaudeoorbraak.nl/Spreken-met-Duplo

2.15

Naam:	Training Bezinnend Schrijven
Opleider:	Ir. Iepie Kroese en Selinde de Vogel (Reliëf)

Looptijd: 6 februari en 12 maart 2020
Thema: Rouw
Omschrijving: Deze training biedt hulpverleners (zoals geestelijk verzorgers en psychologen) diverse creatieve schrijftechnieken en -oefeningen die ondersteunend zijn bij het begeleiden van cliënten op het gebied van verlies en rouw, levens- en zingevingsvragen. Tevens wordt in de training aandacht besteed aan het toepassen van creatief schrijven bij reflectie op levensbeschouwelijke- en persoonlijke vraagstukken van de hulpverlener zelf.
Link: <https://www.relief.nl/training-schrijvend-bezinnen>

2.16

Naam: Aandacht voor zingeving en levensvragen in de eerste lijn
Opleider: Willem: Hart voor Levensvragen
Looptijd: Op aanvraag
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Scholing op maat voor zorg- en welzijnsmedewerkers in de thuissituatie gericht op het omgaan met zingeving en levensvragen van cliënten.
Link: <https://willemlévensvragen.nl/scholing>

2.17

Naam: Scholing Existentiële gespreksvoering
Opleider: Zin in Utrecht
Looptijd: 3 dagdelen, op aanvraag
Thema: Methodiek
Omschrijving: Scholing over o.a. de presentiemethodiek en levensvragen
Link: <https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020>

2.18

Naam: E-Learning module 'Kinderpalliatieve zorg'
Opleider: Kenniscentrum Kinderpalliatieve zorg
Looptijd: Doorlopend
Thema: Kinderpalliatieve Zorg
Omschrijving: E-learning module over kinderpalliatieve zorg voor diverse doelgroepen. Voor geestelijk verzorgers geldt dat zij deze module gevolgd moeten hebben om met vergoeding geestelijke verzorging thuis te kunnen aanbieden op kinderpalliatief gebied.
Link: <https://www.kinderpalliatief.nl/professionals/opleiding/sdid/5>

2.19

Naam: 4-daagse Basistraining Kinderpalliatieve Zorg
Opleider: Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg
Looptijd: 4 dagen, regelmatig herhaald, eerstvolgende reeks begint op 16

	september 2020
Thema:	Kinderpalliatieve Zorg
Omschrijving:	Deze training biedt een verdieping in de zorg voor het zieke kind. Naast kennis hebben van en kunnen omgaan met kinderen in hun verschillende ontwikkelingsstadia is het van belang inzicht te hebben in het palliatieve proces bij kinderen van diagnose tot en met nazorg. Ook wordt er aandacht besteedt aan de omgang met ouders en andere hulpverleners en aan zelfzorg.
Link:	https://www.kinderpalliatief.nl/professionals/opleiding/sdid/7

Huisartsen

2.20

Naam:	Zingeving in de Spreekkamer
Opleider:	Prof. dr. Carlo Leget, Pieter Barnhoorn & Susanne Kruijs (Amsterdam School for Integrative Medicine & Health)
Looptijd:	1 dag, 9 april 2020
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Scholing voor huisartsen op het gebied van het herkennen van- en omgaan met zingevingsvragen.
Link:	https://medischescholing.nl/38402/huisarts/nascholing/zingeving-in-de-spreekkamer

2.21

Naam:	Scholing voor huisartsen
Opleider:	Centrum voor Levensvragen Zuid-Holland Noord
Looptijd:	1 à 2 uur, datum onbekend
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Lezing voor huisartsen in de regio over geestelijke verzorging
Link:	http://www.centrumlevensvragenzhn.nl

2.22

Naam:	Workshop levensvragen en casuïstiek voor huisartsen
Opleider:	Project Geestelijke Verzorging Thuis (Friesland)
Looptijd:	1 uur, datum onbekend
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Korte workshop over levensvragen voor huisartsen
Opmerkingen:	De site was tijdens de inventarisatie niet toegankelijk
Link:	www.zinportaal.frl

Vrijwilligers

2.23

Naam:	Training existentiële gespreksvoering
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	Drie bijeenkomsten, terugkerend
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	Training op het gebied van existentiële gespreksvoering voor de eigen vrijwilligers van Zin in Utrecht voor het project Zin op Maat.
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-existenti%C3%ABle-gespreksvoering

2.24

Naam:	Workshop (existentiële) eenzaamheid
Opleider:	Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd:	1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Workshop op het gebied van (existentiële) eenzaamheid
Opmerkingen:	Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing; kan verder ook op maat gemaakt worden.
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: https://www.intransitcoaching.nl

2.25

Naam:	Starttraining Zingevingsondersteuning door vrijwilligers
Opleider:	Centrum Ontmoeting in Levensvragen (Nijmegen)
Looptijd:	Regelmatig aangeboden voor de eigen vrijwilligers
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving:	Starttraining voor de vrijwilligers op het gebied van zingevingsondersteuning van het COiL
Link:	Geen link voor de specifieke training, wel voor het COiL: https://ontmoetinginlevensvragen.nl

2.26

Naam:	Training leiden van gespreksgroepen door vrijwilligers
Opleider:	Centrum Ontmoeting in Levensvragen (Nijmegen)
Looptijd:	Regelmatig aangeboden voor de eigen vrijwilligers
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving:	Training voor de eigen vrijwilligers op het gebied van zingevingsondersteuning. Zij leren in deze training om gespreksgroepen te begeleiden.
Link:	Geen link voor de specifieke training, wel voor het COiL: https://ontmoetinginlevensvragen.nl

2.27

Naam:	Training levensboeken schrijven door vrijwilligers
Opleider:	Centrum Ontmoeting in Levensvragen (Nijmegen)
Looptijd:	Regelmatig aangeboden voor de eigen vrijwilligers
Thema:	Levensverhaal
Omschrijving:	Training voor de eigen vrijwilligers op het gebied van zingevingsondersteuning. Zij leren in deze training om levensboeken te schrijven voor hun cliënten.
Link:	Geen link voor de specifieke training, wel voor het COiL: https://ontmoetinginlevensvragen.nl

2.28

Naam:	Zingeving Werkt! Basisprincipes voor een effectieve aanpak eenzaamheid
Opleider:	VA Fryslân
Looptijd:	1 dagdeel, op aanvraag
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	In de training voor vrijwilligers 'Zingeving Werkt! Basisprincipes voor een effectieve aanpak eenzaamheid' worden aan de hand van een stappenplan de basisprincipes van een effectieve aanpak van eenzaamheid uitgelegd, toegelicht en afhankelijk van de doelgroep geoefend. Tevens kan worden gekeken naar de voorwaarden die de organisatie moet scheppen zoals welke samenwerking nodig en wenselijk zijn, welke rol de organisatie speelt etc.
Link:	https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/zingeving-werkt-basisprincipes-effectieve-aanpak-eenzaamheid-2

2.29

Naam:	Training zingeving en levensvragen
Opleider:	Jolanda Vos-van der Linden/Elly Prinse/Jorien Schippers (Zinvol Centrum voor Levensvragen)
Looptijd:	3 bijeenkomsten van 2-2,5 uur, datum onbekend
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	Training op het gebied van gespreksvoering inzake zingeving, levensvragen en spiritualiteit.
Link:	Geen link naar de specifieke cursus, wel naar de site van Zinvol: https://zinvolcentrumvoorlevensvragen.nl

2.30

Naam:	Omgaan met eenzaamheid
Opleider:	Lies Willers of Ellen Joormann (Vrijwilligersacademie Fryslân)
Looptijd:	1 of 2 dagdelen, op aanvraag
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Vrijwilligers krijgen inzicht in oorzaken en soorten van eenzaam-

heid. Zij leren eenzaamheid en sociaal isolement te signaleren. Zij leren afstemmen en nabij te zijn, zonder de last van de ander over te nemen. En zij leren rekening te houden met hun eigen grenzen en mogelijkheden.

Link: <https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/omgaan-met-eenzaamheid>

Zorgprofessionals, vrijwilligers, naasten

2.31

Naam: Interdisciplinaire postacademische opleiding zingevingszorg
Opleider: Radboud Health Academy, Radboudumc & Radboud Universiteit
Looptijd: Nog in ontwikkeling
Thema: GV algemeen, Zingevingsvragen
Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers, Psychologen, (Huis)artsen
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Er wordt een landelijk geaccrediteerde, interdisciplinaire opleiding voor zingevingszorg opgezet.
Link: Nog geen link beschikbaar.

2.32

Naam: Workshop Verlies, kwetsbaarheid en veerkracht
Opleider: T. de Kruyf (Reliëf)
Looptijd: 1 dagdeel, 4 juni 2020
Thema: Rouw
Omschrijving: Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten leren hoe verlies-ervaringen en kwetsbaarheid zich verhouden tot veerkracht en hoe hier concreet mee om kan worden gegaan in de dagelijkse zorg- en welzijnspraktijk.
Link: <https://www.reliëf.nl/workshop-verlies-kwetsbaarheid-en-veerkracht>

2.33

Naam: Training 'Zo wil ik leven!'
Opleider: Zo wil ik leven
Looptijd: Onbekend
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Zorgprofessionals leren om aan de hand van de app 'zo wil ik leven' in gesprek te gaan met patiënten/cliënten over wat voor hen van waarde is in hun leven, zodat de zorg en ondersteuning daarop kan worden afgestemd.
Producten: De app 'zo wil ik leven', betaald te downloaden op <https://zowilikleven.nu/webwinkel>
Opmerkingen: 'Zo wil ik leven' is een commercieel bedrijf en op de site staat niet

vermeld of de app en de toepassing ervan wetenschappelijk zijn onderzocht.

Link: <https://zowilikleven.nu/training>

2.34

Naam: **Leren reflecteren op omgaan met levensvragen door intervisie**
Ontwerper/auteur: Wout Huizing (Reliëf), met medewerking van Christien Begemann (Vilans), Martje Ruiter (Zonnehuisgroep Noord) en Henry Dorgelo (Zorgcombinatie Zwolle e.o.). Bij het verkorte werkboek voor begeleiders daarnaast nog: Peterjan van der Wal (Vereniging het Zonnehuis) en Tilly de Kruyf (Humanistisch Verbond). Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen.

Jaar van publicatie: 2009 (van het verkorte werkboek voor begeleiders: 2011)

Thema: Methodiek

Omschrijving: Voor professionals in zorg en welzijn is een methode ontwikkeld voor intervisie begeleid door een geestelijk verzorger. Het doel van begeleidde intervisie voor de deelnemers is het leren herkennen en erkennen van levensvragen en hoe je ermee om kunt gaan. Hierbij zijn een werkboek voor de begeleider, een werkboek voor de deelnemers en een verkort werkboek voor begeleiders ontwikkeld.

Link: Werkboek voor begeleiders: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/intervisie-levensvragen-begeleiders.pdf
Werkboek voor deelnemers: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/intervisie-levensvragen-deelnemers.pdf
Verkort werkboek voor begeleiders: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/intervisie-levensvragen-begeleiders-kort.pdf

2.35

Naam: **Training ZINvolle Gespreksvoering**

Opleider: Karin Seijdell (Zinlab)

Looptijd: Op aanvraag

Thema: Methodiek

Omschrijving: Training op maat op het gebied van gespreksvoering over zingeving, waarbij bij voorkeur gebruik wordt gemaakt van Practice Based Learning.

Link: <https://www.zinlab.nl/training-zinvolle-gespreksvoering-zingeving-keuzeprocess-maatwerk>

2.36

Naam: **Scholing Zingeving & Spiritualiteit**

Opleider: Suzanne Lub (De Zwaluw)

Looptijd: Op aanvraag

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Interactieve scholing op het gebied van zingeving en spiritualiteit

Link: voor professionals en vrijwilligers in diverse zorg- en welzijnssectoren.
<https://www.dezwaluwvliegt.nl/wat-ik-doe/scholing-zingeving-spiritualiteit>

2.37

Naam: **Existential Questions Regarding Life Issues: An Intercultural and Integrated Approach**

Opleider: Dr. Wim Smeets (Radboud Summer School, onderdeel van de Radboud Universiteit)

Looptijd: 10 t/m 14 augustus 2020

Thema: Zingevingsvragen, Intercultureel werken

Omschrijving: Summer school voor professionals over (begeleiding bieden bij) existentiële vragen van cliënten. Hierbij wordt ook de nodige aandacht besteed aan intercultureel werken en geïntegreerde zorg-aanpakken

Opmerkingen: Deze scholing wordt in het Engels gegeven

Link: <https://www.ru.nl/radboudsummerschool/courses/2020/existential-questions-regarding-life-issues>

2.38

Naam: **Workshopreeks 'Praktijkverdieping Zingeving'**

Opleider: Zin kun je maken

Looptijd: Onbekend

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Driedelige workshopreeks over het omgaan met zingeving in de werkpraktijk

Producten: Vooren, I. & Koch, M. (2017). *Zin kun je maken: processen van zingeving begeleiden*. Amsterdam: Boom.

Link: <https://www.zinkunjemaken.nl/diensten/praktijkverdieping-zingeving>

2.39

Naam: **Workshop 'Zingeving: ontwikkel je vermogen, niet je probleem'**

Opleider: Zin kun je maken

Looptijd: Onbekend

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: In deze workshop wordt zingeving verkend als proces, als behoefte en als persoonlijke ervaring. Daarnaast wordt ervoor gepleit zingeving te zien als een belangrijk menselijk vermogen dat men kan ontwikkelen. Er wordt ingegaan op de vraag wat dit oplevert en hoe dit essentiële vermogen in begeleiding en coaching kan worden ingezet.

Link: <https://www.zinkunjemaken.nl/diensten/workshops>

2.40

Naam:	Zingeving begeleiden: Vierdaagse leergang voor begeleidingsprofessionals
Opleider:	Zin kun je maken
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Er worden in deze leergang concrete handvatten aangeboden om zingevingsvragen te signaleren, te benoemen en zingevingprocessen te begeleiden. Tijdens de leergang wordt er gewerkt met inzichten en methodieken vanuit de existentiële therapie, humanistiek, narratieve en positieve psychologie. Centraal staat het vermogen tot zingeving aan te kunnen spreken en verder te ontwikkelen.
Link:	https://www.zinkunjemaken.nl/diensten/zingeving-begeleiden

2.41

Naam:	Scholing Rituelen bij keerpunten in het leven
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	2,5 uur, op aanvraag
Thema:	Rituelen
Omschrijving:	Scholing over werken met rituelen en symbolen
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020

2.42

Naam:	Existentiële benadering eenzaamheid
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	2,5 uur, op aanvraag
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Scholing over (existentiële) eenzaamheid en interventies daaromtrent
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020

2.43

Naam:	Workshop zingeving en levensvragen
Opleider:	Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd:	1,5-3 uur, op aanvraag
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Workshop op het gebied van het herkennen van en omgaan met levensvragen voor diverse zorgprofessionals en vrijwilligers.
Opmerkingen:	Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing. Kan verder ook op maat gemaakt worden.
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: https://www.intransitcoaching.nl .

2.44

Naam:	Workshop Luisteren in Lagen
Opleider:	Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd:	1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	Workshop over hoe men vanuit de alledaagse context in een gesprek diepere lagen aan kan raken. Daarbij leert de deelnemer ook zijn/haar eigen kunnen en beperkingen te herkennen. Verder wordt er gewerkt met het model van Erhard Weiher en met een verwijstool op basis van dit model.
Producten:	Verwijstool op basis van het model van Erhard Weiher, neem daarvoor contact op met InTransit.
Opmerkingen:	Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing. Kan verder ook op maat gemaakt worden.
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: https://www.intransitcoaching.nl .

2.45

Naam:	Basiscursus existentiële eenzaamheid
Opleider:	Frank Vandendries (Zinvol Centrum voor Levensvragen)
Looptijd:	2 bijeenkomsten à 2,5 uur, datum onbekend
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Deze basiscursus is gericht op het (h)erkennen van kenmerken van existentiële eenzaamheid en gespreksvoering (en indien nodig gericht op doorverwijzing naar individuele consulten).
Link:	Geen link naar de specifieke cursus, wel naar de site van Zinvol: https://zinvolcentrumvoorlevensvragen.nl .

2.46

Naam:	Verdiepingscursus existentiële eenzaamheid
Opleider:	Frank Vandendries (Zinvol Centrum voor Levensvragen)
Looptijd:	2 bijeenkomsten à 2,5 uur, datum onbekend
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Deelnemers leren eenzaamheid te bespreken en te ontdekken hoe zij een steunende en /of verwijzende rol kunnen spelen.
Link:	Geen link naar de specifieke cursus, wel naar de site van Zinvol: https://zinvolcentrumvoorlevensvragen.nl .

2.47

Naam:	Scholing De vraag achter de vraag horen
Opleider:	Netwerk Palliatieve Zorg Midden- en Zuid-Kennemerland & Amstelland en Meerlanden
Looptijd:	1 of 2 dagdelen, op aanvraag
Thema:	Zingevingsvragen

Omschrijving: Scholing op het gebied van het signaleren van zingevingsvragen en het ABC-model.

Link: Geen link naar de specifieke scholing, de algemene link naar het Netwerk is: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/noordhollandzuid>.

2.48

Naam: **Training Eenzaamheid bespreekbaar maken**

Opleider: Dineke Bork en Riemke de Roo (Sensoor, Vrijwilligersacademie Fryslân)

Looptijd: 1 dag, op aanvraag

Thema: Eenzaamheid

Omschrijving: Na de training weet de cursist wat eenzaamheid is en in welke vormen het voorkomt. Er wordt stilgestaan bij wat eenzaamheid voor de cursist betekent en de cursist heeft geleerd om de eenzaamheid bij de ander bespreekbaar te maken.

Link: <https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/eenzaamheid-bespreekbaar-maken>

2.49

Naam: **Training Eenzaamheid herkennen en dan?**

Opleider: Trees Flapper (Vrijwilligersacademie Fryslân)

Looptijd: 1 dagdeel, op aanvraag

Thema: Eenzaamheid

Omschrijving: Deze training gaat in op de verschijningsvormen en oorzaken van eenzaamheid. En de training geeft inzicht in de kern van een effectieve aanpak.

Link: <https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/eenzaamheid-herkennen-en-dan-2>

2.50

Naam: **‘Tja, wat zal ik zeggen...’: met cliënten in gesprek over spiritualiteit**

Ontwerper/ auteur: Elizabeth Johnston Taylor, Peterjan van der Wal, Janco Wijngaard

Jaar van publicatie: 2010

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Het boek beoogt zorgverleners, welzijnswerkers en vrijwilligers te helpen reageren op levensvragen van hun cliënten. Het boek brengt kennis uit de psychologie en psychiatrie, de geestelijke verzorging en de verpleegkunde samen. De lezer leert de theorie in praktijk te brengen d.m.v. voorbeelden en oefeningen.

Opmerkingen: Werkbladen van de oefeningen uit het boek kunnen gratis gedownload worden op <http://www.zonnehuisgroep.nl/publicaties>. Bij het boek hoort verder een DVD die ook los kan worden aangeschaft bij het Expertisecentrum Levensvragen en Ouderen

Link: Via diverse webwinkels aan te schaffen.

2.51

Naam:	Workshop 'Alweer een goed gesprek!'
Opleider:	Bureau Kwiek
Looptijd:	4 uur, wordt 2 keer per jaar georganiseerd
Thema:	Zingevingsvragen, Levensverhaal
Omschrijving:	In deze workshop krijgt men handvatten aangereikt om het gesprek over levensvragen soepel op gang te brengen. Men maakt onder andere kennis met de Verhalencirkel en andere gespreks-openers. Na het volgen van deze workshop kan men 'de Verhalencirkel' introduceren binnen de eigen organisatie.
Producten:	De Verhalencirkel, zie daarvoor hoofdstuk 3
Link:	https://www.bureaukwiek.nl/workshops/in-gesprek-over-levensvragen

2.52

Naam:	Zin in Zorg lesmodules
Ontwerper/auteur:	Reliëf
Looptijd:	7 lessen van 90 minuten
Thema:	Zingevingsvragen, Ethiek
Omschrijving:	Lesmodules voor studenten van opleidingen in de zorgsector over de volgende drie thema's: inspiratie in de zorg (twee lessen), levensverhalen & zingeving (drie lessen) en ethiek & morele reflectie (twee lessen). De lessen in dit programma zijn opgezet als werkcolleges. Het programma is bedoeld als reeks, maar het is ook mogelijk om één thema te behandelen of zelfs één losse les. Elke afzonderlijke lesmodule beschrijft een les van circa 90 minuten, maar de lessen kunnen naar wens worden ingekort of uitgebreid. De lessen zijn opgebouwd uit interactieve werkvormen, gerichte inleidingen door de docent, filmfragmenten en verwerkingsopdrachten. Bij elke les hoort een werkblad met een oefening die aansluit bij het thema.
Producten:	De dvd van de serie 'Bezieling in de zorg' wordt meegeleverd met de modules.
Link:	https://www.reliëf.nl/product/zin-in-zorg-lesmodules

2.53

Naam:	Scholing voor wijkteams
Opleider:	Centrum voor Levensvragen Zuid-Holland Noord
Looptijd:	1 dagdeel, datum onbekend
Thema:	Samenwerking
Omschrijving:	Lezing/Workshop voor wijkteams over geestelijke verzorging en samenwerking.
Link:	http://www.centrumlevensvragenzhn.nl

2.54

Naam:	Module bij scholing LUMC voor wijkverpleegkundigen
Opleider:	Centrum voor Levensvragen Zuid-Holland Noord
Looptijd:	1 dagdeel, 3 maal per jaar
Thema:	Samenwerking
Omschrijving:	Lezing/workshop voor wijkverpleegkundigen over geestelijke verzorging en samenwerking
Link:	Geen link naar de specifieke module gevonden. Algemeen: https://www.lumc.nl/onderwijs/zorgopleidingen

2.55

Naam:	Workshop Signaleren & eerste hulp bij levensvragen
Opleider:	Esli Jongen, Tanja Viveen & Rita Buis (Centrum voor Levensvragen Gooi en Vechtstreek)
Looptijd:	2,5 uur, wordt georganiseerd op 20 januari, 16 maart en 14 mei 2020
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	In deze workshop krijgen verpleegkundigen/verzorgenden informatie en handvatten om levensvragen te signaleren. Er wordt afgetast wat men zelf kan betekenen en wanneer verwijzing naar een geestelijk verzorger of andere professional nodig is.
Link:	https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/Portals/73/Workshop%20signaleren%20en%20eerstehulp%20bij%20levensvragen.pdf

2.56

Naam:	Scholing In gesprek over zingeving en levensvragen
Opleider:	Tilly de Kruijf (V&VN)
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Verpleegkundigen/verzorgenden leren levensvragen en zingeving herkennen binnen een diversiteit aan zorgpraktijken is het vertrekpunt van de training. Men krijgt niet alleen inzicht in levensvragen en zingeving maar ook handvatten hoe men hierop in kan gaan in de praktijk van alledag.
Link:	Geen link gevonden

2.57

Naam:	Minor Verpleegkundige Aandachtvelder Zingeving
Opleider:	Hogeschool Viaa (Zwolle)
Looptijd:	27 januari 2020 t/m 22 juni 2020
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	In deze minor leert de student om te functioneren als verpleegkundige aandachtvelder zingeving in een team én organisatie.
Opmerkingen:	De Hogeschool Viaa biedt naast de minor ook een training aan-

dachtsvelder zingeving aan en heeft in dit kader ook een e-learning over zingeving ontwikkeld.

Link: <https://www.kiesopmaat.nl/modules/gh/HC/139633>

2.58

Naam: Workshop eenzaamheid en zingeving
Opleider: Project Geestelijke Verzorging Thuis (Friesland)
Looptijd: 2 uur, datum onbekend
Thema: Eenzaamheid
Omschrijving: Workshop over existentiële eenzaamheid en de manier waarop men met mensen zinvol in gesprek kan gaan, die hiermee te kampen hebben.
Opmerkingen: De site was tijdens de inventarisatie niet toegankelijk
Link: www.zinportaal.frl

2.59

Naam: Workshop Zingevende gespreksvoering
Opleider: Marjoleine Vosselman (BPSW)
Looptijd: 1 middag, 26 maart 2020
Thema: Methodiek
Omschrijving: Interactieve workshop voor sociaal werkers over hoe zij cliënten kunnen begeleiden op het gebied van zingeving.
Producten: Vosselman, M. & Van Hout, K. (2013). *Zingevende gespreksvoering: helpen als er geen oplossingen zijn*. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Nelissen
Link: <https://www.bpsw.nl/bpsw-school/scholingsaanbod/workshop-zingevende-gespreksvoering>

2.60

Naam: Studiedag Zingeving in de ouderdom
Opleider: Protestantse Gemeente Amersfoort
Looptijd: 1 dag, 21 april 2020
Thema: Ouder worden
Omschrijving: Studiedag over het boek 'Zin in de ouderdom', waarbij wordt ingegaan op de zingevingsvragen die het ouder worden in de huidige maatschappij met zich meebrengt.
Producten: Van Baardwijk, J. & Rosmolen, R. (2015). *Zin in de ouderdom*. Middelburg: Uitgeverij Skandalon.
Link: <https://www.bergkerk.nl/index.php/onder-de-vijgenboom/375-studiedag-zingeving-in-de-ouderdom-6>

GGZ-cliënten

2.61

Naam:	Zingeving in de GGZ
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	2,5 uur, op aanvraag
Thema:	GGZ
Omschrijving:	Scholing over o.a. levensvragen in de psychiatrie en het werken volgens het Chime-model.
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020

2.62

Naam:	Generieke Module Herstelondersteuning (GGZ)
Auteur(s):	Nicole van Erp, Sonja van Rooijen, Hans Kroon (Trimbos Instituut), Cora Brink (MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid), Netwerk Kwaliteitsontwikkeling GGZ.
Jaar van publicatie:	2017
Thema:	GGZ
Omschrijving:	Generieke GGZ module voor de eerste- en tweedelijns op het gebied van herstelondersteuning. Aandacht voor zin- en betekenisgeving maken hier expliciet deel van uit
Link:	https://www.ggzstandaarden.nl/generieke-modules/herstelondersteuning/inleiding/algemeen/wat-is-herstelondersteuning

Kankerpatiënten

Geestelijk verzorgers

2.63

Naam:	Cursus Psychosociale Oncologie voor geestelijk verzorgers
Opleider:	Dr. Alexander de Graeff, drs. Etje Verhagen MA, RINO Groep
Looptijd:	Regelmatig gegeven cursus van drie dagen.
Thema:	Methodiek, Kanker
Omschrijving:	Deze cursus beoogt inzicht te geven in de lichamelijke, psychische en sociale invloeden van de ziekte en de behandelingen op mensen. Men leert om zingevingsvragen en psychosociale factoren te hanteren in deze specifieke context en hoe men een betekenisvolle rol vervult in het multi-disciplinaire team om de patiënt heen.
Opmerkingen:	Er wordt zowel op de eerstelijns- als op de tweedelijnscontext ingegaan.
Link:	https://www.rinogroep.nl/opleiding/5608/psychosociale-oncologie-voor-geestelijk-verzorgers.html

Psychologen, psychiaters en psychotherapeuten

2.64

Naam:	Training Zingevingegerichte Psychotherapie
Opleider:	Drs. Margot Remie (Ingeborg Douwes Centrum)
Looptijd:	2 dagen, 19 maart en 2 april
Thema:	Methodiek, Kanker
Omschrijving:	Cursus waarin professionals kennis maken met de theorie en praktijk van zingeving en leren om het gevoel van zingeving van cliënten met kanker te vergroten.
Evaluatie:	Zie voor onderzoek naar de therapie: Van der Spek, N. (2016). Meaning-centered group psychotherapy for cancer survivors: development, efficacy and cost-utility. Amsterdam: VU
Opmerkingen:	Zingevingegerichte psychotherapie is een nieuwe evidence based therapie in Nederland, voor mensen met kanker. Deze groepstherapie is een bewerking van de Amerikaanse Meaning Centered Group Psychotherapy van professor W.S. Breitbart en gebaseerd op het werk van Victor Frankl. De onderzoeksgroep van professor Irma Verdonck (VUMC) heeft deze therapie in samenwerking met het Ingeborg Douwes Centrum aangepast voor mensen met kanker in de curatieve fase en onderzocht op effectiviteit.
Link:	https://www.ingeborgdouwescentrum.nl/2020/01/02/nog-plaatsen-vrij-2-daagse-training-zingevingegerichte-psychotherapie

Maatschappelijk werkers

2.65

Naam:	Opleiding Psychosociale oncologie voor maatschappelijk werkers
Opleider:	NVPO
Looptijd:	8 dagen in de periode van 12 november 2020 t/m 18 maart 2021
Thema:	Methodiek, Kanker
Omschrijving:	Psychosociale oncologie opleiding voor maatschappelijk werkers, waarin ook aandacht aan zingeving wordt besteed
Link:	https://nvpo.nl/scholing/opleiding-psychosociale-oncologie-voor-maatschappelijk-werkers

Migranten

Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals

2.66

Naam:	Cursus transculturele behandelaspecten
Opleider:	Drs. M. Anbar (RINO Amsterdam)
Looptijd:	Driedaagse cursus van 20 januari t/m 17 februari 2020

Thema:	Intercultureel werken
Omschrijving:	Deelnemers aan deze cursus maken kennis met de achtergronden van verschillende migrantendoelgroepen en met recente inzichten over transculturele vraagstukken bij hulpverlening aan migranten. Zij krijgen een overzicht van de huidige stand van zaken rondom diagnosticeren met en zonder cultuurspecifieke elementen.
Opmerkingen:	De cursus is ontwikkeld voor de GGZ context, maar kan mogelijk ook handvatten bieden aan (eerstelijns) geestelijk verzorgers die veel met migranten werken. Hij is geaccrediteerd door de SKGV.
Link:	https://www.rino.nl/cursus/transculturele-behandelaspecten

2.67

Naam:	Trainingsprogramma Het culturele Interview
Opleider:	Pharos (in samenwerking met het NIVEL)
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Intercultureel werken
Omschrijving:	Trainingsprogramma voor POH's-GGZ op het gebied van cultuursensitief werken met migranten. Men leert omgaan met het instrument 'het Culturele Interview', dat in 2000 is ontwikkeld door onder leiding van psychiater Hans Rohlf voor gebruik in de zorgverlening aan getraumatiseerde vluchtelingen. Aandacht voor het eventuele geloof en betekenisgeving van de migrant maakt hier deel van uit.
Producten:	• Van Dijk, R., Beijers, H. & Groen, S. (ed.) (2012). <i>Het Culturele Interview. In gesprek met de hulpvrager over cultuur en context. Deel 1, Praktijkervaringen</i>. Utrecht: Pharos, 2012 • Van Dijk, R., H. Beijers & S. Groen, (red.) (2012). <i>Het Culturele Interview - In gesprek met de hulpvrager over cultuur en context Deel 2: Beschouwingen</i>. Utrecht: Pharos • Korte versie van het Culturele interview
Opmerkingen:	De bovenstaande publicaties zijn op de site te downloaden of aan te schaffen en door meer beroepsgroepen te gebruiken dan de POH-GGZ
Link:	https://www.pharos.nl/infosheets/het-culturele-interview

Nabestaanden

Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals

2.68

Naam:	Kinderen en gecompliceerde rouw. Wat universiteiten kunnen leren van Friedrich Fröbel
Opleider:	Nieske Willems (Zorgcentrum Hedera Zwolle)

Looptijd:	Tweedaagse cursus, regelmatig aangeboden
Thema:	Rouw, rituelen
Omschrijving:	Cursisten leren: de rol van aandachtig therapeutae inzetten als instrument, gecompliceerde rouw begeleiden met behulp van Fröbel's speelse, relationeel, hermeneutische methode, rituelen en creatieve werkvormen inzetten bij ervaringen van verlies en rouw, relationele van rationele rouwconcepten onderscheiden, ontwikkelingen binnen de rouwwetenschappen kritisch volgen, communiceren over individuele verlieservaringen voorbij cultureel en religieuze grenzen vanuit een humanitaire invalshoek.
Link:	http://www.rouwbegeleidinghedera.info/kinderspel

2.69

Naam:	Spirituele zorg en gecompliceerde rouw
Opleider:	Nieske Willems (Zorgcentrum Hedera Zwolle)
Looptijd:	Vier dagen, de cursus komt herhaaldelijk terug en kan daarnaast het hele jaar door individueel gevolgd worden
Thema:	Rouw
Omschrijving:	Cursisten leren gecompliceerde en traumatische rouw observeren, diagnosticeren en begeleiden. De cursus gaat over spirituele zorg en het leren delen van ervaringen van bijvoorbeeld angst en eenzaamheid, leven en dood, goed en kwaad, eindigheid en eeuwigheid.
Link:	http://www.rouwbegeleidinghedera.info/spirituele-zorg

Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten

2.70

Naam:	Scholing Omgaan met Rouw & Verlies
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	2,5 uur, op aanvraag
Thema:	Rouw
Omschrijving:	Scholing over zaken als rouwtaken en het zoeken naar betekenis bij rouw en verlies.
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020

2.71

Naam:	Training omgaan met verlies en rouw
Opleider:	Lies Willers of Ellen Joormann (Vrijwilligersacademie Fryslân)
Looptijd:	2 dagdelen, op aanvraag
Thema:	Rouw
Omschrijving:	Vrijwilligers leren om te gaan met rouw van cliënten en krijgen ook

zicht op hun eigen opvattingen over rouw en de impact daarvan op hun handelen.

Link: <https://vrijwilligersacademiefryslan.nl/trainings/training-omgaan-met-verlies-en-rouw>

Ouderen

Geestelijk verzorgers

2.72

Naam: Dementie: een pastorale en theologische uitdaging

Opleider: Tim van Iersel, Cor van den Berg en Tjerk Jan Haga
(Permanente Educatie Predikanten)

Looptijd: 6 dagdelen, 18 maart-10 juni 2020

Thema: Dementie

Omschrijving: In deze cursus leert men wat dementie is, tegen welke problemen en verliezen mensen met dementie en hun naasten aanlopen en wat dat voor hen betekent. Omdat mensen met dementie niet goed bereikt kunnen worden met een cognitieve benadering van pastoraat en liturgie, worden er vormen geoefend, waarbij alle zintuigen worden aangesproken. Ook leren de cursisten om om te gaan met onverwacht gedrag van de cliënt en om theologisch te reflecteren op dementie.

Opmerkingen: Cursus voor predikanten, geestelijk verzorgers en pastoraal werkers op christelijke grondslag

Link: <https://www.pepredikanten.nl/studiebijeenkomsten/dementie-pastorale-en-theologische-uitdaging-editie-6>

Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten

2.73

Naam: Workshop Ruimte voor Eindigheid

Opleider: W. Huizing (Reliëf)

Looptijd: 1 middag, 9 november 2020

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Zorgprofessionals en vrijwilligers leren in deze workshop om ruimte te maken voor het gesprek met patiënten/cliënten over vragen rondom het levenseinde.

Link: <https://www.reliëf.nl/workshop-ruimte-voor-eindigheid>

2.74

Naam:	Workshop Verhalend werken in de zorg
Opleider:	W. Huizing (Reliëf)
Looptijd:	1 middag, 3 maart 2020
Thema:	Levensverhaal
Omschrijving:	Deze workshop geeft een theoretische en praktische introductie in aandacht voor levensverhalen in de zorg voor zorgprofessionals en vrijwilligers.
Producten:	Huizing, W. & Tromp, T. (2013). <i>Mijn leven in kaart: met ouderen in gesprek over hun levensverhaal</i> . Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. Link: https://www.reliëf.nl/product/mijn-leven-in-kaart
Link:	https://www.reliëf.nl/workshop-verhalend-werken-in-de-zorg-nieuw

2.75

Naam:	Betekenisvol contact – aan de slag met de toolbox
Opleider:	Reliëf
Looptijd:	Twee korte bijeenkomsten, data nog onbekend
Thema:	Dementie
Omschrijving:	Cursisten leren werken met de door Reliëf ontwikkelde ‘Toolbox betekenisvol contact’ om vrijwilligers en familieleden te ondersteunen en enthousiasmeren bij betekenisvol contact met mensen met dementie.
Producten:	• Toolbox betekenisvol contact, te downloaden op: https://www.reliëf.nl/wp-content/uploads/2018/06/Toolbox-Betekenisvol-Contact.pdf • Draaiboek Toolbox Training, te downloaden op: https://www.reliëf.nl/wp-content/uploads/2019/01/Draaiboek-Toolbox-Training.pdf
Link:	https://www.reliëf.nl/betekenisvol-contact-aan-de-slag-met-de-toolbox

2.76

Naam:	Workshop In gesprek met mensen met dementie
Opleider:	T. de Kruijf (Reliëf)
Looptijd:	1 dagdeel, datum nog onbekend
Thema:	Dementie
Omschrijving:	De workshop heeft als doel om zorgprofessionals en vrijwilligers aan de hand van de methodiek ‘in gesprek met mensen met dementie’ inzicht en praktische handvatten te geven om mensen met dementie aan de hand van beeldend materiaal hun verhaal te laten vertellen.
Producten:	Brandt, M.E. van den & Huizing, W. (2014). <i>In gesprek met mensen met dementie: de kracht van persoonlijke verhalen</i> . Houten: Bohn Stafleu Van Loghum (zie link).
Link:	https://www.reliëf.nl/in-gesprek-met-mensen-met-dementie

2.77

Naam:	Workshop Mijn leven in kleur
Opleider:	Reliëf
Looptijd:	Momenteel is er geen training gepland, interesse kan aan Reliëf worden doorgegeven.
Thema:	Intercultureel werken
Omschrijving:	Door heimwee die met het ouder worden vaak sterker wordt en vervreemding van (klein)kinderen die steeds meer ‘vernederlandsen’, komt het gevoel en het welzijn van oudere migranten veelal onder druk te staan. Uit onderzoek blijkt nu dat het vertellen van het eigen levensverhaal helpt. In deze workshop leren zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten aan de hand van het hulpmiddel ‘Mijn leven in Kleur’ om het gesprek met oudere migranten te structureren, verdiepen en/of op te tekenen.
Producten:	Matze, P., Huizing, W. en Heygele, Y. (2014). <i>Mijn leven in kleur: met oudere migranten in gesprek over hun levensverhaal</i> . Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. Link: https://www.reliëf.nl/product/mijn-leven-in-kleur
Link:	https://www.reliëf.nl/mijn-leven-in-kleur

2.78

Naam:	Workshop Levensvragen en ouderen
Opleider:	T. de Kruyf (Reliëf)
Looptijd:	1 dagdeel. Momenteel is er geen training gepland, interesse kan aan Reliëf worden doorgegeven
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	Zorgprofessionals en vrijwilligers krijgen inzicht in zingeving en levensvragen van ouderen evenals praktische handvatten hoe ermee om te gaan in hun dagelijkse praktijken
Link:	https://www.reliëf.nl/levensvragen-en-ouderen

2.79

Naam:	Workshop Zinvolheid en zinloosheid bij het (nog) ouder worden
Opleider:	T. de Kruyf (Reliëf)
Looptijd:	1 dagdeel, 12 maart 2020
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	Zorgprofessionals en vrijwilligers leren om te gaan met zingeving-problematiek bij ouderen. Deelnemers krijgen inzicht in de problematiek en handvatten en concrete tips over hoe zij met deze problematiek om kunnen gaan.
Link:	https://www.reliëf.nl/zinvolheid-en-zinloosheid

2.80

Naam:	Workshop De binnenkant van eenzaamheid
Opleider:	T. de Kruyf (Reliëf)
Looptijd:	1 dagdeel, 1 oktober 2020
Thema:	Eenzaamheid
Omschrijving:	Zorgprofessionals en vrijwilligers leren omgaan met eenzaamheid bij ouderen. Zij leren oog en oor te krijgen voor 'de binnenkant van iemands verhaal', voor levensvragen, zingeving, zinbeleving en zinvinning.
Producten:	Schoor, L. van den (juni 2016). Lange Lege Zomer. <i>Nursing</i> , 18-23. Te downloaden op https://www.reliëf.nl/wp-content/uploads/2018/06/160706-Nursing-juni-2016-interv.-TdeK.pdf
Link:	https://www.reliëf.nl/workshop-de-binnenkant-van-eenzaamheid

2.81

Naam:	Leerinterventie zingeving: 'Van betekenis tot het einde'
Opleider:	Vilans & partners
Looptijd:	6 dagdelen, op aanvraag
Thema:	Levens(einde)
Omschrijving:	Training waarin zorgprofessionals leren om met cliënten te spreken over levens(einde)vragen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een combinatie van online training en training in teamverband.
Link:	https://www.beteroud.nl/zingeving/leerinterventie-van-betekenis-tot-einde

2.82

Naam:	Scholing Zingeving & Ouderen
Opleider:	Zin in Utrecht
Looptijd:	2 uur, op aanvraag
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	Scholing over o.a. levensvragen in de ouderdom en het ABC-model
Link:	https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020

2.83

Naam:	Workshop Zinvol leven met dementie
Opleider:	Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd:	1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema:	Dementie
Omschrijving:	Workshop over zingeving en zinbeleving bij mensen met dementie
Opmerkingen:	Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing. Kan verder ook op maat gemaakt worden
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: https://www.intransitcoaching.nl

2.84

Naam:	Workshop Zinvolheid en zinloosheid van het (nog) ouder worden
Opleider:	Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd:	1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema:	Levensende
Omschrijving:	Workshop met een verkenning van vragen rondom het verlangen naar het levensende van ouderen
Opmerkingen:	Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing. Kan verder ook op maat gemaakt worden
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: https://www.intransitcoaching.nl

2.85

Naam:	Workshop Voltooid leven
Opleider:	Netwerk Palliatieve Zorg Midden-Holland
Looptijd:	3 uur, datum niet vermeld
Thema:	Levensende
Omschrijving:	Workshop over omgaan met voltooid leven problematiek
Link:	Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de site van het Netwerk Palliatieve Zorg: https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/middenholland

2.86

Naam:	E-learning: Goed omgaan met levensvragen
Opleider:	Vilans, Reliëf, Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen
Looptijd:	Kan op ieder moment (gratis) gestart worden
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	Korte e-learning over goed omgaan met levensvragen
Link:	https://onedrive.live.com/embed?cid=B18CF715A853E783&resid=B18CF715A853E783%21126&authkey=AEW0ggBUAQz8ofw&em=2&wdAr=1.3333333333333333

2.87

Naam:	Training Levensvragen
Opleider:	Levensloop Academie
Looptijd:	Op aanvraag
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Training voor professionals die in een concrete vraagsituatie oog en oor willen hebben voor onderliggende levensvragen en die mensen op weg willen helpen op eigen kracht hun te lopen route te (her)vinden
Opmerkingen:	Er wordt ook een workshopvariant van de training aangeboden voor groepen ouderen zelf over het er- en herkennen van en omgaan met verlieservaringen, zingeving enz.
Link:	http://inspirat.net/levensvragen-workshop

2.88

Naam:	Stappenplan: Gespreksuur over levensvragen
Ontwerper/auteur:	M. Vermaas (Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen)
Jaar van publicatie:	2011
Thema:	Ouder worden, intercultureel werken
Omschrijving:	Stappenplan voor teamleiders en opleiders om een gespreksuur te organiseren voor (leerling)helpenden en verzorgenden over levensvragen bij oudere migranten.
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/stappenplan-gespreksuur-migranten.pdf

2.89

Naam:	Met ouderen in gesprek over levensvragen: tien lesbrieven over levensvragen en zingeving voor zorgverleners in de ouderenzorg
Ontwerper/auteur:	Marcelle Mulder, Trijntje Scheeres-Feitsma
Jaar van publicatie:	2011
Thema:	Zingevingsvragen
Omschrijving:	Lesbrieven voor zorgprofessionals voor ouderen over diverse thema's op het gebied van levensvragen en zingeving
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/materialen

2.90

Naam:	Elkaar beter leren kennen: handleiding voor het opzetten van Gespreksgroepen over levensthema's voor nieuwe bewoners van woon-zorgcentra onder leiding van verzorgenden en welzijnmedewerkers
Ontwerper/auteur:	Marcelle Mulder (Zorggroep Tellens), Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen
Jaar van publicatie:	2010
Thema:	Zingevingsvragen, ouder worden
Omschrijving:	Handleiding voor het opzetten van gespreksgroepen over levensthema's voor nieuwe bewoners van woon-zorgcentra
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/opzetten-gespreksgroepen-levensvragen.pdf

2.91

Naam:	Training Op zoek naar Zin
Opleider:	Christa Logman (Trimbos Academie)
Looptijd:	2 dagen, data onbekend
Thema:	Zingevingsvragen, ouder worden, GGZ
Omschrijving:	In deze training leren POH's-GGZ om voor licht depressieve ouderen de training 'Op zoek naar Zin' op te zetten. Dit is een methode waarmee ouderen in de wijk onder begeleiding van prak

	tijkondersteuners (POH GGZ) aan de slag kunnen gaan met hun lichte depressieve klachten. De cursus voor de ouderen bestaat uit 8 bijeenkomsten met vaste thema's en creatieve opdrachten op het gebied van zingeving. Het eigen levensverhaal staat centraal.
Evaluatie:	Zie voor een evaluatie van de training die aan de ouderen wordt aangeboden: Hendriks, L, Veerbeek, M.A., Volker, D., Veenendaal, L., Willemse, B.M. (2019). Life review therapy for older adults with depressive symptoms in general practice: results of a pilot evaluation. <i>International Psychogeriatrics</i> , 31(12), 1801-1808. Doi:10.1017/S1041610219000218
Link:	https://www.trimbos.nl/aanbod/academie/training/op-zoek-naar-zin-in-de-huisartsenpraktijk

2.92

Naam:	Betekenisvol Leven in de Buurt: evaluatie van de ondersteuning van zorgmedewerkers bij omgaan met zingeving en levensvragen van ouderen
Opleider:	Hupkens, S., Goumans, M., Universiteit voor Humanistiek, Hogeschool Rotterdam (Kenniscentrum Zorginnovatie), St. Laurensfonds
Looptijd:	2015-2019
Thema:	Ouder worden
Omschrijving:	In dit project werden teams van Laurens Thuiszorg door geestelijk verzorgers gecoacht in het herkennen van zingeving bij ouderen en het vaardiger worden om daar op af te stemmen in de zorgrelatie. Daarnaast worden de organisaties ter attentie van zingeving in de buurt en stad in kaart gebracht en betrokken. Het project werd geëvalueerd door middel van wetenschappelijk onderzoek. Er is bij dit project gebruik gemaakt van de 'Ervaren Baat Benadering'.
Evaluatie:	Zie: • Hupkens, S., Machielse, A., Goumans, M. & Derkx, P. (2016). Meaning in life of older persons: An integrative literature review. <i>Nursing Ethics</i>, 25(8), 973-991. Doi/10.1177/0969733016680122 • Hupkens, S., Goumans, M., Derkx, P., Oldersma, A., Schutter, T. & Machielse, A. (2019). Meaning in life of older adults in daily care: A qualitative analysis of participant observations of home nursing visits. <i>Journal of Advanced Nursing</i>, 75, 1732-1740. Doi.org/10.1111/jan.14027
Producten:	• Oldersma, A. & Schutter, T. i.s.m. Goumans, M., Guyt, A. & Hupkens, S. (S.A.). <i>Methodiek Betekenisvol leven in de buurt: Ondersteuning van thuiszorgmedewerkers in de omgang met zingeving en levensvragen van cliënten. Handreiking voor geestelijk verzorgers</i>. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam/Laurens • Oldersma, A. & Schutter, T. i.s.m. Goumans, M., Guyt, A. & Hupkens, S. (S.A.) <i>Betekenisvol leven in de buurt: aandacht voor</i>

zinggeving en levensvragen van Cliënten. Werkboek voor zorgmedewerkers. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam/Laurens.

Beide te downloaden op: <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/zorginnovatie/samenhang-in-zorg/betekenisvol-leven-in-de-buurt/resultaten/#flex>

Opmerkingen: Het methodiekboek biedt concrete handvatten, werkvormen en materiaalsuggesties aan geestelijk verzorgers om thuiszorg-medewerkers te trainen.

Link: <https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/zorginnovatie/samenhang-in-zorg/betekenisvol-leven-in-de-buurt/project/#flex>

2.93

Naam: **Er zijn voor je cliënt met al je voelsprietten: omgaan met levensvragen. Werkboek voor (leerling)helpenden en verzorgenden**

Ontwerper/auteur: Annemarie Vaalburg (Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen)

Jaar van publicatie: 2011

Thema: Ouder worden

Omschrijving: Werkboek dat gebruikt kan worden bij teambijeenkomsten of lessen over levensvragen van ouderen aan (leerling)helpenden en verzorgenden. Het bevat praktijkverhalen en werkvormen

Link: <https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/materialen>

2.94

Naam: **Zingeving in de Ouderenzorg**

Opleider: ZZG Zorggroep Leerplein (Groesbeek)

Looptijd: 5 dagdelen, data niet gevonden

Thema: Ouder worden, Rouw

Omschrijving: Scholing van 5 dagdelen op het gebied van zingeving in de ouderenzorg met de volgende bijeenkomsten: Bewust worden van en signaleren van zinverlies bij ouderen, Normen en waarden bij ouderen en ethiek in de zorg, Omgaan met verlies en rouw, Signaleren en omgaan met levensovertuiging, Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase. De scholingsbijeenkomsten zijn ook los van elkaar te volgen.

Link: <https://zzg.capp.nl/CourseCatalog.aspx?q=Zingeving%20in%20de%20ouderenzorg>

2.95

Naam: DVD Leren omgaan met levensvragen: educatieve spelsituaties over contact met cliënten over levensvragen (met bijgeleverde brochure).

Ontwerper/auteur: C. Begemann, M. Cuijpers, W. van Lier, M. Vermaas, Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, Vereniging het Zonnehuis, het Toetstheater

Jaar van publicatie: 2010
Thema: Ouder worden
Omschrijving: DVD die gebruikt kan worden bij het trainen van verzorgenden en vrijwilligers in het omgaan met levensvragen van ouderen
Link: [https://www.vilanswebwinkel.nl/webwinkel/leren-omgaan-met-levensvragen-\(dvd\)/8690](https://www.vilanswebwinkel.nl/webwinkel/leren-omgaan-met-levensvragen-(dvd)/8690)

2.96

Naam: Omgaan met zinvragen: cursusboek bij 'Een dag die de moeite waard is'
Ontwerper/auteur: Stephanie Vermeulen (NIZW)
Jaar van publicatie: 2002 (tweede druk)
Thema: Ouder worden
Omschrijving: Materiaal voor een cursus van vier dagdelen, waarin vrijwilligers leren omgaan met levensvragen van ouderen. De cursus hoort bij de handreiking 'een dag die de moeite waard is' (Zie 'producten')
Producten:: Van Lier, W. (2001). *Een dag die de moeite waard is. Ouderen, zinvragen en de rol van vrijwilligers*. Utrecht: NIZW Uitgeverij. Te downloaden met de volgende link: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/handreiking-dag-die-moeite-waard-is.pdf
Link: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/cursusboek-omgaan-met-zinvragen.pdf

2.97

Naam: Lesbrieft Omgaan met levensvragen: een leidraad voor een training voor vrijwilligers
Ontwerper/auteur: Wendy van Lier (Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen), Vilans
Jaar van publicatie: 2009
Thema: Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving: De lesbrieft biedt een leidraad voor het organiseren van een kortdurende training voor vrijwilligers met betrekking tot het omgaan met levensvragen van ouderen.
Link: https://www.zorgvoorbeter.nl/docs/PVZ/vindplaats/mentaal_welbevinden/lesbrief-omgaan-levensvragen.pdf

2.98

Naam: Folder Zin in Vrijwilligerswerk
Ontwerper/auteur: Wendy van Lier (Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen)
Jaar van publicatie: 2010
Thema: Begeleiding door vrijwilliger
Omschrijving: Korte folder over het ondersteunen van vrijwilligers bij het omgaan met levensvragen van ouderen
Opmerkingen: Beknopte folder met concrete tips.
Link: <https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/materialen>

2.99

Naam:	Introductiecursus MOTTO
Opleider:	MOTTO Rotterdam
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving:	Introductiecursus van MOTTO voor de eigen vrijwilligers die ouderen begeleiden bij Levensvragen.
Link:	https://www.samen010.nl/projecten/alle-projecten/motto/met-wie

2.100

Naam:	Een Goed Gesprek: Over ruimte maken voor ontmoeting en op verhaal komen. Werkboek geestelijke verzorging in de thuis-situatie met inzet van vrijwilligers.
Ontwerper/auteur:	Judith Van der Meij, Annelieke Damen & Mirjam Heikens (Levinas Gezondheidscentrum)
Jaar van publicatie:	2020
Thema:	Begeleiding door vrijwilligers
Omschrijving:	Werkboek dat ingaat op het trainen van vrijwilligers die ouderen begeleiden op het gebied van zingeving en levensvragen.
Link:	https://www.gc-levinas.nl/overige-zorgverleners/geestelijke-zorg/werkboek

Palliatieve zorg

Geestelijk verzorgers en andere zorgprofessionals

2.101

Naam:	O2PZ
Opleider:	M. Dericks-Issing (Amsterdam UMC, locatie VUmc, ZonMw)
Looptijd:	2018-2019
Thema:	Levenseinde
Omschrijving:	O2PZ is een project dat gericht is op het onderbrengen van onderwijs over palliatieve zorg in MBO-, HBO-, en WO+-opleidingen en op coördinatie en kwaliteit van bij- en nascholing.
Link:	https://www.o2pz.nl/over+o2pz/over+opz/default.aspx

2.102

Naam:	Training in gesprek over verlies en rouw
Opleider:	Margot van Acker, StudieArena Zorg & Wonen
Looptijd:	1 dag, 18 maart 2020. (Incompany training op aanvraag is ook mogelijk)
Thema:	Levenseinde, Rouw
Omschrijving:	De training beoogt om professionals te leren het gesprek over

de toekomst en het levenseinde aan te gaan. Zij kunnen daarna vroegtijdig de waarden, wensen, behoeften en verwachtingen over de toekomst met zowel de cliënt/bewoner als diens naaste(n) verkennen en bespreken, vastleggen, evalueren en bijstellen.

Opmerkingen: Ook geschikt voor geestelijk verzorgers en geaccrediteerd door de SKGV

Link: https://www.studiearena.nl/congressen/congressen_item/t/training_in_gesprek_over_verlies_en_rouw_1

2.103

Naam: **Als niet alles is wat het lijkt: praten met patiënten en naasten over zingeving en betekenisgeving**

Opleider: Prof. dr. A.K.L. Reyners (UMCG), Consortium Ligare, ZonMw, diverse zorgorganisaties

Looptijd: 2017-2019

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Het doel van dit project is het geven van een impuls aan de inbedding van spirituele zorgverlening in de reguliere zorgverlening d.m.v. scholing in zorgorganisaties a.d.h.v. een speciaal voor het project ontwikkelde digitale leerwerkplaats. In elk van de 25 deelnemende zorgorganisaties heeft een implementatieduo de implementatie van spirituele zorg getrokken en de scholing binnen de eigen organisatie verzorgd. De scholing is vormgegeven aan de hand van een digitale leerwerkplaats die speciaal voor dit project is ontwikkeld.

Producten:

- Digitale leerwerkplaats (komt binnenkort online)
- Spoorboekje 'Als niet alles is wat het lijkt', Projectgroep, Publicatiedatum: 14-11-2017
- Online filmmateriaal: *Zingeving in de laatste Levensfase*, Auteur(s): J. van Til en B. Koekoek, Publicatiedatum: 16-05-2019, <https://vimeo.com/332271307/2c3d4b622b>

Opmerkingen: De leerwerkplaats komt binnenkort online te staan

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliantie-meer-dan-zorg/als-niet-alles-is-wat-het-lijkt-praten-met-patienten-en-naasten-over-zingeving-en-betekenisgeving>

2.104

Naam: **Lesmodules Stichting STEM**

Opleider: Stichting STEM

Looptijd: Eén of meerdere dagdelen, terugkerend

Thema: Levenseinde

Omschrijving: 4 Lesmodules over communicatie en contact bij het levenseinde:

- Module 1 Bewustwordingsbijeenkomst van 2,5/3 uur
- Module 2 Bewustwordingsbijeenkomst van 2 maal 3 uur (totaal 6 uur)

- Module 3 Dagdeel training met acteur
- Module 4 Leertraject met intervisie

Link: <http://www.stichtingstem.info/Werkwijze-aanbod>

2.105

Naam: E-Learning STEM
Opleider: Stichting STEM
Looptijd: Doorlopend
Thema: Levenseinde
Omschrijving: E-learning die zowel samen met als los van de lesmodules te volgen is. Er wordt geen nadere informatie over de inhoud gegeven op de site.
Link: <http://www.stichtingstem.info/Werkwijze-aanbod>

Zorgprofessionals, vrijwilligers en naasten

2.106

Naam: Workshop van Levenskunst tot stervenskunst
Opleider: T. de Kruyf (Reliëf)
Looptijd: 1 dagdeel, 14 mei 2020
Thema: Levenseinde
Omschrijving: Professionals, vrijwilligers en naasten krijgen inzicht in hoe levensvragen en zingeving een rol spelen tijdens het leven en het sterven, oftewel van levenskunst tot stervenskunst. Zij leren om stervenden en hun naasten daarbij te ondersteunen, met name vanuit het diamantmodel van Carlo Leget.
Producten: Diamantmodel van Carlo Leget
Link: <https://www.reliëf.nl/workshop-van-levenskunst-tot-stervenskunst>

2.107

Naam: Interculturele Palliatieve Zorg: Anders dan anders? Raamwerk voor het ontwikkelen van interculturele palliatieve zorg in de regio
Ontwerper/auteur: Patricia van den Brink (bureau Kwiek), Nicolet van Eerd (E-n-Tpartners), Paula Matla (VPTZ), Ministerie van VWS
Jaar van publicatie: 2011
Thema: Intercultureel werken
Omschrijving: Het betreft een raamwerk dat handvatten geeft aan palliatieve zorgprofessionals in de regio om aan de slag te gaan met interculturele palliatieve zorg
Link: <https://www.vptz.nl/wp-content/uploads/2015/12/Anders-dan-anders.pdf>

2.108

Naam: Verdiepingscursus Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase

Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Waardenland
Looptijd: 2 dagdelen, op aanvraag
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Het doel van deze cursus is om een goede aanzet tot bewustwording van de begrippen zingeving en spiritualiteit in de praktijk te ontwikkelen en enige verdieping te geven op dit gebied. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van eigen ervaringen van deelnemers, literatuur en opdrachten.
Link: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/waardenland/Hulpverleners/Scholingsaanbod/Cursus-zingeving-en-spiritualiteit>

2.109

Naam: **Zingeving in de palliatieve zorg**
Opleider: Karin Seijdel (Zinlab)
Looptijd: Op aanvraag
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Training op het gebied van zingeving in de palliatieve zorg
Link: <https://www.zinlab.nl/training-zinvolle-gespreksvoering-zingeving-keuzeprocess-maatwerk>

2.110

Naam: **Spirituele zorg in de palliatieve fase: verdieping en analyse**
Opleider: Marleen Moors Bureau voor praktische filosofie & existentiële Analyse
Looptijd: Op aanvraag
Thema: Levensende, kanker
Omschrijving: Workshop voor zorgprofessionals over zingeving, spiritualiteit en communicatie in de palliatieve fase bij mensen met kanker. Met o.a. spirituele zorg als erkend onderdeel van de palliatieve zorg, de holistische benadering van zorg, psychosociale behoeften van patiënten in de palliatieve fase, gesprekstechnieken en communicatie aan het levenseinde. De workshop bestaat uit een theoretisch en een praktijk onderdeel.
Link: <https://www.marleenmoors.com/scholingen>

2.111

Naam: **Scholing Zingeving en Spiritualiteit in de palliatieve fase**
Opleider: Madeleine Timmermann (Centrum voor Levensvragen West-Brabant)
Looptijd: 2 dagdelen, 17 maart 2020 en 31 maart 2020 of 3 november 2020 en 17 november 2020
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Met deze cursus probeert men zorgprofessionals enig inzicht te geven in wat spirituele zorg is, hoe men gevoelig wordt voor mogelijke signalen, hoe men om kan gaan met spirituele vragen in je

Link: eigen dagelijks werk en naar wie men kan verwijzen als dat nodig is.
<https://levensvragenwestbrabant.nl/scholingspiritualiteit#page-content>

2.112

Naam: Scholing Zingeving en spiritualiteit in de palliatieve fase 2020
Opleider: Madeleine Timmermann (Netwerk Palliatieve Zorg Regio Roosen daal-Bergen op Zoom-Tholen)
Looptijd: 2 dagdelen, data nog niet bekend
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Met deze cursus probeert men zorgverleners enig inzicht te geven in wat spirituele zorg is, hoe men gevoelig wordt voor mogelijke signalen, hoe men om kan gaan met spirituele vragen in je eigen dagelijks werk en naar wie men kan verwijzen als dat nodig is.
Opmerkingen: Zelfde scholing als de scholing die hier direct boven is vermeld, maar aangeboden binnen een ander Netwerk Palliatieve Zorg
Link: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/roosendaalbergenopzoomtholen/Zorgverleners/Scholingen>

2.113

Naam: Nascholing Spirituele zorg
Opleider: Zin in Utrecht
Looptijd: 3 uur, op aanvraag
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Nascholing spirituele zorg met aandacht voor o.a. het ABC-model, gesprekken en signaleren/doorverwijzen
Link: <https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020>

2.114

Naam: Nascholing Begeleiding bij Levensvragen
Opleider: Zin in Utrecht
Looptijd: 3 dagdelen, op aanvraag
Thema: Rituelen
Omschrijving: Nascholing met o.a. aandacht voor rituelen, opvattingen over de dood in diverse tradities, gesprekstechnieken en omgaan met lijden en de dood.
Link: <https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020>

2.115

Naam: Nascholing Begeleiding van mensen met een migratie achtergrond
Opleider: Zin in Utrecht
Looptijd: 1 dagdeel, op aanvraag
Thema: Intercultureel werken, Rituelen
Omschrijving: Nascholing met o.a. aandacht voor basiskennis over niet-Westerse

Opmerkingen: opvattingen, rituelen en gebruiken rond leven en de dood
Link: Ook beschikbaar in een niet-palliatieve variant
<https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020>

2.116

Naam: Nascholing Zorg bij complexe existentiële problemen
Opleider: Zin in Utrecht
Looptijd: 1 dagdeel, op aanvraag
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Nascholing over complexe existentiële problemen met o.a. aandacht voor verschillende typen complexe existentiële problemen en de samenhang met psychiatrie.
Opmerkingen: Ook beschikbaar in een niet-palliatieve variant
Link: <https://www.zininutrecht.nu/aanbod/training-voor-professionals-2020>

2.117

Naam: Workshop Levenskunst/Stervenskunst
Opleider: Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd: 1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema: Levenseinde
Omschrijving: Workshop over zingeving en levensvragen in de palliatieve zorg, inclusief een korte kennismaking met het diamantmodel.
Opmerkingen: Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen of als lezing. Kan verder
Link: Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: <https://www.intransitcoaching.nl>

2.118

Naam: Workshop Zelfzorg
Opleider: Marjo van Bergen (InTransit)
Looptijd: 1,5 à 3 uur, op aanvraag
Thema: Zelfzorg
Omschrijving: Workshop over het geraakt worden in je eigen verhaal en geschiedenis door de contacten met de cliënten; men leert hiermee omgaan.
Opmerkingen: Ook beschikbaar als training van 1 à 2 dagdelen. Kan verder ook op maat gemaakt worden.
Link: Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de praktijk: <https://www.intransitcoaching.nl>

2.119

Naam: Workshop In gesprek over Betekenisgeving
Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Midden-Holland
Looptijd: 2 uur, datum niet vermeld

Thema: GV algemeen
Omschrijving: Kennismaking met geestelijke verzorging
Link: Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de site van het Netwerk Palliatieve Zorg: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/middenholland>

2.120

Naam: Workshop Culturele Verschillen
Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Midden-Holland
Looptijd: 2 uur, datum niet vermeld
Thema: Intercultureel werken
Omschrijving: Workshop over de wijze waarop er in verschillende culturen met de dood wordt omgegaan.
Link: Geen link naar de specifieke workshop beschikbaar, wel naar de site van het Netwerk Palliatieve Zorg: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/middenholland>

2.121

Naam: Bijeenkomst Centrum voor Levensvragen
Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Noordwest Veluwe
Looptijd: 1,5 uur, datum niet gevonden
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Inleiding in zingevingsvragen voor zorgverleners en vrijwilligers met uitleg over het centrum voor levensvragen.
Evaluatie: Geëvalueerd met een 8,5
Link: Geen link vindbaar naar de specifieke training, de link naar de algemene site van het Netwerk Palliatieve Zorg is: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/noordwestveluwe>

2.122

Naam: Omgaan met sterven in de zorg
Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Eemland
Looptijd: 2 à 3 bijeenkomsten, data niet vermeld
Thema: Levensende
Omschrijving: Workshop voor diverse zorgprofessionals over omgaan met sterven
Link: Geen link naar de specifieke workshop, algemeen: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/eemland/Contact>

2.123

Naam: Cursus omgaan met zingevingsvragen
Opleider: Manon Bommer en Aloys de Haan (Cicero Zorggroep, Netwerk Palliatieve Zorg OZL)
Looptijd: 3 bijeenkomsten van 3 uur, data onbekend
Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Het doel van deze cursus is het bewust worden en verder ontwikkelen van vaardigheden op het gebied van spirituele zorg, in het bijzonder in het herkennen en omgaan met zingevingsvragen bij cliënten en hun naasten in de laatste fase van een ongeneeslijke ziekte.

Link: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UCf_cDjKa70J:www.netwerkpalliatievezorg.nl/Portals/47/informatie%2520gv%2520voor%2520website.pdf+%&cd=3&hl=nl&ct=clnk&gl=nl

2.124

Naam: Basistraining aandacht voor Levensvragen

Opleider: Project Geestelijke Verzorging Thuis Friesland

Looptijd: 2 bijeenkomsten, data niet gevonden

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Training van twee bijeenkomsten op het gebied van aandacht voor Leven vragen. Bijeenkomst 1 gaat in op levensvragen en bijeenkomst 2 over communiceren over zingeving

Opmerkingen: De site was door problemen niet toegankelijk voor de inventarisator ten tijde van de inventarisatie, mogelijk is de training op meer doelgroepen gericht.

Link: www.zinportaal.frl

2.125

Naam: Vervolgtraining aandacht voor Levensvragen

Opleider: Project Geestelijke Verzorging Thuis Friesland

Looptijd: 4 bijeenkomsten, data niet gevonden

Thema: Zingevingsvragen, Rouw

Omschrijving: Vervolgtraining bestaande uit vier bijeenkomsten over grenzen, verlies, verbinding en zinbeleving

Link: www.zinportaal.frl

2.126

Naam: Training Omgaan met zingevingsvragen, spirituele zorg in de palliatieve fase

Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Regio Oss-Uden-Veghel en Netwerk Palliatieve Zorg Regio 's Hertogenbosch-Bommelerwaard (inclusief het Centrum voor Levensvragen dat aan beide organisaties gelieerd is)

Looptijd: 3 bijeenkomsten van 3 uur, data niet vermeld

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Deze training voor zorgmedewerkers, welzijnswerkers en vrijwilligers heeft als doel kennis en vaardigheden te vergroten om invulling te geven aan de spirituele ondersteuning in de laatste fase. Het accent ligt op bewustwording en signalering. Het ABC-model, het innerlijke ruimte model van Leget, het Vierlagen model van Weiher

Link: en de presentietheorie van Baart worden in de training gebruikt.
<https://www.netwerkpalliatievezorg.info/Portals/129/Training%20omgaan%20met%20zingevingsvragen.pdf>

2.127

Naam: Stervenskunst: aandacht in de laatste levensfase
Opleider: Anne Stael (Zien wat Onzichtbaar is)
Looptijd: Op aanvraag
Thema: Levenseinde
Omschrijving: Training over aandacht voor stervenden en innerlijke ruimte met gebruik van het Diamantmodel van Leget
Link: <https://www.zienwatonzichtbaaris.nl/diensten/12?var01=diensten&var02=12>

2.128

Naam: Training Wat uiteindelijk telt: aandacht en gewaarzijn in de zorg rondom het sterven
Opleider: Chantal Bergers & Annie Birken (CareSpace)
Looptijd: 2 dagen, voorjaar 2020
Thema: Levenseinde
Omschrijving: In deze ervaringsgerichte training wordt de capaciteit versterkt om op de behoeften van terminaal zieken en hun naasten in te spelen. De training combineert bewezen en praktische aandachtsmethoden met de kennis en vaardigheden van de hedendaagse terminale zorg.
Link: <https://www.carespace.nl/programma/training-wat-uiteindelijk-telt-aandacht-en-gewaarzijn-in-de-zorg-voor-stervenden>

2.129

Naam: Spirituele zorg, van theorie naar de praktijk van de hospicezorg. Onderwijspakket voor deskundigheidsbevordering van teams van informele en formele zorgverleners (Gewijzigde Herdruk).
Auteur: Gettie Kievit Lamens, Saskia Teunissen, Willy Bloemink, Marie Jose van Diggelen, Jet Den Otter (Academisch Hospice Demeter).
Jaar van publicatie: 2016
Thema: Levenseinde
Omschrijving: Praktijkgericht onderwijspakket op het gebied van spirituele zorg voor multidisciplinaire teams van vrijwillige en professionele zorgverleners werkzaam in hospices, in hospice-units van verpleeghuizen en hospice-teams in de eerste en tweede lijn.
Link: <https://hospicedemeter.nl/kenniscentrum/onderwijs/onderwijspakket-spirituele-zorg>

2.130

Naam:	Themabijeenkomst Interculturele Palliatieve Zorg 'In gesprek over leven en dood'
Opleider:	Pharos
Looptijd:	3,5 uur, op aanvraag
Thema:	Levensende, Intercultureel werken
Omschrijving:	Een voorlichtingsbijeenkomst die professionals en vrijwilligers in de palliatieve zorg helpt bij het beter laten aansluiten van zorg bij de opvattingen, waarden en wensen van niet-westerse migranten in de laatste levensfase. Ook nadenken over de eigen (professionele) waarden komt tijdens de bijeenkomst aan bod.
Link:	https://www.pharos.nl/training/themabijeenkomst-interculturele-palliatieve-zorg-in-gesprek-over-leven-en-dood

2.131

Naam:	Workshop Geestelijke verzorging en zingeving in de eerste lijn
Opleider:	Nieske Willems, Etje Verhagen, Netwerk Palliatieve Zorg Regio IJssel-Vecht & Noordoost- Overijssel
Looptijd:	1 avond, 12 maart 2020
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	Doel van deze scholing of workshop is om een beter beeld te krijgen van wat een geestelijk verzorger doet en hoe je signalen kunt herkennen bij mensen die met zingevingsvragen worstelen of behoefte hebben aan geestelijke verzorging. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan goede doorverwijzing.
Link:	https://medrie.nl/nieuws/zorgprofessionals/scholing-workshop-geestelijke-verzorging-en-zingeving-de-eerste-lijn

2.132

Naam:	Module PTO Toolkit 3
Opleider:	Karin Seijdel, Betty Morel, Marius Horstman, DOH, SGE, PoZoB
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Levensende
Omschrijving:	Module om huisartsen en verpleegkundigen binnen één Palliatief Team-overleg te scholen in het herkennen van- en omgaan met zingevingsvragen van patiënten in de palliatieve fase in de eerste lijn.
Producten:	• Powerpoint bij de module • Een beknopte handleiding bij de module
Link:	-

2.133

Naam:	Trainingsmodule De kracht van rituelen in de palliatieve zorg
Opleider:	Netwerk Palliatieve Zorg Regio Roosendaal-Bergen op Zoom-Tholen
Looptijd:	1 dagdeel, aangeboden op 14 april 2020 en 24 november 2020

Thema: Rituelen
Omschrijving: In de training wordt gewerkt met diverse casussen. Vanuit inzicht in de spirituele dimensie in de palliatieve zorg en in de functie en kracht van rituelen leren de cursisten hoe zij zorghandelingen van een louter functionele ook een symbooldimensie kunnen geven.
Link: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/Portals/105/Poster%20Rituelen%202020.pdf>

2.134

Naam: Het gesprek aangaan, Werken met zingeving en spiritualiteit in de zorg
Opleider: Netwerk Palliatieve Zorg Eemland
Looptijd: 2 à 3 bijeenkomsten, data niet vermeld
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Workshop voor huisartsen en verpleegkundigen over werken met spiritualiteit in de zorg
Link: Geen specifieke link voor de workshop, algemeen:
<https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/eemland/Contact>

2.135

Naam: E-learning Interculturele Palliatieve Zorg
Opleider: Pharos
Looptijd: Doorlopend
Thema: Levensende, intercultureel werken, rituelen
Beroepsgroep: (Huis)artsen
Doelgroep: Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving: Huisartsen en specialisten ouderengeneeskunde leren in deze module meer over communicatie en besluitvorming met ongeneeslijk zieke migranten en hun familie, de etnische en culturele verschillen in symptoombestrijding, rituelen rond het sterven in verschillende religies en praktische aspecten rond het overlijden van migranten.
Link: <https://www.pharos.nl/training/interculturele-palliatieve-zorg>

2.136

Naam: Spiritualiteit in de palliatieve zorg
Opleider: Jeanne Rens (GVPZ)
Looptijd: Variabel
Thema: Zingevingsvragen
Omschrijving: Lessen en lesonderdelen in de opleiding van verpleegkundigen over spiritualiteit in de palliatieve zorg
Link: Geen specifieke link beschikbaar naar de scholing, wel naar de algemene site van de GVPZ: <http://www.gvpz.nl>

2.137

Naam:	Training Levensvragen in de palliatieve zorg
Opleider:	Netwerk Palliatieve Zorg Noordwest Veluwe
Looptijd:	3 dagen van 3 uur, data niet vermeld
Thema:	Zingelevingsvragen
Omschrijving:	Het doel van de cursus is het bewust worden en verder ontwikkelen van vaardigheden van verpleegkundigen/verzorgenden in het herkennen en omgaan met de spirituele dimensie/ zingelevingsvragen. bij patiënten/cliënten in de laatste levensfase en hun naasten.
Link:	Geen link vindbaar naar de specifieke training, de link naar de algemene site van het Netwerk Palliatieve Zorg is: https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/noordwestveluwe

2.138

Naam:	Tot de kern komen, gespreksvoering
Opleider:	Akke Fokje Stienstra (Willem, ZGT, Netwerken Palliatieve Zorg Twente)
Looptijd:	2 middagen, 7 april en 12 mei 2020
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	Scholing voor verpleegkundigen/verzorgenden over o.a. goede gesprekken en het maken van een verdiepingsslag in de gesprekken met cliënten.
Link:	https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/twente/Zorgverleners/Scholingen-regionaal/tot-de-kern-komen-gespreksvoering-2-bijeenkomsten

2.139

Naam:	Doorvragen: durf jij het aan?
Opleider:	Henk van den Berg (Willem, ZGT, Netwerken Palliatieve Zorg Twente)
Looptijd:	1 middag, 2 april 2020
Thema:	Methodiek
Omschrijving:	Tijdens deze scholing leren verpleegkundigen/verzorgenden om alert te zijn op de zingelevingsaspecten van de palliatieve zorg. Hoe ga je om met zorgvragers die een andere levensbeschouwing hebben dan jij zelf? Hoe blijf je authentiek, terwijl de ander zich gezien voelt in haar of zijn levensovertuiging? Welke betekenis geeft iemand aan het lijden dat hem of haar overkomt? Dergelijke vragen komen aan bod in de scholing.
Link:	https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/twente/Zorgverleners/Scholingen-regionaal/doorvragen-durf-jij-het-aan-3

2.140

Naam:	Scholing Spiritueel domein in de palliatieve zorg
Opleider:	Netwerk Palliatieve Zorg Midden- en Zuid-Kennemerland & Amstelland en Meerlanden
Looptijd:	2,5 uur, datum niet vermeld
Thema:	Zingeingsvragen
Omschrijving:	Scholing over het Ars Moriendi model en het ABC model voor thuiszorgmedewerkers.
Link:	Geen link naar de specifieke scholing, de algemene link naar het Netwerk is: https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/noordhollandzuid

2.141

Naam:	Scholing Rouwverwerking en Stervensbegeleiding
Opleider:	Desiree Helmond (Trainen met Zorg, V&VN Academie)
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Rouw, Levenseinde
Omschrijving:	Tijdens deze training werken we aan bewustwording wat sterven en rouw voor jou als verpleegkundige of verzorgende betekent, wat het effect is op je werk en hoe je patiënten, naasten en collega's kan ondersteunen. Er is ruimte om casussen te oefenen en ervaringen te delen.
Link:	https://trainenmetzorg.nl/agenda

2.142

Naam:	Online zelfstudie Dorst of doodsangst? Het onderkennen van (spirituele) signalen van cliënten in de terminale fase
Opleider:	Goossensen, A., De Kubber, S., VPTZ, UvH, Hospice de Luwte
Looptijd:	Vanaf begin 2018, doorlopend
Thema:	Levenseinde, Methodiek
Omschrijving:	Cursisten worden getraind in de methodiek 'Dorst of doodsangst'. Deze legt de gevoeligheid van vrijwilligers en professionals voor signalen van spirituele behoeften bloot, biedt handvatten om de gevoeligheid te vergroten, helpt beslissen of de betreffende hulpverlener zich met spirituele ondersteuning moet bezighouden (screening) helpt afwegen wanneer er extra professionele spirituele ondersteuning nodig is op spiritueel gebied, dan wel wat de vrijwilligers/professionals zelf kunnen adresseren. Er wordt één module aangeboden over de methodiek zelf en één module over de implementatie ervan in de organisatie.
Producten:	Goossensen, M.A. ; Hidding, A. ; De Kubber, S. ; Van der Vorst, M. ; Leget, C. (2016). <i>'Dorst of doodsangst'. Het onderkennen van</i>

(spirituele) signalen van cliënten in de terminale fase. Amersfoort:
VPTZ Nederland

Link: <https://zelfstudie.vptz.nl/publiek>

2.143

Naam: **Leerweg Begeleiding bij levensvragen**

Opleider: Elly Prinse/ Jorien Schippers (Zinvol Centrum voor Levensvragen)

Looptijd: 7 bijeenkomsten van 3 à 4 uur, data niet gevonden

Thema: Begeleiding door vrijwilligers

Omschrijving: Cursus voor vrijwilligers die hen toerust in het voeren van betekenisvolle gesprekken, waarbij spiritualiteit, zingeving en levensvragen van de cliënt centraal staan.

Link: Geen link naar de specifieke cursus, wel naar de site van Zinvol:
<https://zinvolcentrumvoorlevensvragen.nl>

3. Instrumenten en materialen

Algemene doelgroep

Geestelijk verzorgers

3.1

Naam:	Bouwer, J. (1998). Pastorale diagnostiek. Modellen en mogelijkheden. Zoetermeer: Boekencentrum
Ontwerper/auteur:	J. Bouwer
Jaar van publicatie:	1998
Thema:	Assessment, Zingevingsvragen
Omschrijving:	Boek met modellen op het gebied van pastorale diagnostiek
Link:	https://www.rug.nl/research/portal/nl/publications/pastorale-diagnostiek-modellen-en-mogelijkheden(fcbb159a-da71-4e7e-9a80-8e810fc24acb).html

3.2

Naam:	Spiritual AIM
Ontwerper/auteur:	Shields, M., Kestenbaum, A., Dunn, L.B.
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Assessment, Zingevingsvragen
Omschrijving:	Het betreft een spirituele assessment tool, die gebruikt kan worden door geestelijk verzorgers. De tool is gericht op spirituele behoeften van de cliënt en gaat in op diagnostiek, interventie en gewenste uitkomsten
Opmerkingen:	De tool kan gevonden worden in het artikel in de onderstaande link. Het artikel gaat ook in op de totstandkoming van het model.
Link:	https://www.cambridge.org/core/journals/palliative-and-supportive-care/article/spiritual-aim-and-the-work-of-the-chaplain-a-model-for-assessing-spiritual-needs-and-outcomes-in-relationship/11638AA1E173FDC2D4B69DB6195147BF

3.3

Naam:	Spiritual Injury Scale/Spiritual Injury Survey
Ontwerper/auteur:	Berg, G.E. & niet bij naam genoemde co-ontwerpers
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Zingevingsvragen, vragenlijst
Omschrijving:	Tool met een elftal vragen om spiritual injury te meten bij patiënten.
Evaluatie:	Fitchett, G., Rybarczyk, B.D., DeMarco, G.A., Nicholas J.J. (1999). The role of religion in medical rehabilitation outcomes: A longitudinal study. <i>Rehabilitation Psychology</i> 44(4), 333-353.
Opmerkingen:	De tool was oorspronkelijk ontwikkeld voor de veteranenzorg
Link:	-

Diverse zorgprofessionals

3.4

Naam:	Het SPIRIT-Instrument
Ontwerper/auteur:	Leget, C., Van Laarhoven, H., Schilderman, H., Fokke, J., Van Meurs, J., Smeets, W., Schrijver, L., Dillen, A. & Dezutter, J.
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Zingeingsvragen, vragenlijst
Omschrijving:	Vragenlijst waarmee de spirituele nood van een patiënt kan worden gemeten. Er bestaat een lange en korte versie van de vragenlijst
Evaluatie:	Zie de masterthesis van Van Amerongen (2015) voor een beschrijving van de ontstaansgeschiedenis van Spirit en een verwijzing naar onderzoeken naar deze vragenlijst.: Van Amerongen, N. (2015). <i>Spiritualiteit meetbaar maken: Een vertaling, vergelijking en validering van SPREUK</i> . Groningen: Rijksuniversiteit Groningen http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/55/1/1415-GV%20%20AMERONGEN%20VAN%20N.%20%20Ma-scriptie.pdf
Link:	De inventarisator heeft geen versie van de vragenlijst gevonden op een internetpagina. Wel staat de lijst op p. 121 van de masterthesis van Van Amerongen (2015), te downloaden via http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/55/1/1415-GV%20%20AMERONGEN%20VAN%20N.%20%20Ma-scriptie.pdf

3.5

Naam:	SPIR model
Ontwerper/auteur:	Frick, E., Riedner, C., Fegg, M.J., Hauf, S., Borasio, G.D.
Jaar van publicatie:	2006
Thema:	Assessment, Zingeingsvragen
Omschrijving:	Vragen a.d.h.v. het acroniem SPIR om de spirituele behoeften en voorkeuren van patiënten in kaart te brengen
Evaluatie:	• Frick, E., Riedner, C., Fegg, M.J., Hauf, S., Borasio, G.D. (2006). A clinical interview assessing cancer patients' spiritual needs and preferences. <i>European Journal of Cancer Care</i> 15(3), p. 238-243
Link:	https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1365-2354.2005.00646.x

3.6

Naam:	Inspiratiekaarten welbevinden
Ontwerper/auteur:	Mariëlle Cuijpers en Ilse Vooren (eindredactie) (Vilans)
Jaar van publicatie:	2015
Thema:	Levensthema's, kaarten
Omschrijving:	Set Inspiratiekaarten Welbevinden waarmee zorgmedewerkers en vrijwilligers op een laagdrempelige en creatieve manier met cliënten in gesprek kunnen komen over levensthema's

Link: <https://www.vilanswebwinkel.nl/webwinkel/inspiratiekaarten-welbevinden/63700#sthash.nTuYGkXl.9aeScPif.dpbs>

3.7

Naam: Leefgebiedenwijzer: versterken van eigen kracht van cliënten
Ontwerper/auteur: Van Leeuwen-den Dekker, P. & Poll, A. (Movisie)
Jaar van publicatie: 2016
Thema: Dialoog
Omschrijving: Ondersteunend document dat helpt om een 'krachtgerichte dialoog' te voeren met cliënten over meerdere terreinen van hun leven. Zingeving is één van die terreinen
Link: <https://www.movisie.nl/publicatie/leefgebiedenwijzer>

3.8

Naam: Wat telt
Ontwerper/auteur: Movisie, gemeenten en wijkteams Eindhoven en Utrecht
Jaar van publicatie: 2019
Thema: Assessment, zingevingsvragen
Omschrijving: Digitaal instrument om met een cliënt in gesprek te gaan over belangrijke leefgebieden, waaronder zingeving, en te bepalen hoe de cliënt hierbij ondersteunt kan worden.
Link: <https://www.wattelt.nl>

3.9

Naam: FICA spiritual history tool
Ontwerper/auteur: Puchalski, C. & Romer, A.L.
Jaar van publicatie: 1999
Thema: Assessment, zingevingsvragen
Omschrijving: Tool om met patiënten in gesprek te gaan over hun spiritualiteit a.d.h.v. een aantal vragen die horen bij het acroniem FICA.
Evaluatie: Zie:

- Vermandere, M., Choi, Y.N., De Brabandere, H., Decouttere, R., De Meyere, E., Gheysens, E., Nickmans, B., Schoutteten, M., Seghers, L., Truijens, J., Vandenberghe, S., Van de Wiele, S., Van Oevelen, L.A. & Aertgeerts, B. (2012). GPs' views concerning spirituality and the use of the FICA tool in palliative care in Flanders: a qualitative study. *British Journal of General Practice*, 62(603), 718-725
- Borneman, T., Ferrell, B. & Puchalski, C.M. (2010). Evaluation of the FICA Tool for Spiritual Assessment. *Journal of Pain and Symptom Management*, 40(2), 163-173

Link: <https://www.liebertpub.com/doi/pdf/10.1089/jpm.2000.3.129>

3.10

Naam:	Aanwijskaart Levensvragen
Ontwerper/Auteur:	Beatrijs Hofland
Publicatiedatum:	Onbekend
Thema:	Zingeingsvragen, kaarten
Omschrijving:	Aanwijskaart op het gebied van levensvragen voor afasiepatiënten en mensen met andere communicatiebeperkingen
Link:	https://www.zorgenzin.nl/aandacht

3.11

Naam:	Kaartspel Kijk, jij bent al Even Anders als ik!
Ontwerper/auteur:	Stichting Even Anders: Spiritualiteit in Zorg
Jaar van Uitgave:	Onbekend
Thema:	Zingeingsvragen, kaarten
Omschrijving:	Het spel gaat over de betekenis van religie en levensbeschouwing in het dagelijks leven van mensen. Het spel en het bijbehorende boekje besteden aandacht aan hindoeïsme, boeddhisme, jodendom, katholicisme, protestantisme, islam, humanisme en ietsisme. Het kaartspel is een middel om aandacht te besteden aan een belangrijk aspect in de gezondheidszorg: oog hebben voor wat betekenis heeft in het leven van cliënten.
Opmerkingen:	Op de webpagina van het product staan suggesties voor verschillende spelletjes die met de kaarten kunnen worden gespeeld.
Link:	https://www.evenanders.nu/producten/kaartspel-even-anders-nieuwe-versie-site-else

3.12

Naam:	De Verhalencirkel
Ontwerper/auteur:	Bureau Kwiek, Netwerk Palliatieve Zorg Midden- en Noord-west-Twente
Jaar van Uitgave:	Onbekend
Thema:	Zingeingsvragen, levensverhaal
Omschrijving:	De Verhalencirkel is een speels hulpmiddel waarmee men met cliënten in gesprek kan gaan over levensvragen, zowel 1-op-1 als in groepsverband. De Verhalencirkel is volgens de makers in diverse settingen en door diverse beroepsgroepen getest
Evaluatie:	Er is een document met de eerste ervaringen met het product op de site te vinden.
Opmerkingen:	Bureau Kwiek biedt ook een workshop aan over de Verhalencirkel met de naam Workshop 'Alweer een goed gesprek!' Zie hoofdstuk 2
Link:	https://www.bureaukwiek.nl/verhalencirkel

3.13

Naam:	Rush Spiritual Screening Protocol
Ontwerper/auteur:	Fitchett, G. & Risk, J.L.
Jaar van publicatie:	2009
Thema:	Zingevingsvragen, vragenlijst
Omschrijving:	Screening protocol om patiënten te identificeren die religieuze of spirituele worstelingen ervaren of die een bezoek van de geestelijk verzorger op prijs zouden stellen.
Evaluatie:	Fitchett, G. & Risk, J.L. (2009). Screening for spiritual struggle. <i>The Journal of pastoral care & counseling</i> , 63(1-2)
Link:	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20196352

Huisartsen

3.14

Naam:	Praktische leidraad voor doorverwijzen naar een geestelijk verzorger
Ontwerper/auteur:	Geestelijke verzorging.nl
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Verwijzing
Omschrijving:	Leidraad van 1 A4 voor de huisarts over het doorverwijzen naar een geestelijk verzorger
Link:	https://geestelijkeverzorging.nl/wp-content/uploads/2019/07/Praktische-leidraad-voor-doorverwijzen-naar-een-geestelijk-verzorger-.pdf

3.15

Naam:	HOPE Model
Ontwerper/auteur:	Anandarajah, G. & Hight, E. (Brown University)
Jaar van publicatie:	2001
Thema:	Zingevingsvragen, Assessment
Omschrijving:	Het model biedt artsen handvatten om gestructureerd een spiritueel assessment af te nemen bij hun patiënten
Link:	https://www.aafp.org/afp/2001/0101/p81.html

3.16

Naam:	Het 4Domeinen model (4D-model)
Ontwerper/auteur:	Van Riet, J. & Makkes, N.
Jaar van publicatie:	2015
Thema:	Samenwerking, Zingevingsvragen, Assessment
Omschrijving:	Het model wordt als instrument gebruikt in de samenwerking en communicatie en voor integrale inventarisatie in het medische en in het sociale domein. Het model besteedt ook aandacht aan religie en life-events. Het is door twee huisartsen ontwikkeld en wordt samen met de betrokkene ingevuld.

Evaluatie:	Karimbeg-Turkstra, N., Van der Geugten, J. & Smits, F. (2019). Het 4D-model: Ervaringen van huisartsen en frequente bezoekers met een nieuw communicatie- en analysemodel in een eerstelijnsgezondheidscentrum. <i>De Verpleegkundig Specialist</i> , nummer 1, maart 2019, 34-41
Link:	https://www.Overvechtgezond.nl/het-4d-model

Verpleegkundigen

3.17

Naam:	Ross & McSherry 2 Question Spiritual/Holistic Assessment Model (2Q-SAM)
Ontwerper/auteur:	Ross, L. & McSherry, W.
Jaar van publicatie:	2018
Thema:	Zingevingsvragen, Assessment
Omschrijving:	Model dat verpleegkundigen ondersteunt bij het verlenen van spirituele- en persoons- gecentreerde zorg en bij het afnemen van een spiritueel assessment.
Evaluatie:	Zie de volgende publicaties: • Ross, L. & McSherry, W. (2018). The power of two simple questions. <i>Nursing Standard</i>, 33(9), 78-80. doi: 10.7748/ns.33.9.78.s22 • Ross, L., & McSherry, W. (2018). Two questions that ensure person-centred spiritual care. <i>Nursing Standard</i>. https://rcni.com/nursingstandard/features/two-questions-ensure-person-centred-spiritual-care-137261
Link:	Het model is te vinden op pagina 47 van 'Timmins, F. & Caldeira, S. (eds.) (2019). <i>Spirituality in Healthcare: Perspectives for Innovative Practice</i> . New York: Springer.' Te downloaden via: https://books.google.nl/books?id=ywiZDwAAQBAJ&pg=PA47&dq=ross+mcscherry+2+holistic+assessment+2Q-SAM+university+wales+2018&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi7kIK5nKvnAhXiz4UKHYQ8AMcQ6AEIKTAA#v=onepage&q=ross%20mcscherry%20%20holistic%20assessment%202Q-SAM%20university%20wales%202018&f=false

Ouderen

Geestelijk verzorgers

3.18

Naam:	Spiritual Distress Assessment Tool (SDAT)
Ontwerper/auteur:	Monod, S.M., Rochat, E., Büla, C.J., Jobin, G., Martin, E. & Spencer, B.
Jaar van publicatie:	2010
Thema:	Assessment, Zingevingsvragen

Omschrijving:	Tool om aan de hand van semigestructureerde narratieve interviews de eventuele on vervulde spirituele behoeften en de eventuele spirituele stress van gehospitaliseerde ouderen te registreren. Op basis van de antwoorden van de patiënt geeft de geestelijk verzorger hem/haar een score in een aantal domeinen van spirituele behoefte.
Evaluatie:	Zie: • Monod, S.M, Bula, C., Spencer, B. (2010). The Spiritual Needs Model: Spirituality Assessment in the Geriatric Hospital Setting. <i>Journal of Religion and Spirituality in Aging</i>, 22, 271-282 • Monod, S.M., Rochat, E., Bula, C.J., Jobin, G., Martin, E., Spencer, B. (2010). The spiritual distress assessment tool: an instrument to assess spiritual distress in hospitalised elderly persons. <i>BMC geriatrics</i>, 10:88 • Monod, S., Martin, E., Spencer, B., Rochat, E., Bula, C. (2012). Validation of the Spiritual Distress Assessment Tool in older hospitalized patients. <i>BMC geriatrics</i>, 12:13
Link:	https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21144024

3.19

Naam:	Irik, P. & Majjer, I. (2010). <i>Sprekende handen: een methodiek voor ontmoetingsgroepen met dementerende mensen</i>. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
Ontwerper/auteur:	Paula Irik & Irene Majjer
Jaar van publicatie:	2010
Thema:	Dementie, methodiek
Omschrijving:	Methodiek voor ontmoetingsgroepen met dementerende mensen.
Link:	https://www.bsl.nl/shop/sprekende-handen-9789031380701.html?gclid=Cj0KCQjw3qzzBRDnARIsAECmryqJuLv109Vp1MVPRvbkujeI6i3P2vZQw1djgWJ1qT9zs2pL2FRkT4aAjlEALw_wcB

Diverse zorgprofessionals

3.20

Naam:	Reispakket Mentaal Welbevinden
Ontwerper/auteur:	H. Boers, M. Cuijpers, G. Jagt, J. Klare en C. Begemann (Vilans)
Jaar van publicatie:	2012
Thema:	Zingevingsvragen, levensthema's, kaarten
Omschrijving:	Pakket met praktische tools om meer aandacht te schenken aan het mentaal welbevinden van cliënten, o.a. creatieve landkaarten voor gesprekken over levensthema's.
Link:	https://www.vilanswebwinkel.nl/webwinkel/reispakket-mentaal-welbevinden/40581#sthash.kxXYPX61.dpbs

3.21

Naam:	Webapp 'omgaan met Levensvragen'
Ontwerper/auteur:	Lectoraat Zorg en Zingeving van Hogeschool Viaa i.s.m. het Expertisenetwerk Levensvragen bij Ouderen
Jaar van publicatie:	2017
Thema:	Zingevingsvragen, app, ouder worden
Omschrijving:	De app is een praktische tool voor zorgmedewerkers (in opleiding) om het gesprek over levensvragen aan te gaan met ouderen. Centraal staat het herkennen van levensvragen bij henzelf en bij de ander, en goed met die levensvragen kunnen omgaan
Link:	https://www.viaa.nl/levensvragen

3.22

Naam:	De verhaalcirkel
Ontwerper/auteur:	Het Lectoraat Theologie en Levensbeschouwing van de Christelijke Hogeschool Windesheim, Reliëf, Viattence, Stichting Zorggroep Noordwest-Veluwe
Jaar van publicatie:	2017
Thema:	Dementie, Levensverhaal
Omschrijving:	Hulpmiddel om eenvoudig informatie te verzamelen over het levensverhaal van een cliënt
Evaluatie:	Zie: • Tromp, T., Mulder, A., Hessel, R., Heining J. & Vrerink, J.D.M. (2017). <i>Levensverhaal Centraal: Werken aan betekenisvolle, integrale zorg in het verpleeghuis. Eindrapport</i>. Zwolle: Hogeschool Windesheim. • Tromp, T., Mulder, A., Vrerink, J.D.M. & Scheeres-Feitsma, T.M. (2020). <i>Eindrapportage Levensverhaal Centraal II</i>. Zwolle / Woerden: Hogeschool Windesheim / Reliëf.
Opmerkingen:	Het instrument is in het kader van het project 'Levensverhaal Centraal' ontwikkeld voor mensen met dementie in een verplee huis, maar zou mogelijk ook nuttig kunnen zijn om in de eerstelij n te gebruiken.
Link:	De verhaalcirkel is opgenomen in allebei de eindrapportages die vermeld staan bij 'Evaluatie'. Beide eindrapportages zijn te down- loaden op de volgende pagina: https://www.windesheim.nl/onderzoek/publicaties?filters=Theologie

3.23

Naam:	In gesprek met mensen met dementie: De kracht van persoonlijke verhalen
Ontwerper/auteur:	M.E. Van Den Brandt-Van Heek & W. Huizing
Jaar van uitgave:	2014
Thema:	Dementie, kaarten

Omschrijving: Het doosje bevat 45 thema-fotokaarten, een handleiding en een boekje met informatie en vragen bij iedere foto. De materialen kunnen gebruikt worden om te communiceren met mensen met dementie en aan te sluiten bij hun belevingswereld.

Link: <https://www.bsl.nl/shop/in-gesprek-met-mensen-met-dementie-9789036807487.html>

3.24

Naam: Smit, E. (2016). *Het belevingsconcert: over zingeving en muziek bij mensen met (vergevoerde) dementie*. Leeuwarden: Uitgeverij Elikser

Ontwerper/auteur: Eva Smit

Jaar van Uitgave: 2016

Thema: Dementie, muziek

Omschrijving: Het Belevingsconcert is een methodiek van muziek en zingeving, gericht op persoonlijke aandacht voor, verbondenheid met en waardigheid van mensen met dementie

Link: <https://www.bol.com/nl/f/het-belevingsconcert/9200000056885237/>

3.25

Naam: Van Dijk, J.J., Scheeres-Feitsma, T. & Mulder, M. (2016). *Bezielde jaren: zingevingsactiviteiten met ouderen, familie, vrienden en vrijwilligers*. Voorthuizen: Perspectief Uitgevers

Ontwerper/auteur: Janke Jeltsje van Dijk, Trijntje Scheeres-Feitsma & Marcelle Mulder

Jaar van Uitgave: 2016

Thema: Levensthema's, ouder worden

Omschrijving: Het boek biedt twaalf uitgewerkte thema's, die ook inspireren tot eigen ideeën, thema's en activiteiten op het gebied van zingeving voor ouderen. Daarnaast bevat het een praktische werkhandleiding en een handreiking om ervoor te zorgen dat zingevingsactiviteiten een vaste plaats in de organisatie krijgen. Het boek kan worden gebruikt in de volle breedte van de ouderenzorg.

Link: <https://www.bol.com/nl/p/bezieldejaren/9200000063331708>

3.26

Naam: Werkblad Samen ontdekken

Auteur/ontwerper: Zorg voor Beter & Beter Oud

Jaar van publicatie: 2019

Thema: Zingevingsvragen, ouder worden

Omschrijving: Werkblad waarmee zorgmedewerkers op een laagdrempelige manier het gesprek aan kunnen gaan met cliënten en mantelzorgers over wat hun energie geeft en wat hun dromen zijn.

Link: <https://www.beteroud.nl/zingeving/werkblad-samen-ontdekken>

3.27

Naam:	Toolkit voor Zingeving
Auteur/ontwerper:	Het Ouderenberaad Zorg & Welzijn Regio Zuid-Holland Noord
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Zingevingsvragen, ouder worden
Omschrijving:	De toolkit bestaat uit 8 aandachtspunten en beschrijft hoe een bijeenkomst voor ouderen over zingeving en hun wensen in de laatste levensfase kan worden ingevuld en welke materialen hiervoor beschikbaar zijn.
Evaluatie:	Zie het document 'Uitkomsten uit de evaluatie van 7 bijeenkomsten over laatste levensjaren; wat kan en wat mag?', te downloaden op https://www.beteroud.nl/zingeving/toolkit-zingeving-ouderen
Opmerkingen:	Op de site van de toolkit staan diverse filmpjes en documenten die van nut zijn voor het opzetten van de bovengenoemde bijeenkomsten.
Link:	https://www.beteroud.nl/zingeving/toolkit-zingeving-ouderen

Kankerpatiënten

Geestelijk verzorgers

3.28

Naam:	Life In Sight Application (LISA)
Ontwerper/auteur:	Kruizinga, R., Scherer-Rath, M., Schilderman, J., Sprangers, M.A.G. & Laarhoven, H.W.M.
Jaar van publicatie:	2013
Thema:	Assessment, Zingevingsvragen, app
Omschrijving:	Tool voor de iPad met een semigestructureerd interview model om de cliënt te vragen naar zijn/haar levensdoelen, levensgebeurtenissen, een reconstructie van zijn/haar levensverhaal en zijn/haar interpretatie van de levensgebeurtenissen.
Evaluatie:	• Kruizinga, R., Scherer-Rath, M., Schilderman, J., Sprangers, M.A.G., Laarhoven, H.W.M. (2013). The life in sight application study (LISA): design of a randomized controlled trial to assess the role of an assisted structured reflection on life events and ultimate life goals to improve quality of life of cancer patients. <i>British Medical Journal Cancer</i> 13:360 • Kruizinga, R., Helmich, E., Schilderman, J.B.A.M., Scherer-Rath, M., Laarhoven, H.W.M. (2016). Professional identity at stake: a phenomenological analysis of spiritual counselors' experiences working with a structured model to provide care to palliative cancer patients. <i>Supportive Care in Cancer</i>, 24, 3111–3118. DOI 10.1007/s00520-016-3115-4
Link:	https://mobile.repository.ubn.ru.nl/handle/2066/132043

Diverse zorgprofessionals

3.29

Naam:	De Lastmeter
Ontwerper/auteur:	IKNL
Jaar van publicatie:	2008
Thema:	Vragenlijst, Zingevingsvragen, Levensbeschouwing
Omschrijving:	Vragenlijst die door patiënten kan worden ingevuld om klachten op lichamelijk-, emotioneel-, sociaal- en praktisch gebied in kaart te brengen. Religie/spiritualiteit maakt hier deel van uit
Link:	https://shop.iknl.nl/shop/lastmeter-met-scorelijst/121578

3.30

Naam:	A8 Mount Vernon Cancer Network questionnaire
Ontwerper/auteur:	Spiritual Support Steering Group Mount Vernon Cancer Network
Jaar van publicatie:	2007
Thema:	Zingevingsvragen, vragenlijst
Omschrijving:	Korte vragenlijst met drie vragen op het gebied van zingeving
Link:	https://www.oncoline.nl/uploaded/docs/Zingeving/A_8.pdf?u=1SxZef

3.31

Naam:	Are you at peace?
Ontwerper/auteur:	Steinhauser, K.E., Voils, C.I., Clipp, E.C., Bosworth, H.B., Christakis, N.A. & Tulsky, J.A.
Jaar van publicatie:	2006
Thema:	Zingevingsvragen, assessment
Omschrijving:	Screeningstool waarbij één vraag wordt gesteld aan de patiënt: 'Are you at peace?'
Evaluatie:	Steinhauser, K.E., Voils, C.I., Clipp, E.C., Bosworth, H.B., Christakis, N.A., Tulsky, J.A. (2006). 'Are you at peace?': one item to probe spiritual concerns at the end of life. <i>Archives of Internal Medicine</i> , 166(1), 101- 105
Link:	http://www.mc.vanderbilt.edu/documents/vanderbiltreynolds/files/EOL%20A%20Peace%20article.pdf

3.32

Naam:	Do you have spiritual pain?
Ontwerper/auteur:	Mako, C., Galek, K., Poppito, S.R.
Jaar van publicatie:	2006
Thema:	Zingevingsvragen, Assessment
Omschrijving:	Screeningstool voor spirituele pijn van de patiënt, bestaande uit drie vragen
Evaluatie:	Delgado-Guay, M., Hui, D., Parsons, H., Govan, K., De La Cruz, M., Thorney, S., Bruera, E. (2011). Spirituality, Religiosity, and Spiritual Pain in Advanced Cancer Patients. <i>Journal Of Pain And</i>

Symptom Management, 41(6), 986-994.

- Mako, C., Galek, K., Poppito, S.R. (2006). Spiritual pain among patients with advanced cancer in palliative care. *Journal of Palliative Medicine*, 9(5), 1106-1113

Link: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17040148>

3.33

Naam: Spirituele Attitude en Interesse Lijst (SAIL)

Ontwerper/auteur: Jager Meezenbroek, E. de, Garssen, B., Berg, M. van den, Tuytel, G., Dierendonck, D. van, Visser, A. & Schaufeli, W.B., Helen Dowling Instituut, Erasmus Universiteit, Universiteit Utrecht, Hogeschool Rotterdam

Jaar van publicatie: 2012

Thema: Zingevingsvragen, vragenlijst

Omschrijving: Psychologische vragenlijst waarmee de spirituele attitude en interesse van de patiënt kan worden gemeten aan de hand van meerdere vragen met een likert-schaal. De patiënt vult de lijst zelf in door antwoorden te omcirkelen.

Evaluatie: Jager Meezenbroek, E. de, Garssen, B., Berg, M. van den, Tuytel, G., Dierendonck, D. van, Visser, A., Schaufeli, W. B. (2012). Measuring Spirituality as a Universal Human Experience: Development of the Spiritual Attitude and Involvement List (SAIL). *Journal of Psychosocial Oncology* 30(2), p. 141- 167. doi:10.1080/07347332.201651258

Link: Nederlandstalig:
<https://www.hdi.nl/0.9.2/wp-content/uploads/2014/10/SAIL-vragenlijst-Nederlands.pdf>
Engelstalig:
<https://www.hdi.nl/0.9.2/wp-content/uploads/2014/10/SAIL-questionnaire-English.pdf>

Huisartsen

3.34

Naam: EMAP

Ontwerper/auteur: Elisabeth Assing Hvidt et al. (zie het artikel bij evaluatie voor alle namen)

Thema: Zingevingsvragen, gesprekstool

Omschrijving: Gesprekstool die huisartsen ondersteunt bij het spreken over existentiële kwesties met kankerpatiënten

Evaluatie: • Assing Hvidt, E., Gilså Hansen, D., Ammentorp, J., Bjerrum, L., Cold, S., Gulbrandsen, P., Olesen, F., Pedersen, S.S., Søndergaard, J., Timmermann, C., Timm, H. & Hvidt, N.C. (2017). Development of the EMAP tool facilitating existential communication between general practitioners and cancer patients. *European*

Journal of General Practice, 23(1), 261-268. DOI:

10.1080/13814788.2017.1326479

Link:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13814788.2017.1326479?needAccess=true>

Palliatieve zorg

Geestelijk verzorgers

3.35

Naam:	PC-7
Ontwerper/auteur:	Fitchett, G., Hisey Pierson, A.L., Hoffmeyer, C. Labuschagne, D., Lee, A., Levine, S., O'Mahony, S., Pugliese, K. & Waite, N.
Jaar van publicatie:	2020
Thema:	Zingeingsvragen, vragenlijst
Omschrijving:	Instrument om de spirituele behoeften en middelen van patiënten te meten.
Evaluatie:	Fitchett, G., Hisey Pierson, A.L., Hoffmeyer, C., Labuschagne, D., Lee, A., Levine, S., O'Mahony, S., Pugliese, K. & Waite, N. (2020). Development of the PC-7, a Quantifiable Assessment of Spiritual Concerns of Patients Receiving Palliative Care Near the End of Life. <i>Journal of Palliative Medicine</i> , 23(2), 248-253.
Link:	https://www.liebertpub.com/doi/full/10.1089/jpm.2019.0188?url_ver=Z39.88-2003&rfr_id=ori:rid:crossref.org&rfr_dat=cr_pub%3dpubmed

Diverse zorgverleners

3.36

Naam:	Checklist verwijzen van cliënten in de palliatieve fase naar een geestelijk verzorger
Ontwerper/auteur:	Netwerk Palliatieve Zorg Zuidoost Brabant
Jaar van publicatie:	2012
Thema:	Verwijzing
Omschrijving:	Checklist die een zorgverlener kan helpen om te bepalen wanneer een cliënt in de moet worden doorverwezen naar een geestelijk verzorger.
Link:	https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/Portals/86/Checklist%20verwijzen.pdf

3.37

Naam:	GES Questionnaire
Ontwerper/auteur:	Benito, E., Oliver, A., Galiana, L., Barreto, P., Pascual, A., Gomis, C., Barbero, J.
Jaar van publicatie:	2014

Thema: Assessment, zingevingvragen, vragenlijst

Omschrijving: Vragenlijst met open en gesloten vragen om de spirituele behoeften van patiënten in kaart te brengen

Evaluatie: Benito, E., Oliver, A., Galiana, L., et al. (2014). Development and validation of a new tool for the assessment and spiritual care of palliative care patients. *Journal of Pain and Symptom Management*, 47(6), 1008-1018

Link: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24099897>

3.38

Naam: **Diamantmodel/Ars Moriendi model**

Ontwerper/auteur: Leget, C.

Jaar van publicatie: 2012 (er bestaan al eerder gepubliceerde versies van het model)

Thema: Levensende, zingevingvragen

Omschrijving: Model dat gebruikt kan worden om zingeving behoeften en vragen bij cliënten te herkennen en hen daarbij te ondersteunen

Evaluatie: Vermandere, M., Warmenhoven, F., Severen, E. van, De Lepeleire, J., Aertgeerts, B. (2015). The Ars Moriendi Model for Spiritual Assessment: A Mixed-Methods Evaluation. *Oncology Nursing Forum*, 42(4), 294-301. doi: 10.1188/15.ONF.294-301

Link: Te vinden in het volgende boek: Leget, C. (2012). *Ruimte om te sterven*. Tiel: Lannoo

Ook staat er op youtube een filmpje, waarin er wordt uitgelegd hoe zorgverleners met het model kunnen werken. Deze is te vinden met de volgende link: <https://www.youtube.com/watch?v=mGWe1wZP7Ws>

3.39

Naam: **Bespreken zingevingsvraagstukken: Hulpmiddel om zingeving vragen op systematische wijze te bespreken met de patiënt**

Ontwerper/auteur: Koopman, A.T. (GV Erasmus MC locatie Daniel Den Hoed), NPZR, Leerhuizen palliatieve zorg

Jaar van publicatie: Onbekend

Thema: Zingevingvragen, gesprekstool

Omschrijving: Hulpmiddel om zingevingsvragen op systematische wijze te bespreken met de patiënt

Link: <https://www.netwerkpalliatievezorg.nl/Portals/64/documenten/2019/Bespreken%20zingesvraagstukken.pdf>

3.40

Naam: **Hope Communication Tool (HCT)**

Ontwerper/auteur: Olsman, E., Leget, C., Willems, D.

Jaar van publicatie: 2015

Thema: Gesprekstool

Omschrijving: Tool om zorgverleners te helpen om in gesprek te gaan met

palliatieve zorgpatiënten over hoop en daaraan gerelateerde onderwerpen.

Evaluatie: Olsman, E., Leget, C., Willems, D. (2015). Palliative care professionals' evaluations of the feasibility of a hope communication tool: a pilot study. *Progress in Palliative Care*, 23(6), 321-325

Link: <https://dare.uva.nl/search?identifier=bfa922cd-43b6-4a29-a1a4-8098c77e7ecc>

3.41

Naam: Methodiek besluitvorming in de palliatieve fase (Derde herziene uitgave)

Ontwerper/auteur: IKNL, UMCU

Jaar van publicatie: 2019

Thema: Zingevingsvragen, methodiek

Omschrijving: Methodiek voor besluitvorming in de palliatieve fase, die ook ingaat op zingeving en spiritualiteit

Link: <https://www.palliaweb.nl/projecten/besluitvorming-in-de-palliatieve-fase>

3.42

Naam: Signalering in de palliatieve fase (digitale set)

Ontwerper/auteur: IKNL

Jaar van publicatie: 2019

Thema: Zingevingsvragen, kaarten

Omschrijving: Digitale set met signaleringskaarten op diverse gebieden, waaronder zingeving en spiritualiteit.

Opmerkingen: Er is ook een drukwerkversie beschikbaar

Link: <https://www.palliaweb.nl/publicaties/digitale-set-signalering-in-de-palliatieve-fase>

3.43

Naam: USD-4D

Ontwerper/auteur: EPZ Utrecht, AHZN, VGVZ, Academisch Hospice Demeter, UvH

Jaar van publicatie: 2015

Thema: Vragenlijst, zingevingsvragen

Omschrijving: Vragenlijst voor patiënten in de palliatieve zorg, waarin ook vragen op het gebied van zingeving worden gesteld

Evaluatie: Zie het project 'INZICHT' in hoofdstuk 4

Link: <http://nationaalprogrammaReferentielliatievezorg.nl/Portals/0/Consortium%20Septet/USD-4D.pdf>

3.44

Naam: Oog in oog (App)

Ontwerper/auteur: Anke Baars & Babette Hengevelt (Bureau MORBidee)

Jaar van publicatie: 2019

Thema: Levenseinde, app

Omschrijving: App met bijbehorend document met achtergrondinformatie die

zorgprofessionals ondersteunt bij gesprekken met cliënten en hun naasten over het levenseinde.

Link: <https://www.bureaumorbidee.nl/product/aanvulling-op-de-app-voor-zorgverleners>

3.45

Naam: **Kaartjes van Betekenis**

Ontwerper/auteur: Bureau MORBidee

Jaar van uitgave: Onbekend

Thema: Levenseinde, rouw, kaarten

Omschrijving: Kaartspel met 50 vragen over afscheid en verlies, over eigen gedachten over de dood, over dat wat belangrijk voor iemand is. De kaarten zijn zowel in de professionele als de privé context te gebruiken.

Opmerkingen: E Er zijn dobbelstenen verkrijgbaar bij Bureau MORBidee, die aansluiten bij de kaarten. Hiermee kan er een spel worden gemaakt van het doornemen van de kaarten.

Link: <https://www.bureaumorbidee.nl/product/kaartjes-van-betekenis>

3.46

Naam: **ABC-model**

Ontwerper/auteur: IKNL

Jaar van Uitgave: Onbekend

Thema: Verwijzing

Omschrijving: Model dat de verantwoordelijkheden van verschillende beroepsgroepen in de palliatieve zorg laat zien op het gebied van spirituele zorg.

Link: Te vinden in: IKNL (2020). *Richtlijn Spirituele Zorg in de Palliatieve Zorg* <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2016/06/PGVT-doc-v21062016.pdf>

Mantelzorgers

3.47

Naam: **Op weg naar vitaliteit: Landkaarten als reflectietool voor mantelzorgers en mantelzorgondersteuners**

Ontwerper/auteur: W. Kruijswijk (Movisie) & M. Cuijpers (Vilans)

Jaar van publicatie: 2015

Thema: Kaarten

Omschrijving: Hulpmiddel in de vorm van Landkaarten om mantelzorgers te helpen reflecteren op de vraag wat maakt dat mantelzorg voor hen prettig blijft of dat weer wordt. De kaarten zijn ingedeeld naar vier thema's: lichaam, hoofd, hart en ziel.

Producten: Kruijswijk, W. & Cuijpers, M. (2015). *Op weg naar vitaliteit: Landkaarten als reflectietool voor mantelzorgers en mantelzorgonder-*

steuners. S.L.: Expertisecentrum Mantelzorg Te downloaden op:
<https://www.movisie.nl/publicatie/weg-naar-vitaliteit>
Link: <https://www.movisie.nl/publicatie/weg-naar-vitaliteit>

Verstandelijk gehandicapten

3.48

Naam:	Werkgroep Zingevinganalyse VGVZ Verstandelijk Gehandicaptenzorg (S.D.) <i>Zin zien, zoeken en beleven. Zingevinganalyse bij mensen met een verstandelijke beperking. Utrecht: VGVZ</i>
Ontwerper/auteur:	Werkgroep Zingevinganalyse VGVZ Verstandelijk Gehandicaptenzorg
Jaar van publicatie:	Onbekend
Thema:	Assessment
Omschrijving:	Brochure met een model voor zingevinganalyse bij verstandelijk gehandicapten
Evaluatie:	Zie de brochure
Opmerkingen:	Het model uit de brochure is breder toepasbaar dan enkel in de verstandelijk gehandicaptenzorg
Link:	https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2016/06/VGVZ-brochure-zingeving-binnenwerk_v3.pdf

4. Onderzoek en publicaties

Algemene doelgroep

Geestelijk verzorgers

4.1

Naam:	Case Studies Project in Chaplaincy Care
Onderzoeker(s):	Dr. Jacques Körver, Prof. Dr. emeritus Martin Walton, Dr. Renske Kruizinga & Niels den Toom (Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging, PThU, TST)
Looptijd:	2016-2020
Thema:	Good practices
Omschrijving:	Onderzoeksproject met als doel om casestudies te documenteren en evalueren, die kunnen helpen bij het identificeren van goede praktijken in de geestelijke verzorging. De eerste lijn is één van de werkvelden waarin volgens de site onderzoek wordt verricht.
Producten:	Wetenschappelijke artikelen: • Walton, M. & Körver, J.W.G. (2017) 'Dutch Case Studies Project in Chaplaincy Care. A Description and Theoretical Explanation of the Format and Procedures. <i>Health and Social Care Chaplaincy</i>, 5(2), 257-280 • Van Loenen, A.L., Körver, J.W.G. & Walton, M.N. (2017) Case Study of 'moral injury': Format Dutch Case Studies Project. <i>Health and Social Care Chaplaincy</i>, 5(2), 281-296
Overige documenten:	• Een Introductiedocument van het onderzoek en een format van de onderzoeksopzet zijn op de site te downloaden en te gebruiken (als er sprake is van correcte referenties, het gebruik van de meest recente versie en toestemming van de auteurs).
Link:	https://ucgv.nl/case-studies-project

4.2

Naam:	Het structureel inbedden van zingeving en geestelijke verzorging in de thuissituatie in de netwerken Friesland en Groningen
Onderzoeker(s):	Dr. C. Pittens (Vrije Universiteit Amsterdam) is de projectleider.
Looptijd:	2020-2022
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	Er staat momenteel nog geen projectbeschrijving op de site
Opmerkingen:	Eén van de vijf ZonMw actie-onderzoeken in het kader van het programma Zingeving en Geestelijke Verzorging

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/project-de-tail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/het-structureel-inbedden-van-zingeving-en-geestelijke-verzorging-in-de-thuissituatie-in-de-netwerken>

4.3

Naam: **Linking-Zin**

Onderzoeker(s): S.H.A. Hupkens MSc (Hogeschool Rotterdam) is de projectleider.

Looptijd: 2020-2022

Thema: Extramurale GV

Omschrijving: Het is nu nog onbekend welke (verschillende) behoeften aan ondersteuning op het gebied van zingeving diverse thuiswonende burgers hebben en hoe deze gelinkt kunnen worden aan ondersteuning die daarbij past. In dit onderzoek worden eerst deze diverse behoeften en ondersteuningswijzen in kaart gebracht in 3 verschillende regio's in samenwerking met Netwerken Palliatieve Zorg. Deze netwerken zijn: Netwerk Palliatieve Zorg Rotterdam en omstreken, Netwerk Palliatieve Zorg Roosendaal - Bergen op Zoom - Tholen en Netwerk Palliatieve Zorg Zuid-Hollandse Eilanden.

Producten: Nog in ontwikkeling

Opmerkingen: Eén van de vijf ZonMw actie-onderzoeken in het kader van programma Zingeving en Geestelijke Verzorging

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/project-de-tail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/linking-zin>

4.4

Referentie: **Jacobs, G. (2020). Zin in geestelijke verzorging. [Oratie]. Utrecht: Uitgeverij Net aan Zet**

Thema: Zingevingsvragen, GV algemeen

Omschrijving: Oratie over zin in de geestelijke verzorging

Link: https://repository.uvh.nl/bitstream/handle/11439/3606/Jacobs_Zin_in_geestelijke_verzorging.pdf

4.5

Referentie: **Anbeek, C., Schuurmans, J. & G. Palmboom (2013). Bestaansconsulenten binnen eerstelijns behandelteams: een verborgen vraag en mogelijkheden voor een nieuw behandelaanbod. In S. Van Erp & H. Goris (ed.), *De theologie gevierendeeld. Vier spanningsvelden voor de theologiebeoefening in Nederland* (pp. 137-159). [Wetenschappelijke Publicatie]. Nijmegen: Valkhof Pers. ISBN 9789056253899**

Thema: Extramurale GV

Omschrijving: Zie opmerkingen.

Opmerkingen: De inventarisator heeft geen exemplaar in kunnen zien

Link: <https://valkhofpers.nl/De-theologie-gevierendeeld>

4.6

Referentie: Körver, J. (Ed.) (2014). *In het oog in het hart. Geestelijke verzorging 2.1. [Wetenschappelijke Publicatie]*. Nijmegen: Valkhof Pers

Thema: GV algemeen

Omschrijving: Vakpublicatie over geestelijke verzorging in diverse werkvelden, waaronder het sociale domein.

Link: <https://ucgv.nl/wp-content/uploads/2019/04/Korver-In-het-oog-in-het-hart-Inleiding.pdf>

4.7

Referentie: Maagdelijn, E., Verkoulen, M., Meerdling, W.J., Steenveldt, L. van & P. de Bekker (2018). *Geestelijke Verzorging: een inventariserend onderzoek naar de huidige situatie omtrent bereikbaarheid en financiering. [Beleidsonderzoek]*. Utrecht: Zorgvuldig Advies

Thema: Financiering, bereikbaarheid

Omschrijving: De onderzoekers hebben door middel van literatuuronderzoek, documentenanalyse, focusgroepen en kwalitatieve, semigestructureerde interviews in kaart gebracht hoe de financiering en bereikbaarheid van geestelijke verzorging is geregeld in alle zorgdomeinen.

Producten: Kamerbrief over aanpak geestelijke verzorging/levensbegeleiding, te downloaden via onderstaande link.

Opmerkingen: Mede op basis van dit onderzoek is de nieuwe financieringsregeling voor geestelijke verzorging in de thuissituatie en de hierboven genoemde kamerbrief tot stand gekomen.

Link: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-volksgezondheid-welzijn-en-sport/documenten/kamerstukken/2018/10/08/kamerbrief-over-aanpak-geestelijke-verzorging-levensbegeleiding>

4.8

Referentie: Van Gessel, A. (2016). *Geestelijke begeleiding in transitie: een exploratief onderzoek naar good practices van het vak humanistisch geestelijke begeleiding in het werkveld van de zorg. [Masterthesis]*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Good practices

Omschrijving: Kwalitatief onderzoek aan de hand van interviews en verkennende gesprekken naar good practices in de humanistische geestelijke begeleiding in de zorg en de waarde daarvan voor de ontwikkeling van het vak.

Producten: Model van *good practices* voor geestelijke verzorging (als bijlage te vinden in de masterthesis)

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis met een klein aantal respondenten.

Link: <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/2681/Gessel%2c%20A.%20van%20%282016%29.%20Geestelijke%20begeleiding%20in%20transitie.%20Afstudeeronderzoek%20Humanistiek.pdf?sequence=1>

4.9

Referentie:	Kieneker, J. (2015). Nederland verandert, de geestelijke verzorging verandert mee? Mogelijkheden voor geestelijke verzorging in de eerste lijn. [Vakpublicatie]. <i>Tijdschrift Geestelijke Verzorging</i> , 18(77), 39-42
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	De auteur constateert dat er veranderingen plaatsvinden in de zorg en dat deze uitdagingen en kansen bieden voor geestelijk verzorgers. Zij wil hiervan een overzicht geven in dit artikel.
Opmerkingen:	De huidige financieringsmogelijkheden via de Netwerken Palliatieve Zorg worden in dit artikel nog niet beschreven.
Link:	https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/05/9-77-Nederland-verandert-de-GV-verandert-mee.pdf

4.10

Referentie:	Schrojenstein Lantman, R. (2017). Geestelijke verzorging en participatiesamenleving: Een persoonlijke verkenning. [Vakpublicatie] <i>Tijdschrift Geestelijke Verzorging</i> , 20(85), 44-48
Thema:	GV algemeen
Omschrijving:	Artikel met Persoonlijke verkenning van mogelijke bijdragen van geestelijk verzorgers aan informele zorgorganisaties in de participatiesamenleving.
Link:	https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/10/12-85-Geestelijke-verzorging-en-participatiesamenleving.pdf

4.11

Referentie:	Muthert, J., Zock, H., Harmsma, L., Ekkel, R., & J. Kieneker (2015). <i>Starterspakket geestelijke verzorging in de WMO</i> . [Vakpublicatie] Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
Thema:	Financiering
Omschrijving:	Document dat handvatten biedt aan geestelijk verzorgers die met financiering vanuit de WMO willen werken.
Opmerkingen:	Het document is opgesteld voordat de nieuwe regeling omtrent geestelijke verzorging in de eerstelijns werd ingevoerd.
Link:	https://www.vgvz.nl/?s=werkvelden/Eerstelijns/Starterspakket_versie_1.2.pdf

Diverse zorgprofessionals

4.12

Naam:	Toolbox voor signaleren en bespreken van zingevingsvragen: actieonderzoek in Noord-Holland en Flevoland
Onderzoeker(s):	Dr. ir. R. Hoopman (Amsterdam UMC - locatie VUmc) is de projectleider.
Looptijd:	2020-2022

Thema: Extramurale GV, zingevingsvragen
Omschrijving: Op de site staat momenteel nog geen projectomschrijving
Producten: Nog in ontwikkeling
Opmerkingen: Eén van de vijf ZonMw actie-onderzoeken in het kader van het programma Zingeving en Geestelijke Verzorging

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/project-detail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/toolbox-voor-signaleren-en-bespreken-van-zingevingsvragen-actieonderzoek-in-noord-holland-en-flevol>

4.13

Naam: **SamenZin: een participatief actieonderzoek gericht op samenwerkend leren over zingeving van Geestelijk Verzorger en POH GGZ/Ouderen in de eerstelijnszorg in Utrecht en omgeving**

Onderzoeker(s): Prof. Dr. Gaby Jacobs (UvH) is de projectleider.

Looptijd: 2020-2022

Thema: Samenwerking, extramurale GV

Omschrijving: In dit project werken geestelijk verzorgers (GV) samen met Praktijkondersteuners Huisartsen op het terrein van psychosociale problemen (POH GGZ) en Ouderen (POH Ouderen/ Somatiek) aan het versterken van de kwaliteit van de zingeving in de eerstelijnszorg. Het project beoogt naast de ontwikkeling van kennis over zingevingsvragen en -methoden, de ontwikkeling van bouwstenen voor implementatie in de POH- en GV-opleidingen. Een belangrijk neveneffect is bovendien toegenomen bekendheid en samenwerking tussen POH en GV in de betrokken regio's.

Producten: Nog in ontwikkeling.

Opmerkingen: ZonMw actie-onderzoek in het kader van het programma Zingeving en Geestelijke Verzorging.

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/project-detail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/samenzin-een-participatief-actieonderzoek-gericht-op-samenwerkend-leren-over-zingeving-van-geesteli>

4.14

Referentie: **Vermandere, M., De Lepeleire, J., Van Mechelen, W., Warmenhoven, F., Thoonsen, B. & B. Aertgeerts (2013). Spiritu- aliteit in palliatieve thuiszorg: handvatten voor de dagelijkse praktijk. [Peer Reviewed Publicatie]. *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Palliatieve Zorg* 1(13), 46-59**

Thema: Levensende

Omschrijving: Onderzoek waarin de onderzoekers door middel van een Nominale groepstechniek en Delphi-rondes proberen te komen tot een op consensus gebaseerde beschrijving van de meest essentiële elementen van spirituele zorg in palliatieve thuiszorg.

Link: http://scholar.google.nl/scholar_url?url=https%3A%2F%2Fflirias.kuleuven.be%2Fretrieve%2F534307&hl=en&sa=T&oi=gpp&ct=res&cd=0&d=6190127123096182944&ei=v458Xv7ILsuNy9YPIOSK0Ac&scisig=AAGBfm3DNgVTDwMprMnVuhtAhYGWeBPFw&nossl=1&ws=1184x580&at=Spiritualiteit%20in%20palliatieve%20thuiszorg%3A%20handvatten%20voor%20de%20dagelijkse%20praktijk

4.15

Referentie: Van Kessel, B. (2012). *Zingeving en Zorg*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht

Thema: Zingevingsvragen, vragenlijst

Omschrijving: In deze masterthesis wordt in kaart gebracht op welke wijze zingeving onder de aandacht kan worden gebracht van extramurale zorgverleners. Dit gebeurt door middel van literatuuronderzoek, interviews en een analyse van beschikbare meetinstrumenten op het gebied van screening en signalering.

Producten: De auteur bespreekt een aantal instrumenten ten behoeve van signalering en screening op het gebied van zingeving in de thesis.

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis, er zijn slechts 4 respondenten geïnterviewd.

Link: <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/254510/Eindversie%20SCRIPTIE%20Barbara%20van%20Kessel.docx?sequence=1>

4.16

Referentie: Bosma, F. (2017). *'Komt een geestelijk verzorger bij de dokter'* [Masterthesis]. Nijmegen: Radboud Universiteit

Thema: Samenwerking

Omschrijving: Nog niet te achterhalen, zie opmerkingen

Opmerkingen: De thesis staat nog onder embargo en kan nog niet worden ingezien

Link: <https://theses.ubn.ru.nl/handle/123456789/5230>

4.17

Referentie: Molenaar, C.S.A. (2016). *Hart voor de zorg & Zorg voor het Hart: Een kwalitatief onderzoek naar de samenwerking tussen huisartsen, praktijkondersteuners GGZ en geestelijk verzorgers* [masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Samenwerking

Omschrijving: Kwalitatief onderzoek naar (mogelijkheden voor) samenwerking tussen huisartsen en geestelijk verzorgers en de factoren die hierop van invloed zijn.

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis, geen peer-reviewed publicatie. Er is mogelijk sprake van een bias: alleen respondenten die positief stonden tegenover het onderzoeken van samenwerking zijn in het onderzoek meegenomen.

Link: https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/485/Samenwerking%20tussen%20huisartsen%20en%20geestelijk%20begeleiders_Masterthese_%20Charlotte%20Molenaar_01_01_2016.pdf?sequence=1

4.18

Referentie: Diverse auteurs (2015). *Zin in Zorg: 152 pagina's inspiratie. [vakpublicatie]*. Amsterdam: Buijten en Schipperheijn B.V.

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Divers inspiratieboek over zingeving in de zorg

Link: <https://www.bol.com/nl/p/zin-in-zorg/9200000047479830>

4.19

Referentie: Van Leeuwen, R., Leget, C. & M. Vosselman (2016). *Zingeving in zorg en welzijn. [Lesboek]* Amsterdam: Boom

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Het boek Zingeving in zorg en welzijn wil aankomend hbo-professionals binnen gezondheidszorg of sociaal werk ondersteunen bij het ontwikkelen van zingevingcompetenties en is opgebouwd rond drie competentiegebieden: persoon & zingeving, praktijk & zingeving en perspectief & zingeving. Hierbinnen leert de student onder meer reflecteren op de eigen zingeving in relatie tot die van cliënten en patiënten. Ook leert hij wat zingevende communicatie inhoudt. In het boek is verder aandacht voor zingeving in het methodische zorg- en hulpverleningsproces, zingeving binnen instellingsbeleid en kwaliteitszorg en de invloed van maatschappelijke trends.

Link: <https://www.bol.com/nl/f/aandacht-voor-zingeving-in-zorg/9200000055662915>

Huisartsen

4.20

Referentie: Vermandere, M., De Lepeleire, J., Smeets, L., Hannes, K., Mechelen, W. van, Warmenhoven, F., Rijswijk, E. van & B. Aertgeerts (2011). *Spirituality in general practice: a qualitative evidence synthesis. [Peer Reviewed Publicatie]* *British Journal of General Practice*, 61, 749-760

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Literatuuronderzoek naar de visie van huisartsen op hun rol in spirituele zorg en hun barrières en bevorderende factoren bij het uitvragen van de spirituele behoeften van hun patiënten.

Link: <https://bjgp.org/content/bjgp/61/592/e749.full.pdf>

4.21

- Referentie:** Nipius, A. (2017). *Zorg voor zingeving: literatuuronderzoek naar de taak van de huisarts op het gebied van zingeving*. [Masterthesis]. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** De doelstelling van deze literatuurstudie is om een bijdrage te leveren aan verheldering van de rol van de huisarts op het gebied van zingeving en de daarvoor benodigde competenties.
- Opmerkingen:** De auteur plaatst enkele kanttekeningen bij de gehanteerde zoekterm en benoemt beperkingen bij de toegang tot bronnen. Het onderzoek is verder een masterthesisonderzoek.
- Link:** <http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/234/1/1617-GV%20Ma-scriptie%20NIPUS%20A.%20pdf.pdf>

4.22

- Referentie:** Koster, M. (2010). *Zingeving in het consult van de huisarts*. [Masterthesis]. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews en een groepsinterview naar de vraag op welke wijze de huisarts zingeving meer aandacht kan geven in het contact met de patiënt en hoe dit vertaald kan worden naar de praktijk.
- Opmerkingen:** Masterthesisonderzoek met een beperkte omvang
- Link:** <http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/190/1/0910-GV%20%20KOSTER%20M.%20Ma-scriptie.pdf>

4.23

- Referentie:** Kloosterman, A. (2012). *Zingeving in het contact tussen huisarts en patiënt*. [masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews naar de wijze waarop huisartsen omgaan met zingevingsvragen in het contact met hun patiënten en hoe zij hun mogelijkheden op dit gebied evalueren.
- Opmerkingen:** Masterthesisonderzoek met een beperkte omvang.
- Link:** <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/257467>

4.24

- Referentie:** Hooghoudt, B.L. (2017). *‘Dokter, wilt u eens Goed doorvragen naar de betekenis van mijn klacht?’ Over het herkennen van zingevingsproblematiek tijdens het spreekuur van de huisarts* [Masterthesis]. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Het doel van deze masterthesis is het verkrijgen van inzicht in welke signalen de huisarts tijdens het spreekuur opvangt rondom

zingevingsvragen en hoe hij deze signalen vertaalt naar de behandelstrategie. Een ander doel is om inzicht te krijgen in hoe deze bevindingen zich verhouden tot een -op grond van de literatuur door de auteur ontworpen- signaleringsraster om zingevingsproblematiek te herkennen.

- Producten:** Het door de onderzoeker ontwikkelde signaleringsraster voor zingevingsvragen is als bijlage aan de thesis toegevoegd.
- Opmerkingen:** Het betreft een masterthesis. Er zijn slechts drie huisartsen geïnterviewd, die bovendien bovengemiddeld geïnteresseerd waren in zingeving
- Link:** <http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/305/1/1617-GV%20Hooghoudt%20Ma-scriptie%20DEF.pdf>

Verpleegkundigen

4.25

- Referentie:** Vlasblom, J.P., Steen, J.T. van der, Knol, D.L., & H. Jochemsen (2011). Effects of a spiritual care training for Nurses. [Peer Reviewed Publicatie] *Nurse Education Today*, 31(8), 790-796
- Thema:** Scholing, effecten
- Omschrijving:** Kwantitatief onderzoek naar de effecten van een training spirituele zorg op verpleegkundigen in een ziekenhuis.
- Opmerkingen:** Het onderzoek heeft plaatsgevonden binnen een ziekenhuiscontext, maar de resultaten kunnen mogelijk relevant zijn voor personen die binnen de eerstelijnscontext trainingen op het gebied van spirituele zorg verzorgen voor verpleegkundigen.
- Link:** <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0260691710002364?via%3Dihub>

4.26

- Referentie:** Leeuwen, R. van & A.E. Schep-Akkerman (2015). Nurses' Perceptions of Spirituality and Spiritual Care in Different Health Care Settings in the Netherlands. [Peer Reviewed Publicatie] *Religions*, 6, 1346–1357. Doi:10.3390/rel6041346
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Kwantitatieve, cross-sectionele studie naar spirituele zorg, competentie in spirituele zorgverlening en persoonlijke spiritualiteit bij verpleegkundigen in de psychiatrie, ziekenhuiszorg en thuiszorg.
- Link:** <https://www.mdpi.com/2077-1444/6/4/1346/htm>

4.27

- Referentie:** Vogel, A. & A.E. Schep Akkermans (2018). Competence and frequency of provision of spiritual care by nurses in the Netherlands. [Peer Reviewed Publicatie]. *Scandinavian Journal of Caring*

Sciences, 32(4), 1314-1321. Doi: 10.1111/scs.12575

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Kwantitatief onderzoek naar de frequentie van het verlenen van spirituele zorg door verpleegkundigen in Nederland, naar de relatie tussen hun gepercipieerde competentie in spirituele zorg en het verlenen van spirituele zorg en naar factoren die het verlenen van spirituele zorg door hen beïnvloeden.

Link: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29691885>

4.28

Referentie: Komen, M. (2018). *Kijken in de ziel van hulpverleners: een fenomenologisch onderzoek naar de geleefde ervaringen van wijkverpleegkundigen rond existentiële thema's bij cliënten in de thuiszorg*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Fenomenologisch, kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews naar hoe wijkverpleegkundigen het omgaan met existentiële thema's van cliënten in de thuiszorg ervaren en wat betekent dit vanuit zorgethisch perspectief voor goede zorg.

Opmerkingen: Masterthesisonderzoek met beperkte omvang

Link: <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/3187/THESIS%20DEFINITIEF%20m.komen%201013688.pdf?sequence=1>

4.29

Referentie: Loenen, R. van (2014). *Zingeving in de verpleegkundige extramurale zorg*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: De auteur beoogt een indicatie te geven van mogelijke verbeterpunten in het aanbod van spirituele zorg in de extramurale zorgverlening en doet hier onderzoek naar door middel van een online focusgroep en literatuuronderzoek.

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis. Er zijn slechts 4 verpleegkundigen onderzocht.

Link: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/304576>

Burn-out patiënten

4.30

Referentie: Nierop, J. (2018). *Zingeving bij burn-out: een kwalitatief onderzoek naar de rol van zingeving bij burn-out patiënten die onder behandeling zijn bij een eerstelijnspsycholoog*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Burn-out, zingevingsvragen

Omschrijving:	Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews naar de vraag in hoeverre ervaringsaspecten van zingeving al dan niet een rol spelen in het proces (inclusief behandeling) van een burn-out, zoals ervaren door patiënten.
Opmerkingen:	Masterthesisonderzoek met een beperkte omvang, er zijn tien respondenten geïnterviewd
Link:	https://www.josnierop.nl/wp-content/uploads/Masterthesis-Zingeving-bij-Burn-out-Jos-Nierop-2018-met-bijlages.pdf

CVA patiënten

4.31

Referentie:	Leer, N. van der & M. Sternal (2014). <i>Zingeving na een CVA</i> . [Vakpublicatie]. <i>TVZ 2014</i> (3), 58-61
Thema:	Hersenletsel, Zingevingsvragen
Omschrijving:	Beknopt verslag van een kleinschalig kwalitatief onderzoek naar zingeving na een CVA en een pleidooi om in de zorgrelatie vanuit zorgethisch perspectief naar de patiënt te kijken.
Link:	https://zorgethiek.nu/wp-content/uploads/2015/01/TvZ302014-onderzoek_praktijk_Leer_Sternal.pdf

Dak- en thuislozen

4.32

Referentie:	Kluft, M., Leeuwen, P. van & M. Talma (2011). <i>De zinvolle hulpverlener: Profiel voor werken aan zingeving</i> . [Onderzoeksrapport]. Utrecht: Movisie
Thema:	Zingevingsvragen, Dakloosheid
Omschrijving:	Aan cliënten in de maatschappelijke opvang is gevraagd om hun ‘meest zinvolle hulpverlener’ te nomineren. Uit alle reacties zijn toen zeven hulpverleners uitgekozen die zijn geïnterviewd volgens de logische niveau's van Bateson en Dilts. Uiteindelijk is er een profiel opgesteld van ‘de zinvolle hulpverlener’. Daaronder wordt verstaan: hulpverleners die: erkennen wat voor de cliënt belangrijk is, aandacht hebben voor wat betekenis geeft aan het leven van de cliënt, luisteren naar wat de cliënt inspireert en, cliënten weer in zichzelf laten geloven.
Link:	https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/De%20zinvolle%20hulpverlener%20%5BMOV-182028-0.3%5D.pdf

4.33

Referentie:	Akkermans, C. & P. van Leeuwen-den Dekker (2010). <i>Zingeving als onderbelichte dimensie in de maatschappelijke opvang</i> . [Onderzoeksrapport] Utrecht: Movisie
Thema:	Dakloosheid, Zingevingsvragen
Omschrijving:	Verslag van kwalitatief onderzoek naar de volgende vraag: Hoe krijgt het thema zingeving binnen het 8-fasenmodel vorm in de hulpverlening aan dak- en thuislozen?
Producten:	Het 8-fasenmodel in het rapport
Opmerkingen:	Het 8-fasenmodel wordt door de auteurs omschreven als 'een methode die de individuele begeleiding aan cliënten (dak- en thuislozen) in de maatschappelijke opvang ondersteunt' (Akkermans & Van Leeuwen-den Dekker, 2010, p. 2)
Link:	https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Zingeving%20als%20onderbelichte%20dimensie%20in%20de%20maatschappelijke%20opvang%20%5BMOV-414104-0.1%5D.pdf

4.34

Referentie:	Ringlever, D. (2018). <i>De Straathumanist. Een kwalitatief onderzoek naar de verhouding tussen humanistisch geestelijke verzorging, zingevingen de leefwereld van dak- en thuislozen</i> . [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek
Thema:	Zingevingsvragen, Dakloosheid
Omschrijving:	Kwalitatief onderzoek naar de vraag hoe humanistische geestelijke verzorging zich verhoudt tot de mogelijke zinragen en de leefwereld van dak- en thuislozen.
Opmerkingen:	Het betreft een masterthesis. Er zijn zeventien interviews afgenomen. Deze varieerden wel in lengte en niet in alle interviews zijn alle vragen beantwoord volgens de auteur.

4.35

Referentie:	Tremonti, A. (2015). (t)Huisloos bij de straatdokter: onderzoek naar zingeving in het contact tussen de straatdokter en dak- en thuisloze patiënten. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht
Thema:	Zingevingsvragen, Dakloosheid
Omschrijving:	Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews naar de vraag welke factoren het waarnemen van- en omgaan met zingevingsvragen van dak- en thuislozen door de artsen belemmeren c.q. bevorderen.
Opmerkingen:	Kleinschalig masterthesisonderzoek met vier respondenten
Link:	https://dSPACE.library.uu.nl/handle/1874/304572

4.36

- Referentie:** Suijkerbuijk, K. (2019). *De dood in de coulissen: Een zorgethisch onderzoek naar zingeving in de laatste levensfase van dak- en thuislozen*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek
- Thema:** Zingevingsvragen, Dakloosheid
- Omschrijving:** Zorgethisch onderzoek a.d.h.v. literatuuronderzoek en drie kwalitatieve semigestructureerde interviews naar zingeving in de laatste levensfase van dak- en thuislozen.
- Opmerkingen:** Masterthesisonderzoek met beperkte omvang: er zijn slechts drie respondenten geïnterviewd.
- Link:** <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/3495/ZEB-70%20De%20dood%20in%20de%20coulissen%20-%20Masterthesis%20Karlijn%20Suijkerbuijk.pdf?sequence=1>

Euthanasie

4.37

- Referentie:** Doli, E. (2017). *Wat is een goede dood? Een exploratieve studie bij huisartsen*. [Masterthesis]. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** Kwantitatief onderzoek naar de visie van huisartsen op een goede dood. De rol van spiritualiteit wordt daarbij ook bekeken.
- Link:** https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:HGP7gf8EhP8J:scholar.google.com/+spirituele+zorg+huisartsen&hl=nl&as_sdt=0,5&inst=2882909335949531239

4.38

- Referentie:** Rikmenspoel, M. (2014). *De geestelijk verzorger als euthanasieconsulent? Een verkennende aanzet voor visie en beleid*. [Vakpublicatie]. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 17(76), 30-34
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** De auteur wil in het artikel verkennen hoe geestelijk verzorgers de rol van euthanasieconsulent kunnen vervullen en welke beleidsmatige en juridische kaders daarbij in het spel zijn, zowel in de eerste als in de tweedelij.
- Link:** <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/05/9-76-De-geestelijk-verzorgers-euthanasieconsulent.pdf>

Kankerpatiënten

4.39

- Referentie:** Yang, W., Staps, T. & E. Hijmans (2010). Existential Crisis and the Awareness of Dying: The Role of Meaning and Spirituality. [Peer Reviewed Publicatie]. *Omega Journal of Death and Dying*, 61(1), 53-69. Doi:10.2190/OM.61.1.c.
- Thema:** Levensende
- Omschrijving:** Onderzoek naar de wijze waarop kankerpatiënten omgaan met existentiële crises, met aanbevelingen voor zorgverleners
- Link:** <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/20533648>

4.40

- Referentie:** Post, L., & A.I. Liefbroer (2019). Reducing distress in cancer patients-A preliminary evaluation of short-term coaching by expert volunteers. [Peer Reviewed Publicatie]. *Psycho-Oncology*, 28(8), 1762-1766. Doi.org/10.1002/pon.5111
- Thema:** Kanker
- Omschrijving:** Mixed-method pilot studie naar de kenmerken, verwachtingen en ervaringen van kankerpatiënten die door getrainde vrijwilligers worden gecoached.
- Link:** <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6771510>

4.41

- Referentie:** Körver, J. W. G. (2013). *Spirituele coping bij longkankerpatiënten*. [Proefschrift]. Eindhoven: In eigen beheer
- Thema:** Kanker, spirituele coping
- Omschrijving:** Mixed Methods onderzoek naar spirituele coping bij longkankerpatiënten.
- Link:** <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/spirituele-coping-bij-longkankerpati%C3%ABnten>

Mantelzorgers

4.42

- Referentie:** Kruijswijk, W. & M. Cuijpers (2013). De relatie: over zingeving en mantelzorg [vakpublicatie]. *Maatwerk: vakblad voor maatschappelijk werk*, 2013 (1), 10-13
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** In het artikel willen de auteurs laten zien wat de positieve en zingevende kanten zijn van mantelzorg en aandacht vragen voor ondersteuning op dit gebied.
- Opmerkingen:** Artikel in een vakblad

Link: Gratis te downloaden op:
<https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/zingeving/mantelzorg-vrijwilliger>

4.43

Referentie: Ham, G. et al. (2014). *Zorgen met zin: hoe mantelzorg je raakt. [Gepopulariseerde Publicatie]*. Zoetermeer: Boekencentrum.

Thema: Zingevingsvragen

Omschrijving: Zorgen met zin is een boek dat mantelzorgers ondersteuning biedt bij hun eigen zingevingsvragen en die van de zorgvrager.

Link: <https://www.bol.com/nl/p/zorgen-met-zin/9200000022801932>

Ouderen

4.44

Referentie: Penninx, K. (2010). *Zin in meedoen: werkzame principes voor het stimuleren van vrijwillige inzet van mensen in de derde levensfase. [Onderzoeksrapport]*. Utrecht: Movisie

Thema: Begeleiding door vrijwilligers, ouder worden

Omschrijving: Kwalitatief onderzoek naar wat mensen in de derde levensfase beweegt om maatschappelijk actief te worden. Deze motieven worden ook bekeken tegen de achtergrond van de waarden en zingevingprocessen van de vrijwilliger.

Link: [https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Zin%20in%20meedoen%20\[MOV-222125-0.3\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Zin%20in%20meedoen%20[MOV-222125-0.3].pdf)

4.45

Referentie: Meer, P.A.M. van der (2017). *Onderzoeksrapport KBO-PCOB Levensvragen, versie 1.0. [Onderzoeksrapport]*. S.L.: TerraKnowledge Bureau voor Onderzoek (in opdracht van KBO-PCOB)

Thema: Zingevingsvragen, ouder worden

Omschrijving: Kwantitatief panelonderzoek naar de vraag of senioren zich meer met levensvragen bezighouden in de laatste fase van hun leven, of het nadenken over dit soort vragen bij sommige senioren tot problemen leidt en welke levensvragen senioren het meest bezighouden. KBO-PCOB is voornemens om met deze informatie activiteiten te ontplooiën die de Nederlandse senior een helpende hand bieden bij de beantwoording van zijn of haar levensvragen.

Opmerkingen: Er is voor het onderzoek gebruik gemaakt van het KBO-PCOB panel, dat volgens de onderzoeker representatief is.

Link: <https://www.kbo-pcob.nl/wp-content/uploads/2017/12/Onderzoeksrapport-Levensvragen-KBO-PCOB.pdf>

4.46

Referentie: Mes, H.A.M. (2011). *Hoe kom ik thuis? Geestelijke verzorging voor mensen met dementie*. [Proefschrift]. Tilburg: Tilburg University

Thema: Dementie

Omschrijving: De onderzoeker ontwikkelt in dit proefschrift op basis van literatuuronderzoek en interviews een theologisch en pastoraal valide concept van zielzorg voor geestelijk verzorgers die in een verpleeghuis met mensen met dementie werken.

Link: https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1355036/mes_hoekomik_24-10-2011.pdf

4.47

Referentie: Luichies, I. (2013). *Trots, strijd en liefde: over de zin van zorgen voor de eigen hoogbejaarde ouders*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Zingevingsvragen, ouder worden

Omschrijving: Narratief onderzoek naar de zin van het zorgen voor de eigen hoogbejaarde ouders door mantelzorgers

Opmerkingen: Masterthesisonderzoek met beperkte omvang

Link: <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/121/Scriptie%20Ina%20Luichies%2021%20aug%202013.pdf?sequence=1>

4.48

Referentie: Jenner-Klarenbeek, W. (2010). *'GESPREKKEN DIE ER TOE DOEN!'*, Een studiegroep als werkvorm van geestelijke Verzorging. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Zingevingsvragen, gespreksgroepen

Omschrijving: Door middel van literatuuronderzoek, formatief evaluatie onderzoek en de methodiek 'levensecht experiment' onderzoekt de auteur in deze scriptie wat de rol en de eigenheid van geestelijke verzorging is bij het begeleiden van 'de studiegroep'. Dit is een project voor hoger opgeleide ouderen in Scheveningen, die door cognitieve en/of fysieke beperkingen steeds meer aan huis gebonden zijn.

Producten: Het onderzochte studiegroep project bestaat nog steeds, zie daarvoor: <https://www.respectzorg.nl/zorg/dagbesteding-en-dagbehandeling>

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis. De onderzoeker was daarnaast zelf sterk persoonlijk betrokken bij het onderzochte project.

Link: <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/337/scriptie%20WB%20Jenner%20definitieve%20versie%20jh.pdf?sequence=1>

4.49

Referentie: Euser, B.L. (2012). *En daar ben ik naar gaan luisteren...: Nieuwe spiritualiteit en coping bij thuiswonende Ommoordse ouderen*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht

Thema: Spirituele coping
Omschrijving: Kwalitatief onderzoek naar spirituele coping bij niet kerkelijk gebonden, zelfstandig wonende ouderen in Ommoord met affiniteit voor nieuwe spiritualiteit. Daarbij is ook onderzocht in hoeverre deze ouderen behoefte hadden aan ondersteuning van een geestelijk verzorger.
Opmerkingen: Het betreft een masterthesis. Er zijn slechts 4 interviews afgenomen, waarvan er maar drie zijn meegenomen in de resultaten.
Link: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/254471>

4.50

Referentie: De Jonge, A. (2014). *Goed voorbereid op een zinvol gesprek: een ontwerp gericht onderzoek naar wat nodig is om vrijwilligers toe te rusten voor participatie in een bezoekdienst waarin het gesprek met ouderen over levensvragen centraal staat*. [Masterthesisonderzoek]. Enschede: Universiteit Twente
Thema: Begeleiding door vrijwilligers, ouder worden
Omschrijving: Ontwerpgericht onderzoek om een scholingsmethode te ontwerpen voor vrijwilligers die vanuit GGNet met ouderen met levensvragen in gesprek gaan.
Opmerkingen: Masterthesisonderzoek met beperkte omvang
Producten: Een concept voor een scholingsmethode is als bijlage opgenomen.
Link: <https://essay.utwente.nl/66245/1/Jonge%20A.%20de%20-%20s1020579%20%28verslag%29.pdf>

4.51

Referentie: De Bruyn, A. (2012). *Aandacht voor het domein van zingeving door huisartsen bij hun oudere patiënten*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht
Thema: Extramurale GV
Omschrijving: Literatuuronderzoek en kwalitatief onderzoek naar de vraag in hoeverre huisartsen aandacht voor het domein van zingeving als een wezenlijk onderdeel zien van het bieden van integrale zorg en op welke wijze zij hieraan uitdrukking geven in hun handelen richting (kwetsbare) ouderen.
Opmerkingen: Het betreft een masterthesis. Er is gebruik gemaakt van een zeer selecte groep respondenten.
Link: <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/254509>

4.52

Referentie: Raad van Ouderen (2019). *Advies Raad van Ouderen- Zingeving*. [Beleidsdocument]. (s.l.): Raad van Ouderen.
Thema: Ouder worden
Omschrijving: De Raad van Ouderen heeft het ministerie van Volksgezondheid,

Welzijn en Sport met dit document geadviseerd over hoe zingeving (levensvragen en ertoe doen) bij kan dragen aan het zich minder eenzaam voelen van ouderen.

Link: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brieven/2019/11/30/advies-raad-van-ouderen-zingeving>

4.53

Referentie: Van Iersel, T. (2019). *Godvergeten: Gedachten over geloof en dementie*. [Vakpublicatie]. Utrecht: Kok Boekencentrum.

Thema: Dementie, levensbeschouwing

Omschrijving: Boek over de relatie tussen geloof en dementie, met (pastorale) handreikingen om hiermee om te gaan.

Link: <https://www.bol.com/nl/f/godvergeten/9200000102508357>

4.54

Referentie: Penninx, K. (ed.) (2015). *Kiezen en verbonden Blijven: Krachtgericht werken met ouderen in de wijk*. [Vakpublicatie]. Bussum: Coutinho

Thema: Ouder worden, extramurale GV

Omschrijving: Het boek geeft zicht op hoe professionals de zelfredzaamheid en participatie van senioren in de wijk kunnen versterken, hoe sociaal isolement van ouderen voorkomen kan worden en hoe we beter gebruik kunnen maken van de eigen kracht van ouderen. Aan ondersteuning bij zingeving wordt de nodige aandacht besteed.

Link: <https://www.coutinho.nl/kiezenenverbondenblijven/studiemateriaal.html>

4.55

Referentie: Jonkers, A. (2017). Niet 'fiksen', maar luisteren. [Vakpublicatie]. *Nursing, Februari 2017*, 16-21

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Artikel over hoe verpleegkundigen het beste om kunnen gaan met ouderen die aan een voltooid leven lijden

Opmerkingen: Vakpublicatie met daarin o.a. adviezen van experts

Link: https://www.uvh.nl/uvh.nl/up/ZmkokptJuB_RBN_17NUR002_Voltooid_leven.pdf

4.56

Referentie: Kirkland, K., McIlveen, H., Boelhouwer, M. & P. van der Wal (2011). *'k Zou zo graag een ketting rijgen: levensthema's voor kringgesprekken met ouderen*. [Vakpublicatie]. Utrecht: Vbk Media

Thema: Levensthema's, ouder worden, gespreksgroepen

Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers

Doelgroep: Dementerenden, Ouderen

Omschrijving: Dit werkboek reikt zinvolle thema's aan voor kringgesprekken met

ouderen (in het bijzonder dementerende ouderen). Naast woorden nemen ook liederen en een zintuiglijke benadering een grote plaats in. Het aangedragen materiaal is bedoeld als eerste aanzet en nodigt uit er op een vrije, eigen manier mee te werken.

Link:

<https://www.bol.com/nl/f/k-zou-zo-graag-een-ketting-rijgen/39096569>

Palliatieve zorg

Geestelijk verzorgers

4.57

Naam:	PLOEG 1: 'Spirituele zorg dichtbij huis' (ZonMw)
Onderzoeker(s):	Prof. Dr. T.H. Zock & Dr. Anja Visser-Nieraeth (Stichting Geestelijke Verzorging en Geestelijke Gezondheid, RUG, ZonMw)
Looptijd:	2019-2021
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	PLOEG 1 'Spirituele zorg dichtbij huis' heeft als doel om te onderzoeken wat er nodig is. om geestelijke verzorging beter te organiseren in eerstelijns palliatieve zorg, zodat er beter kan worden samengewerkt met andere professionals. Op basis van gevonden succesfactoren wil men een instrument ontwikkelen waarmee geestelijk verzorgers en andere zorgverleners hun organisatie nu en in de toekomst kunnen ontwikkelen.
Producten:	Nog in ontwikkeling
Link:	https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliatie-meer-dan-zorg/ploeg-deelproject-1-spirituele-zorg-dichtbij-huis

4.58

Naam:	PLOEG 2 'In dialoog met je levensverhaal' (ZonMw)
Onderzoeker(s):	Anke Liefbroer MA MSc, Iris Wierstra MSc & Dr. Sjaak Körver i.s.m. andere onderzoekers
Looptijd:	2019-2022
Thema:	Extramurale GV
Omschrijving:	PLOEG 2 ' <i>in dialoog met je levensverhaal</i> ' heeft als doel om onderzoek te doen naar een begeleidingsvorm (individueel en in groepsvorm), die wordt ontwikkeld voor thuiswonende patiënten met een chronische, progressieve ziekte. In deze begeleidingsvorm komen het levensverhaal en het zoeken naar zin- en betekenisgeving centraal te staan. Onderzocht wordt of deze begeleidingsvorm het welbevinden en de kwaliteit van leven van de patiënt bevordert.
Producten:	Nog in ontwikkeling

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliatie-meer-dan-zorg/ploeg-palliatief-landelijk-onderzoek-eerstelijns-geestelijke-verzorging-deelproject-2-in-dialoog>

4.59

Referentie: Koper, I., Pasman, H.R.W., Schweitzer, B.P.M., Kuin, A. & B.D. Onwuteaka-Philipsen (2019). Spiritual care at the end of life in the primary care setting: experiences from spiritual caregivers - a mixed methods study. [Peer Reviewed Publicatie]. *BMC Palliative Care*, 18(98)

Thema: Levensende

Omschrijving: De auteurs hebben een mixed methods onderzoek uitgevoerd, bestaande uit een online vragenlijst en een online focusgroep. Hun doelstelling was om een overzicht te geven van de praktijk van geestelijke verzorging in de eerste lijn en te onderzoeken waarom geestelijk verzorgers volgens henzelf weinig worden betrokken bij palliatieve zorg en hoe dit kan worden verbeterd.

Link: <https://link.springer.com/article/10.1186/s12904-019-0484-8>

4.60

Referentie: Damen, A. & C. Leget (2017). *Kennissynthese onderzoek naar geestelijke verzorging in de palliatieve zorg. [Wetenschappelijke Publicatie]*. Den Haag: ZonMw

Thema: Samenwerking, levensende

Omschrijving: In deze kennissynthese wordt een overzicht gegeven van onderzoek naar geestelijke verzorging in de palliatieve zorg om zo tot een antwoord te komen op de vraag wat de meerwaarde en de effectiviteit van activiteiten van de geestelijk verzorger is.

Link: https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/Thema_Palliatieve_Zorg/Documenten/Kennissynthese_onderzoek_naar_geestelijke_verzorging_in_de_palliatieve_zorg.pdf

4.61

Referentie: Schotveld, E. (2013). *...Aansluiten bij de mens...Geestelijke begeleiding en stervensbegeleiding in een seculiere tijd; de rol van rituelen daarin. [Masterthesis]*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Rituelen, levensende

Omschrijving: Kwalitatief- en literatuuronderzoek naar de vraag welke rol rituelen kunnen spelen bij stervensbegeleiding in een seculiere tijd

Producten: Een voorbeeld van een seculier ritueel is opgenomen als bijlage.

Opmerkingen: Het betreft een masterthesis en het aantal respondenten is klein. Er zijn voor het empirisch deel van de thesis 4 respondenten geïnterviewd. Respondenten komen zowel uit de eerste- als de tweedelij.

Link: https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/104/scriptie_EmmaSchotveld.pdf?sequence=1

4.62

Referentie:	Van der Leeuw, H. (2019). <i>Spirituele zorg in de palliatieve thuiszorg: zorg of zegen? Inzet geestelijke verzorging in de eerste lijn in de regio Roosendaal. [Masterthesis]</i> . Nijmegen: Radboud Universiteit
Thema:	Levensende
Omschrijving:	Kwalitatief- en literatuuronderzoek naar de inzet van geestelijke verzorging in de palliatieve thuiszorg dat ingaat op de ervaringen en verwachtingen van deelnemende palliatieve thuiszorgteams en patiënten/nabestaanden.
Opmerkingen:	Het betreft een masterthesis. Het aantal respondenten dat onderzocht is, is klein. Eén van de respondenten heeft verder een schriftelijke vragenlijst met open vragen beantwoord i.p.v. een fysiek interview.
Link:	https://theses.uibn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/8041/Leeuw%20H._van_der_1.pdf?sequence=1

Diverse zorgprofessionals

4.63

Naam:	PLOEG 3 'Integratie GV eerste lijn vanuit 3 multidisciplinaire praktijken' (ZonMw)
Onderzoeker(s):	Prof. dr. Carlo Leget, Annelieke Damen MA, Dr. Carmen Schuhmann (UvH); dr. René van Leeuwen, dr. ir. Carriene Roorda-Lukkien (VIAA), dr. Theo van Leeuwen (Windesheim) & drs. Marc Rietveld (VGVZ)
Looptijd:	2019-2022
Thema:	Verwijzing, samenwerking, good practices
Omschrijving:	PLOEG 3 heeft als doel om een verwijzingstool te ontwikkelen voor huisartsen om aandacht voor zingeving een plaats te geven in de zorg. Daarnaast wordt gekeken of geestelijke verzorging ook echt patiënten helpt, hoe de samenwerking met dit vakgebied verbeterd kan worden, en hoe andere plekken kunnen leren van de onderzochte drie praktijken.
Producten:	Nog in ontwikkeling
Link:	https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliantie-meer-dan-zorg/palliatief-landelijk-onderzoek-eerstelijns-geestelijke-verzorging-ploeg-deelproject-3-integra

4.64

Naam:	Spirituele zorg en rituelen in de eerste lijn
Onderzoeker(s):	A. van der Heide & K. van der Weegen (ZonMw, Erasmus MC.)
Looptijd:	2017-2019
Thema:	Rituelen
Omschrijving:	Onderzoeksproject waarin huisartsen en de wijkverpleging worden toegerust om de spirituele dimensie te ontsluiten tijdens hun

	palliatieve zorgverlening in de thuissituatie en waarin zij vertrouwd worden gemaakt met ritueel handelen
Producten:	• Trainingsmodule: De kracht van rituelen in de palliatieve zorg (Netwerk Palliatieve Zorg Regio Roosendaal-Bergen op Zoom-Tholen). (Zie Hoofdstuk 2) • Van der Weegen, K., Hoondert, M., Timmermann, M. & Van der Heide, A. (2019). Ritualization as Alternative Approach to the Spiritual Dimension of Palliative Care: A Concept Analysis. <i>Journal of Religion and Health</i>, 58, 2036–2046. https://doi.org/10.1007/s10943-019-00792-z
Opmerkingen:	De resultaten van het project zijn ten tijde van het opstellen van deze inventarisatie nog niet bekend gemaakt.
Link:	https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/subsidie-en-inzichten-voor-gemeenten/programmas/project-detail/palliantie-meer-dan-zorg/spirituele-zorg-en-rituelen-in-de-eerste-lijn

4.65

Naam:	CONNECT-studie: Op weg naar passende geestelijke verzorging voor ouders van ernstig zieke kinderen in de thuissituatie
Onderzoeker(s):	Dr. M.C. Kars (UMCU) is de projectleider, eventuele andere betrokken onderzoekers staan nog niet op de site
Looptijd:	2020-2022
Thema:	Kinderpalliatieve Zorg
Omschrijving:	Actie-onderzoek met de volgende doelstellingen: Uitzoeken welke zingevingproblemen en bronnen van zingeving er zijn vanuit het perspectief van ouders met een kind met een levensduur bekortende ziekte. Een Toolkit ‘Ouders en Zingeving’ ontwikkelen en testen, die zorgverleners helpt het gesprek met ouders te openen en, indien nodig, passende steun te bieden.
Producten:	Nog in ontwikkeling
Opmerkingen:	Eén van de vijf ZonMw actie-onderzoeken uit het programma ‘Zingeving en Geestelijke verzorging’
Link:	https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/project-detail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/connect-studie-op-weg-naar-passende-geestelijke-verzorging-voor-ouders-van-ernstig-zieke-kinderen-i

4.66

Naam:	Ethische ondersteuning bij vragen rondom levenseinde.
Onderzoeker(s):	Studenten van de Radboud Honours Academy onder leiding van Yvonne Engels, Jaap Schuurmans, Hans Schilderman, Jeroen Brinkman e.a.
Looptijd:	Onbekend
Thema:	Levenseinde
Omschrijving:	Onderzoeksproject dat zich bezighoudt met de vraag hoe geeste-

lijke verzorgers in de eerstelijns gezondheidszorg ethische ondersteuning kunnen bieden aan huisartsen bij vragen rond het levenseinde van patiënten.

Link: Nog geen link beschikbaar

4.67

Naam: **DIAMAND: Dialoog op basis van het Ars Moriendi model voor autochtone en Allochtone Nederlanders en mensen met Dementie.** (Onderdeel van het ZonMw programma Palliantie).

Onderzoeker(s): Prof. Dr. Carlo M. Leget (UvH), Prof. Dr. Saskia C.C.M. Teunissen (UMCU), Marc Haufe & Marieke Potma (UvH)

Looptijd: 2018-2021

Thema: Dementie, intercultureel werken

Omschrijving: Dit onderzoeksproject wil patiënten, naasten en zorgverleners ondersteunen om samen in gesprek te gaan over wat van waarde is, steun en kracht geeft, en welke keuzes passen bij de palliatieve fase. In samenspraak met de doelgroepen wordt een veelgebruikt gespreksmodel, het ars moriendi model, verfijnt en aangepast, zodat het aansluit bij verschillende groepen patiënten.

Producten: Aangepast Ars Moriendi Model (moet nog verschijnen)

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliantie-meer-dan-zorg/diamand-dialoog-op-basis-van-het-ars-moriendi-model-voor-autochtone-en-allochtone-nederlanders-en-m>

4.68

Naam: **INZICHT project: het INitiëren en realiseren van dagelijkse ZIngeriCHTe zorg door integratie van het Ars Moriendi model in het Utrecht Symptoom Dagboek tot het USD-4D** (Onderdeel van het ZonMw-programma Palliantie).

Onderzoeker(s): Tom A.H.M. Lormans (Begeleid door: Prof. dr. Saskia Teunissen, UMC Utrecht; prof. dr. Carlo Leget, Universiteit voor Humanistiek; dr. Everlien de Graaf, UMC Utrecht; dr. Frederieke van der Baan, UMC Utrecht; dr. Joep van der Geer, Agora)

Looptijd: 2017-2020

Thema: Vragenlijst

Omschrijving: Dit onderzoeksproject richt zich op de communicatie tussen patiënten, naasten en zorgverleners en ook tussen zorgverleners die samenwerken. Er wordt een instrument (door)ontwikkeld dat helpt de ervaringen van de patiënt meer zichtbaar te maken en gemakkelijker te bespreken, het USD-4D. Dit instrument bestaat uit vragen aan de patiënt over lichamelijke, psychische, sociale en spirituele zorgen die hen bezig houden.

Producten: USD-4D (Zie hoofdstuk 3)

Opmerkingen: Uit de omschrijving van het project wordt niet duidelijk of er ook

onderzoek in de thuissituatie wordt uitgevoerd. Mogelijk is het te ontwikkelen instrument wel van waarde voor de thuissituatie.

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/over-zonmw/onderwijs/programmas/project-detail/palliatie-meer-dan-zorg/inzicht-projecthetinitieren-en-realiseren-van-dagelijkse-zingerichte-zorg-door-integratie-van-het>

4.69

Naam: 'In gesprek over leven en dood'. Passende zorg en ondersteuning in de laatste levensfase voor niet-westerse migranten en andere projecten rond niet-westerse migranten

Onderzoeker(s): G. Boland (Pharos)

Looptijd: 2015-2018

Thema: Levenseinde, intercultureel werken

Omschrijving: Onderzoeksproject over de beleving, waarden en wensen van niet-westerse migranten

Producten: Zie de beschrijving bij 'Pharos: palliatieve zorg' in hoofdstuk 1 voor een verwijzing naar relevant materiaal/het resultaat, dat uit het onderzoek is voortgekomen en nog steeds door Pharos: palliatieve zorg wordt gebruikt.

Opmerkingen: Het project is door ZonMw aangewezen als parelproject

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/palliatieve-zorg/in-gesprek-over-leven-en-dood>

4.70

Naam: Zingeving in de laatste Levensfase

Onderzoeker(s): Janine van Til (Universiteit Twente) & Berdine Koekoek

Looptijd: Niet vermeld

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Een onderzoek naar zingeving in de laatste levensfase en de rol van de zorgverlener in de ondersteuning van mensen in het omgaan met zingeving en zingevingsvragen.

Opmerkingen: Er zal nog een artikel van dit onderzoeksproject worden gepubliceerd.

Link: <https://vimeo.com/332271307/2c3d4b622b>

4.71

Referentie: Van de Geer, J. & C. Leget (2012). How spirituality is integrated system-wide in the Netherlands Palliative Care National Programme. [Peer Reviewed Publicatie]. *Progress in Palliative Care*, 20(2), 98-105

Thema: Levenseinde

Omschrijving: De auteurs beschrijven hoe spirituele zorg is opgenomen in het Nederlandse zorgsysteem, hoe de uitdagingen hierbij hebben geleid tot het tot stand komen van een multidisciplinaire richtlijn voor spirituele zorg in de palliatieve zorg en hoe dit heeft geresulteerd in

de oprichting van de ‘Taskforce on Spiritual Care in the European Association of Palliative Care’.

Link:

https://www.researchgate.net/profile/Carlo_Leget/publication/272224023_How_spirituality_is_integrated_system-wide_in_the_Netherlands_Palliative_Care_National_Program/links/5673ee1208aee7a42745982b/How-spirituality-is-integrated-system-wide-in-the-Netherlands-Palliative-Care-National-Program.pdf

4.72

Referentie:

Van de Geer, J., Veeger, N., Groot, M., Zock, H., Leget, C., Prins, J. & K. Vissers (2017). Multidisciplinary Training on Spiritual Care for Patients in Palliative Care Trajectories Improves the Attitudes and Competencies of Hospital Medical Staff: Results of a Quasi-Experimental Study. [Peer Reviewed Publicatie] *American Journal of Hospice & Palliative Medicine*, 35(2), 218-228

Thema:

Levenseinde

Omschrijving:

Quasi-experimentele studie naar de effecten van een training spirituele zorg aan artsen en verpleegkundigen in een ziekenhuis setting.

Opmerkingen:

Het onderzoek heeft plaatsgevonden binnen een ziekenhuiscontext, maar de resultaten kunnen mogelijk relevant zijn voor personen die binnen de eerstelijnscontext trainingen op het gebied van spirituele zorg verzorgen voor palliatieve zorgverleners.

Link:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1049909117692959>

4.73

Referentie:

Schep-Akkerman, A.E., Voskuilen, J.J., Van de Water, C.R.Th., Groot, M.M., Bosch, W.H.D. & R.R. van Leeuwen (2017). Spirituele zorg in de verschillende werkvelden van de palliatieve zorg: resultaten van een online enquête onder leden van V&VN Palliatieve Zorg. [Peer Reviewed Publicatie]. *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Palliatieve Zorg*, 14(4), 16-26

Thema:

Levenseinde

Omschrijving:

Vragenlijstonderzoek naar de omgang van V&VN-leden met levensbeschouwelijke- en zingevingsvragen

Link:

https://www.palvoorprofs.nl/uploads/palvoorprofs.nl/___images/custom/files/Resultaten%20online%20enquête%20over%20spirituele%20zorg.pdf

4.74

Referentie

Ettema, E., Wulp, M.A., Leeuwen, R.R. van & C.J.W. Leget (2011). Verankering van de spirituele dimensie in palliatieve consultatiediensten. Inventarisatie, evaluatie, aanbevelingen. [Peer Reviewed Publicatie]. *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Palliatieve Zorg*, 11(3), 4-17

Thema:

Levenseinde

Omschrijving: Kwantitatief onderzoek met de volgende doelen: de taakopvatting van Palliatieve Consultatie Teams (PCT's) inzake de spirituele dimensie van palliatieve zorg in kaart brengen, de organisatie van PCT's aangaande de deskundigheid op dit terrein in kaart brengen, de plannen van PCT's voor deskundigheidsbevordering in kaart brengen en op basis van de uitkomsten aanbevelingen formuleren om de aandacht voor de spirituele dimensie binnen de consulentdiensten adequaat te verankeren.

Link: <http://filosofievanhetlevenseinde.nl/ntpzverankeringspiritueledimensiepct.pdf>

4.75

Referentie: Goossensen, A., Koopmans, L. & P. van Oort Borsboom (2015). *Toekomstspijt dat is wat ik voel: Loslaten, vasthouden en innerlijke ruimte in de laatste levensfase*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Onderzoek naar wat de essentie is van ervaringen van mensen in de laatste levensfase

Link: <https://www.vptz.nl/onderzoek-publicaties/toekomstspijt-is-voel>

4.76

Referentie: Goossensen, A., Hidding, A., De Kubber, S., Van der Vorst, M. & C. Leget (2016). *Dorst of doodsangst: het onderkennen van (spirituele) signalen van cliënten in de terminale fase*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Publicatie met het doel de gevoeligheid van vrijwilligers en professionals in de palliatieve zorg te vergroten voor signalen van spirituele nood van hun patiënten.

Producten: De online zelfstudie 'Dorst of doodsangst' van de VPTZ, zie daarvoor hoofdstuk 2 van deze inventarisatie.

Link: <https://www.vptz.nl/onderzoek-publicaties/dorst-doodsangst-onderkennen-spirituele-signalen-clienten-terminale-fase>

4.77

Referentie: Van der Veen, M., Somsen, J. & A. Goossensen (2017). *Ontstollend Steen: Rituelen aan het levenseinde*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland

Thema: Levenseinde, rituelen

Omschrijving: Wetenschappelijke publicatie over rituelen rondom het levenseinde

Link: <https://www.vptz.nl/ontstollend-steen>

4.78

- Referentie:** Hulshof, K. (2012). *De geestelijk verzorger in de eerstelijns palliatieve zorg: een hele uitdaging!* [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek
- Thema:** Samenwerking, extramurale GV, levenseinde
- Omschrijving:** Onderzoek a.d.h.v. literatuuronderzoek en kwalitatieve interviews naar de factoren die de inzetbaarheid van de geestelijk verzorger in de eerstelijns palliatieve zorg beïnvloeden. De auteur wil deze factoren inzichtelijk maken en handvatten aanreiken om de inzetbaarheid van geestelijk verzorgers in de eerstelijns palliatieve zorg te vergroten.
- Opmerkingen:** Het betreft een masterthesis, geen peer-reviewed publicatie. Ook zijn er slechts 4 respondenten geïnterviewd, die allemaal uit dezelfde omgeving afkomstig waren.
- Link:** <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/53/Masterscriptie%20K.%20Hulshof.pdf?sequence=1>

4.79

- Referentie:** Bruntink, R. & M. Overman (S.D.). *Levenseinde gesprekken. Een whitepaper voor zorgverleners.* [vakpublicatie]. Hengelo: Bureau MORBidee
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** Vakpublicatie die 14 verschillende handvatten aanreikt over het voeren van levenseindegesprekken.
- Link:** <https://www.bureaumorbidee.nl/product/boek-levenseindegesprekken>

Huisartsen

4.80

- Referentie:** Abarshi, E., Echteld, M., Donker, G., Block, L. van den, Onwuteaka-Philipsen, B. & L. Deliëns (2011). *Discussing End-of-Life Issues in the Last Months of Life: A Nationwide Study among General Practitioners.* [Peer Reviewed Publicatie]. *Journal of Palliative Medicine*, 14(3), 323-330
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** Kwantitatief onderzoek naar hoe vaak en wanneer huisartsen met hun patiënten spreken over levenseindekwesties (inclusief existentiële en spirituele problemen) en welke factoren er geassocieerd zijn met het spreken over levenseindekwesties.
- Link:** <https://www.liebertpub.com/doi/full/10.1089/jpm.2010.0312>

4.81

- Referentie:** Evans, N., Costantini, M., Pasman, H.R., Block, L. van den, Donker G.A., Miccinesi, G. et al (2014). *End-of-Life Communication: A Retrospective Survey of Representative General Practitioner Networks in Four Countries*. [Peer Reviewed Publicatie]. *Journal of Pain and Symptom Management*, 47(3), 604-619
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** Cross-sectioneel, retrospectief surveyonderzoek, naar de prevalentie van het bespreken van levenseindekwesties door huisartsen met hun patiënten in Italië, België, Nederland en Spanje. (Aandacht besteden aan spirituele kwesties hoort hier ook bij).
- Link:** <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S088539241300331X?via%3Dihub>

4.82

- Referentie:** Kloek, T.J. (2013). *'Ieder woord telt'. Het verloop van de communicatie over zingeving in het contact tussen de huisarts en de palliatieve patiënt*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Thema:** Levenseinde
- Omschrijving:** Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. semigestructureerde interviews met huisartsen naar de vraag op welke manier zij omgaan met zingevingsaspecten bij palliatieve patiënten en hoe zij hun mogelijkheden evalueren op dit gebied.
- Opmerkingen:** Masterthesisonderzoek met een beperkte omgang: er zijn vier respondenten geïnterviewd.
- Link:** <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/260863>

Vrijwilligers

4.83

- Referentie:** Goossensen, A. & M. Sakkers (2014). *Daar doe ik het voor: ervaringen van vrijwilligers in de palliatieve zorg*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland
- Thema:** Begeleiding door vrijwilligers
- Omschrijving:** Onderzoek naar de motivatie van vrijwilligers van de VPTZ en de wijze waarop zij hun werk invullen.
- Link:** <https://www.vptz.nl/onderzoek-publicaties/daar-doe-ik-het-voor>

4.84

- Referentie:** Jorna, T. (2016). *Mijn antwoord op eenzaamheid is liefde: Eenzaamheid tijdens de terminale fase in een leven*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland
- Thema:** Levenseinde, eenzaamheid
- Omschrijving:** Publicatie over een onderzoek naar de wijze waarop vrijwilligers in

de palliatieve zorg eenzaamheid ervaren, zowel bij zichzelf als bij de cliënt en diens naasten.

Link: <https://www.vptz.nl/onderzoek-publicaties/antwoord-op-eenzaamheid-is-liefde-eenzaamheid-tijdens-terminale-fase-leven>

4.85

Referentie: Hartevelt, J., Goossensen, A. & H. van der Graaf (2017). *Holimus, nee! Reflecties over machteloosheid*. [Wetenschappelijke Publicatie]. Amersfoort: VPTZ Nederland

Thema: Levenseinde

Omschrijving: Publicatie over een onderzoek naar de wijze waarop vrijwilligers in de palliatieve zorg omgaan met machteloosheid

Link: <https://www.vptz.nl/holimus-nee>

4.86

Referentie: Buelens, E., Vandewiele, W. & F. Zutterman (2014). *Psychosociale en spirituele ondersteuning van kankerpatiënten en hun naasten door vrijwilligers in de thuiszorg: mogelijkheden van en weerstanden tegenover vrijwilligers van Ziekenzorg CM op thuisbezoek*. [Onderzoeksrapport]. Antwerpen: IKKS VZW.

Thema: Begeleiding door vrijwilligers, kanker

Omschrijving: Kwalitatief en kwantitatief onderzoek naar de psychosociale en spirituele ondersteuning van kankerpatiënten en hun naasten door vrijwilligers in de thuiszorg.

Link: <https://lirias.kuleuven.be/1886060?limo=0>

4.87

Referentie: Sakkers, M. (2018). *Ik krijg nog meer terug dan dat ik geef: een kwalitatief onderzoek over de betekenis van het doen van vrijwilligerswerk in de palliatieve terminale zorg voor vrijwilligers*. [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek

Thema: Begeleiding door vrijwilligers

Omschrijving: Kwalitatief onderzoek a.d.h.v. een briefopdracht naar de betekenis van het doen van vrijwilligerswerk in de palliatieve terminale zorg voor vrijwilligers.

Opmerkingen: Masterthesisonderzoek met beperkte omvang

Link: <https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/3338/Afstudeeronderzoek%20M.%20Sakkers.pdf?sequence=1>

Psychiatrie

4.88

Referentie:	Van der Stel, J. (2015). <i>Zingeving en Zelfregulatie. Op zoek naar Relevantie. [Wetenschappelijke Publicatie]</i> . Leiden: Hogeschool Leiden
Thema:	GGZ
Omschrijving:	‘Dit artikel gaat nader in op de betekenis van zingeving. De aandacht wordt in het bijzonder gericht op het verband met zelf-regulatie en taal, alsook de relevantie van zingeving voor (in het bijzonder persoonlijk) herstel. Vervolgens wordt verduidelijkt dat in de psychische zorg zingeving een aspect van professioneel handelen is of dat dit zou moeten zijn.’ (Van der Stel, 2015, p. 1)
Producten:	Een gerelateerd artikel van Van der Stel is te vinden in het Tijdschrift Geestelijke Verzorging, zie nummer 92.
Opmerkingen:	Het artikel staat op de site van de Hogeschool Leiden, niet in een peer-reviewed tijdschrift
Link:	https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/geestelijke-gezondheidszorg/artikel.-zin-en-betekenis.-op-zoek-naar-relevantie-door-jaap-van-der-stel-hogeschool-leiden.pdf

4.89

Referentie:	Ekkel, R. (2010). <i>‘Vroeger zag men de geestelijk verzorger lopen’: Een onderzoek naar het cliëntenperspectief op geestelijke verzorging in een proces van transmuralisering binnen GGZ Friesland. [Masterthesis]</i> . Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
Thema:	GGZ
Omschrijving:	Kwalitatief- en literatuuronderzoek met de volgende twee doelen: inzicht krijgen in het cliëntenperspectief van mensen met een chronische psychische handicap in een transmurale woonvorm op de betekenis/meerwaarde van de geestelijk verzorger en inzicht krijgen in de betekenis van dit cliëntenperspectief voor het werk van de geestelijk verzorger.
Opmerkingen:	Het betreft een masterthesisonderzoek bij een klein aantal respondenten.
Link:	http://ggw.studenttheses.ub.rug.nl/188

4.90

Referentie:	Brijan, B. (2018). <i>Zin op tafel: Geestelijke verzorging in de extramurale geestelijke gezondheidszorg. [Vakpublicatie]. Tijdschrift Geestelijke Verzorging, 21(90), 36-39</i>
Thema:	GGZ
Omschrijving:	De auteur beschrijft een project van geestelijk verzorgers in het kader van extramuralisering en herstelondersteuning in de psy-

chiatry en reflecteert op de vraag hoe de geestelijke verzorging bij deze tendensen kan aansluiten en wat de rol van theologische reflectie in dit verband zou kunnen zijn.

Producten: Het artikel is gebaseerd op de volgende masterthesis: Brijan B.N.M. (2018). *Persoonlijke groei door zingeving en herstel van het levensverhaal: Een theologisch- en wijsgerig-hermeneutisch perspectief op de rol van levensverhaal en zingeving bij de integratie van verlies in het kader van het hersteldenken in de GGZ. [Masterthesis].* Tilburg: Tilburg University

Link: https://www.academia.edu/36936773/Zin_op_tafel_Geestelijke_verzorging_in_de_extramurale_geestelijke_gezondheidszorg

4.91

Referentie: Van der Stel, J. (2016). Zingeving, zelfregulatie en taal. [Vakpublicatie]. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 19(84), 14-23.

Thema: GGZ

Omschrijving: Vakpublicatie over zingeving in de GGZ.

Producten: Gebaseerd op: Van der Stel, J. (2015). *Psychische gezondheidszorg op maat. Op weg naar een precieze en persoonlijke psychiatrie.* Houten: Bohn Stafleu van Loghum, Springer Media.

Link: <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/06/5-84-Zingeving-zelfregulatie-en-taal.pdf>

4.92

Referentie: Timmerhuis, C. (2016). Zingevingsgesprek als onderdeel binnen een behandeling in de GGZ. [Vakpublicatie]. *SP juni 2016*, 35-40

Thema: GGZ

Omschrijving: Betoog op basis van literatuurstudie in een vakblad

Link: <http://www.venvn-spv.nl/pdfs/vakblad/sppdf/sp116/SP116-mediaan.pdf>

4.93

Referentie: Van der Vegt, A., de Rijk, P., & H. Muthert (2014). Zingeving in de ambulante zorg voor patiënten met ernstig psychische aandoeningen: Verslag van een verkennend onderzoek bij FACT Groningen. [Vakpublicatie]. *Sociale Psychiatrie*, 33(108), 7-14

Thema: GGZ

Omschrijving: Onderzoek aan de hand van een literatuurstudie, enquête en participerende observatie naar de volgende vraag: hoe komen zingevingsvragen ter sprake binnen FACT Groningen?

Opmerkingen: 'FACT staat voor Functie ACT (Assertive Community Treatment) en is een intensieve ambulante vorm van hulpverlening' (Van der Vegt, De Rijk & Muthert, 2014, p. 8.).

Link: Te downloaden door de REFERENTIE in te voeren bij Google Scholar en op het bovenste resultaat te klikken.

4.94

- Referentie:** *Krikilion, W.E.R.G. (2012). Geestelijke gezondheidszorg in het licht van zingeving en spiritualiteit. [Vakpublicatie]. Antwerpen/Apeldoorn: Garant*
- Thema:** GGZ
- Omschrijving:** Boek over de GGZ in het licht van zingeving en spiritualiteit
- Link:** https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=bAqV2z8-o_cC&oi=fnd&pg=PA54&dq=zingeving+verpleegkundigen&ots=v6jsDStzBr&sig=Y5ZGm5oHAIZ_Ou9M3J_mQYqFbHQ#v=onepage&q=zingeving%20verpleegkundigen&f=false

Zwangerschap

4.95

- Referentie:** *Ross, L., McSherry, W., Giske, T., Van Leeuwen, R., Schep-Akkelman, A.E., Koslander, T. et al (2018). Nursing and midwifery students' perceptions of spirituality, spiritual care, and spiritual care competency: A prospective, longitudinal, correlational European study. [Peer Reviewed Publicatie] Nurse Education Today, 67, 64-71.*
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Prospectief, longitudinaal, multinational, correlatieel survey-onderzoek naar de perceptie van verpleegkunde- en verloskunde studenten van spirituele zorg, hun gepercipieerde competentie op het gebied van spirituele zorgverlening en hoe deze perceptie gedurende de tijd verandert. Daarnaast worden factoren verkend die bijdragen aan de ontwikkeling van competentie op het gebied van spirituele zorg.
- Link:** <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0260691718301941?token=145750AA9FBD2AD0151C2ECFC6C599762B5E82C2611FDB112C89EA166F56FF1D5E3AE51C0F72EF315DCCABA53B8A0C07>

4.96

- Referentie:** *Ross, L., Giske, T., Leeuwen, R. van, Baldacchino, D., McSherry, W., Narayanasamy, A. et al. (2016). Factors contributing to student nurses'/midwives' perceived competency in spiritual care. [Peer Reviewed Publicatie]. Nurse Education Today, 36, 445-451. Doi: 10.1016/j.nedt.2015.10.005*
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Kwantitatief onderzoek naar de factoren die bijdragen aan de perceptie van verpleegkunde en verloskunde studenten dat zij competent zijn om spirituele zorg te verlenen.
- Link:** <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26541988>

4.97

Referentie:	Albers, S. (2016). <i>Leven Geven Betekenis Geven: Een verkennende Studie naar de betekenis van ritueel rond zwangerschap en bevalling</i> . [Masterthesis]. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
Thema:	Rituelen
Omschrijving:	Exploratief literatuuronderzoek naar de volgende vraag: Kan ritueel voor zwangere vrouwen in de Nederlandse gemedicaliseerde context ruimte scheppen om in contact te komen met de belichaamde existentiële beleving van hun zwangerschap en bevalling? En zo ja, op welke manier?
Opmerkingen:	Masterthesisonderzoek
Link:	https://repository.uvh.nl/uvh/bitstream/handle/11439/2723/Leven%20geven%20betekenis%20geven.%20Sophie%20Albers.pdf?sequence=1

Algemeen

4.98

Naam:	ZonMw Signalement over Zingeving in Zorg: de mens centraal
Auteur(s):	Redacteurs: Lynette Wijgergangs, Thirza Ras en Wendy Reijmerink
Jaar van publicatie:	2016
Thema:	GV algemeen
Omschrijving:	Document van ZonMw over Zingeving in de zorg met o.a. essays en praktijkverhalen over dit onderwerp
Link:	https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2016/06/ZonMw_zingeving_rapport_web.pdf

5. Richtlijnen, kwaliteitsstandaarden en handleidingen

Geestelijk verzorgers

5.1

Naam:	Beroepsstandaard geestelijk verzorger 2015
Auteur(s):	VGvZ
Jaar van publicatie:	2015
Thema:	GV algemeen
Omschrijving:	Beroepsstandaard voor geestelijk verzorgers in de zorg
Link:	https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf

5.2

Naam:	Handreiking Rampenspirit: Zorg voor de Geest
Auteur(s):	Dr. M.L.A. Dückers, drs. M.W. Rooze (Kenniscentrum Impact)
Jaar van publicatie:	2011
Thema:	Rampen
Omschrijving:	Handreiking voor geestelijke verzorging bij rampen
Opmerkingen:	Het document bevat ook checklists
Link:	https://www.impact-kenniscentrum.nl/sites/default/files/domain-26/documents/rampenspirit-herdruk-dec-2011-26-14337834151269129435.pdf

5.3

Naam:	Financiering van geestelijke verzorging voor ouderen: mogelijkheden voor de verbreding van het werkterrein en de inzet van geestelijk verzorgers
Auteur(s):	Peterjan van der Wal (Zonnehuisgroep Vlaardingen/Vereniging Het Zonnehuis) en Mariëlle Cuijpers (Vilans), Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen
Jaar van publicatie:	2012
Thema:	Financiering
Omschrijving:	Deze brochure biedt een beknopte weergave van de financieringsmogelijkheden van geestelijke verzorging, zowel in de eerste- als de tweedelij.
Opmerkingen:	Deze publicatie stamt uit 2012, de nieuwe regelingen op het gebied van eerstelijns geestelijke verzorging zijn hierin dus nog niet verwerkt. De informatie is derhalve ten dele verouderd.
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/publicaties

5.4

Naam:	Groeiboek regionaal initiatief (ook bekend als Groeiboek PRIL)
Auteur(s):	Christien Begemann, Marije Vermaas, Platform Regionale Initiatieven Levensvragen, Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen, Vilans
Jaar van publicatie:	2011
Thema:	Good practices, Ouder worden
Omschrijving:	Dit document biedt een overzicht van projecten op het gebied van zingevingsondersteuning bij ouderen (voornamelijk in de eerstelijns) en geeft de kennis weer die de projectleiders in de praktijk hebben opgebouwd (o.a. over mogelijke organisatievormen, werving en begeleiding van vrijwilligers en financiering).
Opmerkingen:	De informatie in het document is deels verouderd; de initiatieven uit het overzicht in het document zijn grotendeels ook opgenomen in de huidige inventarisatie (voor zover zij nog te traceren waren en binnen de huidige criteria pasten).
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken/wat-is-pril

5.5

Naam:	Folder: Hoe organiseer je geestelijke verzorging in de thuissituatie?
Auteur(s):	Linda van de Poll (Raedelijk), Netwerk Palliatieve Zorg Gooi- en Vecht-streek Amaris, Hilverzorg, Hospice Kajan, Inovum, Tergooi en Vivium
Jaar van publicatie:	2018
Thema:	Good practices, GV algemeen
Omschrijving:	Folder die beknopt weergeeft hoe een Centrum voor Levensvragen kan worden opgericht.
Opmerkingen:	De gepubliceerde folder heeft een duidelijk commercieel oogmerk en probeert klanten aan te trekken die ook een Centrum voor Levensvragen zouden willen oprichten. De folder geeft wel beknopt weer hoe geestelijke verzorging in de eerste lijn georganiseerd kan worden.
Link:	https://www.raedelijk.nl/geestelijke-verzorging-in-thuissituatie

Diverse zorgprofessionals en vrijwilligers

5.6

Naam:	Kwaliteitsstandaard Levensvragen: Omgaan met levensvragen in de langdurige zorg voor ouderen
Auteur(s):	Christien Begemann en Mariëlle Cuijpers (Vilans), Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen
Jaar van publicatie:	2015
Thema:	Ouder worden

Omschrijving:	Kwaliteitsstandaard voor zorgverleners op het gebied van het omgaan met de levensvragen van ouderen.
Opmerkingen:	De kwaliteitsstandaard bevat ook een meetinstrument, dat verbeterinformatie op het gebied van omgaan met levensvragen oplevert voor organisaties die betrokken zijn bij de zorg voor ouderen. Dit instrument is los te downloaden op dezelfde site. Daarnaast kunnen op de site ook een folder over deze kwaliteitsstandaard voor het personeel, een cliëntenversie van deze standaard en een flyer over de standaard voor cliënten worden gedownload. Tot slot zijn het onderzoek en de tussentijdse publicaties die samen tot de 'Kwaliteitsstandaard Levensvragen' hebben geleid eveneens op de site te downloaden.
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/kwaliteitsstandaard-levensvragen

5.8

Naam:	Landelijke Richtlijn Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve fase, versie 2.0
Auteur(s):	IKNL
Jaar van publicatie:	2018
Thema:	Levenseinde
Omschrijving:	Evidence based richtlijn voor zorgverleners op het gebied van omgang met zingeving en spiritualiteit in de palliatieve zorg.
Opmerkingen:	De richtlijn bevat ook informatie over doorverwijzing en geeft informatie over wetenschappelijk onderbouwde interventies op het gebied van zingeving en spiritualiteit in de palliatieve zorg.
Link:	https://www.patz.nu/images/patz_toolkit/Zingeving_en_spiritualiteit_in_de_palliatieve_fase.pdf

5.9

Naam:	Richtlijn detecteren behoefte psychosociale zorg bij patiënten met kanker, versie 2.0
Auteur(s):	Werkgroep Richtlijn detecteren behoefte psychosociale zorg (IKNL)
Jaar van publicatie:	2017
Thema:	Kanker
Omschrijving:	Evidence based richtlijn voor zorgverleners op het gebied van het detecteren van een behoefte aan psychosociale zorg bij kankerpatiënten, waar ook een spirituele crisis deel van kan uitmaken.
Opmerkingen:	De richtlijn gaat ook specifiek in op de eerstelijnscontext
Link:	https://www.oncoline.nl/detecteren-behoefte-psychosociale-zorg

5.10

Naam:	Kwaliteitsstandaard Psychosociale zorg bij somatische ziekte
Auteur(s):	Werkgroep psychosociale zorg bij een ingrijpende somatische aandoening, Patiëntenfederatie Nederland, V&VN, Nederlandse

Vereniging voor Keel-Neus-Oorheelkunde, Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, NIP, Landelijke Vereniging Medische Psychologie, IPSO, Concentris, Nederlandse Vereniging voor Neurologie, Nederlandse Vereniging voor Cardiologie, Kennisinstituut van de Federatie Medisch Specialisten, Ministerie van VWS.

- Jaar van publicatie:** 2019
- Thema:** Zingevingsvragen
- Omschrijving:** Kwaliteitsstandaard voor psychosociale zorg bij somatische ziekten met drie doelen: het vergroten van de bewustwording van nut en noodzaak van psychosociale zorg als onderdeel van het somatische zorgtraject, aangeven wat hieronder verstaan wordt en de mogelijkheid bieden voor ziektespecifieke richtlijnen die nog geen psychosociale zorgmodule hebben om naar deze standaard te verwijzen. De standaard is gericht op alle betrokkenen bij de diagnostiek, behandeling en begeleiding van patiënten met een somatische ziekte die een grote impact heeft op het psychisch en/of sociaal functioneren.
- Opmerkingen:** Deze kwaliteitsstandaard gaat ook (beperkt) in op zin- en betekenisgeving
- Link:** <https://www.zorginzicht.nl/binaries/content/documents/zorginzicht/kwaliteitsinstrumenten/psychosociale-zorg-bij-somatische-ziekte/psychosociale-zorg-bij-somatische-ziekte/files/Kwaliteitsstandaard-Psychosociale-zorg-bij-somatische-ziekte.pdf>

5.11

- Naam:** Rouw: Landelijke richtlijn, Versie 2.0
- Auteur(s):** Keirse, M. & Kuyper, M.B. (IKNL)
- Jaar van publicatie:** 2010
- Thema:** Rouw
- Omschrijving:** Landelijke richtlijn op het gebied van rouwbegeleiding
- Link:** <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Landelijke-richtlijn-rouw.pdf>

5.12

- Naam:** Kwaliteitskader palliatieve zorg Nederland
- Ontwerper/auteur:** Palliactief, IKNL
- Jaar van publicatie:** 2017
- Thema:** Levensende
- Omschrijving:** Kwaliteitskader voor de palliatieve zorg, waarin ook aandacht wordt besteed aan spiritualiteit.
- Link:** https://www.pallialine.nl/index.php?pagina=/richtlijn/item/pagina.php&richtlijn_id=1078

6. Thema's

A

App 30, 73, 75, 80
Assessment 66, 67, 68, 70, 71, 75, 76,
79, 82

B

Begeleiding door vrijwilligers 9, 15,
17, 28, 51, 52, 65, 97, 99, 110, 111,
123, 124, 125, 131, 133
Belangenorganisatie 129
Bereikbaarheid 85
Beroepsorganisatie 122, 127, 128
Burn-out 92

C

Contextueel Pastoraat 22
Contrastervaringen 20

D

Dakloosheid 93, 94, 95
Dementie 12, 13, 43, 44, 46, 72, 73, 74,
98, 100, 105
Diagnostiek 21
Dialoog 68
Diamantmodel/Ars Moriendi model
54, 57, 60, 79

E

Eenzaamheid 14, 28, 29, 33, 34, 35, 38,
46, 110
Effecten 91
Emancipatie 128
Extramurale GV 20, 23, 61, 83, 84, 86,
87, 99, 100, 101, 109

F

Financiering 85, 86, 116

G

Geestelijke verzorging 124, 126, 128,
131
Gespreksgroepen 10
Gesprekstool 77, 79
GGZ 112, 113, 114
Good practices 83
Groepsinterventie 134
GV algemeen 22, 30, 58, 84, 85, 86,
115, 116, 117

H

Hersenletsel 93
HIV/aids 11

I

Implementatie eerstelijns geestelijke
verzorging 122
Intercultureel werken 16, 18, 32, 41,
45, 48, 54, 56, 58, 61, 62, 105, 106

K

Kaarten 67, 81
Kanker 12, 39, 40, 55, 96, 111, 118, 125
Kennisdeling 126, 127, 131, 134
Kinderpalliatieve zorg 5, 27, 104, 122,
130
Klinisch pastorale vorming 24

L

Levensbeschouwing 18, 69, 76, 100
Levenseinde 6, 18, 43, 46, 47, 52, 53,
54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64,
79, 80, 81, 87, 95, 96, 100, 102,
103, 104, 106, 107, 108, 109, 110,
111, 118, 119, 132
Levensthema's 67, 72, 74, 100
Levensverhaal 10, 16, 17, 22, 29, 36, 44,
45, 49, 69, 75, 134

Levensvragen 123, 124, 128, 130, 131,

133

Luisterconsulten 9

M

Mantelzorg 12

Methodiek 21, 25, 26, 28, 29, 31, 34,

38, 39, 40, 63, 64, 72, 80

Muziek 74

O

Onderwijsinstelling 131

Onderzoeksorganisatie 126, 127, 131

Ouder worden 13, 14, 16, 17, 18, 38, 45,

46, 47, 48, 49, 50, 51, 73, 74, 75,

97, 98, 99, 100, 117

P

Palliatieve zorg 6, 18, 52, 54, 55, 57, 61,

62, 64, 78, 128

R

Rampen 11, 116

Rituelen 24, 33, 42, 56, 61, 62, 102,

103, 108, 115, 128

Rouw 5, 10, 14, 17, 26, 30, 41, 50, 52, 59,

64, 81, 119, 124, 125, 130

S

Samenwerking 23, 36, 37, 70, 87, 88,

102, 103, 109, 127, 129, 130, 133

Scholing 21, 91

Spirituele coping 96, 99

V

Verwijzing 70, 78, 81, 103

Vragenlijst 66, 67, 70, 76, 77, 78, 79, 80,

88, 105, 107

Z

Zelfzorg 57

Bijlage 1. Instellingen

1

Naam:	Stuurgroep Geestelijke Verzorging thuis
Thema:	Implementatie eerstelijns geestelijke verzorging
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten, Ouderen
Omschrijving:	De stuurgroep heeft als taak om de infrastructuur voor geestelijke verzorging thuis met alle betrokken partners vorm geven. Dit gebeurt door middel van een zestal deelprojecten:
Opmerkingen:	Deelnemende organisaties zijn: Agora, Fibula, KBO-PCOB, Kenniscentrum kinderpalliatieve zorg, NHG, PZNL, Sociaal werk Nederland, VGVZ en V&VN. VWS en ZonMw zijn daarnaast advise-rend lid.
Link:	https://www.agora.nl/zingeving-in-de-lokale-gemeenschap/geestelijke-verzorging-thuis

2

Naam:	Centra voor Levensvragen
Thema:	Implementatie eerstelijns geestelijke verzorging
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers
Doelgroep:	Divers
Omschrijving:	Netwerken Palliatieve Zorg besteden begeleiding en activiteiten op het gebied van zingeving uit aan gerelateerde Centra voor Levensvragen, waar zelfstandige geestelijk verzorgers bij zijn aangesloten.
Link:	Er bestaat een overzichtskaart van Centra voor Levensvragen: https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1NqWDdg44N8AFrN07DILT5P_zLI1sQ4jf&ll=52.223935345884605%2C5.081215117773354&z=7

3

Naam:	VGVZ
Thema:	Beroepsorganisatie, implementatie eerstelijns geestelijke verzorging
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers
Doelgroep:	Divers
Omschrijving:	De VGVZ is de landelijke beroepsorganisatie voor geestelijk verzorgers. Met betrekking tot de geestelijke verzorging in de eerste lijn neemt de VGVZ het voortouw op het gebied van ‘communicatie en bekendheid’ en ‘praktijkcriteria en voorwaarden’.
Producten:	Op de werkveldpagina van de site: 1. Meerjarenvisie en beleidsplan over de eerstelijns geestelijke verzorging 2. Starterschecklist (voor geestelijk verzorgers die willen beginnen in de Eerstelijns). 3. PDF ‘Indicaties GV eerstelijnszorg Patiënten/Cliënten

4. PDF 'Indicaties GV eerstelijnszorg Professionals
5. Voorbeeld privacyverklaring

Op de pagina 'informatie eerste lijn':

1. Factsheet over subsidie/vergoeding van eerstelijns GV
2. PDF met een vervolg op de factsheet over subsidie van eerstelijns GV
3. PDF adviestarieven
4. Politieke documenten (Regeling staatscourant, antwoorden op kamervragen en een brief van minister De Jonge).

Op de pagina 'Handige beleidsstukken'

1. PDF 'De wettelijke basis voor geestelijke verzorging in de eerste lijn'
2. PDF 'Overzicht geestelijke verzorging in de eerste lijn in het regeerakkoord en in het parlement.'
3. PDF 'financieringsmogelijkheden geestelijke verzorging in eerste lijn (2018)'
4. PDF 'Starterspakket: Geestelijke verzorging in de WMO'
5. Document 'de noodzaak van geestelijke verzorging in de palliatieve fase thuis'

Link werkveldpagina: <https://vgvz.nl/werkvelden/eerste-lijn>

Informatiepagina: <https://vgvz.nl/informatie-eerste-lijn>

'Handige beleidsstukken': <https://vgvz.nl/over-de-vgvz/handige-beleidsstukken>

4

Naam: Centrum Ontmoeting in Levensvragen (Nijmegen, deel van Sterker Sociaal Werk)

Thema: Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers

Beroepsgroep: Vrijwilligers, Geestelijk verzorgers, sociaal werkers

Omschrijving: Centrum dat het geestelijk welzijn van mensen wil bevorderen, zingeving wil stimuleren en isolement wil helpen voorkomen. Dat doen zij op de volgende manieren:

1. Individuele gesprekken met getrainde gespreksvrijwilligers
2. De levensverhalen van cliënten door vrijwilligers laten optekenen in een Levensboek.
3. Gespreksgroepen
4. Lezingen verzorgen op het snijvlak van zingeving, kunst en spiritualiteit.
5. Het trainen en coachen van vrijwilligers en professionals.
6. Participatie in kennisnetwerken

Producten: 1. Centrum Ontmoeting in Levensvragen & WijZ Zwolle (2015). *Zinvol leven als je kwetsbaar wordt: praktijkverslag van de pilots van WijZ Zwolle en Centrum Ontmoeting in Levensvragen*

Nijmegen. Nijmegen/Zwolle: COiL/WijZ Zwolle. Te downloaden van: <https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken/levensvragen-nijmegen>

2. COiL (2012). *Samenlevingsopbouw rond zingeving: Streefbeeld 2012-2015*. Nijmegen: Centrum Ontmoeting in Levensvragen. Te downloaden op <https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken/levensvragen-nijmegen>

3. MAAT (2010). *Resultaten verkennend onderzoek effecten zingevingsondersteuning*. Geen link meer vindbaar.

Link: <https://ontmoetinginlevensvragen.nl>

5

Naam: WijZ

Thema: Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers, rouw

Beroepsgroep: Vrijwilligers, Sociaal Werkers

Doelgroep: Divers

Omschrijving: Brede welzijnsorganisatie, verantwoordelijk voor het bekende project 'Welzijn op recept: Zinzicht', waarbij vrijwilligers begeleiding boden op het gebied van zingeving. Tegenwoordig wordt dit project 'Welzijn op recept' genoemd en is het vooral gericht op het ondersteunen van cliënten bij het vinden van activiteiten waar zij zich goed bij voelen. Tegenwoordig wordt er ook nog het project 'de draad weer oppakken gerund' voor 65+'ers die recent hun partner hebben verloren. Daarbij wordt eveneens aandacht aan levensvragen besteed.

Producten: 1. Centrum Ontmoeting in Levensvragen & WijZ Zwolle (2015). *Zinvol leven als je kwetsbaar wordt: praktijkverslag van de pilots van WijZ Zwolle en Centrum Ontmoeting in Levensvragen Nijmegen*. Nijmegen/Zwolle: COiL/WijZ Zwolle. Te Downloaden op: <https://www.zorgvoorbeter.nl/levensvragen-ouderen/regionale-netwerken/levensvragen-nijmegen>

Link: <https://www.wijz.nu>

6

Naam: Stichting Welzijnsondersteuning Montfoort

Thema: Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers, rouw

Beroepsgroep: Vrijwilligers, Sociaal Werkers

Doelgroep: Divers

Omschrijving: Brede welzijnsorganisatie die ook projecten aanbiedt die concreet op zingeving zijn gericht.

Link: <https://www.swomontfoort.nl>

7

Naam: D3rde Verdieping

Thema: Zingeving, Levensvragen, Geestelijke verzorging

Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers
Doelgroep: Alle belangstellenden
Omschrijving: Centrum dat cursussen, workshops, dialoogmiddagen lezingen en meditatie aanbiedt op het gebied van zingeving. Daarnaast biedt het centrum ook individuele geestelijke verzorging aan in de eerstelijns volgens de VWS regeling.
Opmerkingen: Gefinancierd door de Protestantse Gemeente Arnhem
Link: <https://d3rdeverdieping.nl>

8

Naam: Humanitas
Thema: Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers, rouw
Beroepsgroep: Vrijwilligers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Brede, landelijke vrijwilligersorganisatie op het gebied van welzijn. De organisatie biedt ook projecten aan op het gebied van zingeving. Zie bijvoorbeeld 'Humanitas Zingeving' bij 'begeleidingsinterventies'.
Link: www.humanitas.nl

9

Naam: Instellingen PsychoSociale Oncologie
Thema: Kanker
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Kankerpatiënten
Omschrijving: Stichting met inloophuizen waar kankerpatiënten laagdrempelig terecht kunnen voor psychosociale zorg, waaronder zorg op het gebied van zingeving.
Link: <https://www.ipso.nl>

10

Naam: Sociom
Thema: Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers
Beroepsgroep: Vrijwilligers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Welzijnsorganisatie met een Referentiericht programma voor zingeving: Sociom Zin. Dit is een breed programma van Sociom voor ondersteuning bij zingeving. Er wordt de mogelijkheid geboden aan zelfstandig wonende inwoners van het Land van Cuijk om individuele gesprekken te hebben met vrijwilligers. Ook kan het levensverhaal van cliënten worden opgetekend in een boek. Daarnaast worden er groepsprojecten georganiseerd, onder een filmgroep, leesgroep, wandelgroep, gespreksgroepen en een vriendschaps-cursus. Al deze activiteiten staan in het teken van zingeving.
Link: <https://www.sociom.nl/sociomzin>

11

Naam: Leger des Heils: Geestelijke verzorging (Landelijk)
Thema: Geestelijke verzorging
Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Het Leger des Heils biedt geestelijke verzorging aan voor mensen die daaraan behoefte hebben.
Link: <https://www.legerdesheils.nl/geestelijke-verzorgers-2>

12

Naam: Reliëf
Thema: Onderwijs, Kennisdeling, Zingeving
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Christelijke vereniging van zorgaanbieders, die veel trainingen aanbiedt voor zorgverleners op het gebied van zingeving. Ook geeft Reliëf het tijdschrift 'Zin in Zorg' uit.
Producten: Tijdschrift 'Zin in Zorg'
Link: <https://www.reliëf.nl/zin-in-zorg>

13

Naam: Vilans
Thema: Kennisdeling, Onderwijs, Onderzoeksorganisatie
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Landelijke kennisorganisatie op het gebied van langdurende zorg.
Link: <https://www.vilans.nl>

14

Naam: Movisie
Thema: Kennisdeling, Onderzoeksorganisatie
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken.
Link: <https://www.movisie.nl>

15

Naam: ZonMW
Thema: Onderzoeksorganisatie
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: ZonMw is een organisatie die gezondheidsonderzoek financiert én het gebruik van de ontwikkelde kennis stimuleert. Recentelijk is

ZonMW gestart met het programma ‘Zingeving en geestelijke verzorging’. Dit is een praktijkgericht programma voor kennisontwikkeling en –implementatie voor zingeving (levensbegeleiding en geestelijke verzorging) in de thuissituatie.

Link: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/programma-detail/zingeving-en-geestelijke-verzorging>

16

Naam: Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging
Thema: Onderzoeksorganisatie, Kennisdeling
Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Expertisecentrum op het gebied van geestelijke verzorging dat een samenwerkingsverband is van de Tilburg School of Catholic Theology en de Protestantse Theologische Universiteit.
Producten: In hoofdstuk 4 van de inventarisatie zijn enkele onderzoeken/onderzoeksprojecten te vinden van (medewerkers van) het UCGV.
Link: <https://ucgv.nl>

17

Naam: NHG (Nederlands Huisartsen Genootschap)
Thema: Beroepsorganisatie
Beroepsgroep: (Huis)artsen
Doelgroep: Divers
Omschrijving: Landelijke huisartsenorganisatie die lid is van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.
Link: <https://www.nhg.org>

18

Naam: Coöperatie Palliatieve Zorg Nederland (PZNL)
Thema: Kennisdeling, Samenwerking, Palliatieve zorg
Beroepsgroep: Divers
Doelgroep: Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving: Coöperatie op het gebied van palliatieve zorg, die lid is van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.
Link: <https://palliaweb.nl/over-pznl>

19

Naam: Sociaal Werk Nederland
Thema: Beroepsorganisatie
Beroepsgroep: Sociaal werkers
Doelgroep: Divers

Omschrijving: Brancheorganisatie van het sociaal werk in Nederland die tevens lid is van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.

Link: <https://www.sociaalwerknederland.nl/over-ons/over-sociaal-werk-nederland>

20

Naam: V&VN

Thema: Beroepsorganisatie

Beroepsgroep: Verpleegkundigen/verzorgenden

Doelgroep: Divers

Omschrijving: Beroepsvereniging van verpleegkundigen, verzorgenden en verpleegkundig specialisten. De vereniging organiseert soms scholingen op het gebied van zingeving voor verpleegkundigen en verzorgenden en is tevens lid van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.

Link: <https://www.venvn.nl/over-v-vn>

21

Naam: MomenTaal

Thema: Geestelijke verzorging, Zingeving, Levensvragen

Beroepsgroep: Geestelijk verzorgers

Doelgroep: Divers

Omschrijving: Praktijk van geestelijk verzorgers die rituelen verzorgen, uitvaarten leiden en individuele begeleiding aanbieden (deels via de subsidieregeling van VWS).

Link: <https://www.momentaal.com>

22

Naam: Het Wereldhuis

Thema: Migranten, Zingeving, Levensvragen, emancipatie

Beroepsgroep: Vrijwilligers, Geestelijk verzorgers

Doelgroep: Migranten

Omschrijving: Centrum dat ondersteuning aanbiedt aan ongedocumenteerde migranten. Geestelijke verzorging/pastorale zorg is één van de aangeboden vormen van ondersteuning.

Link: <https://wereldhuis.org>

23

Naam: Pharos: Palliatieve Zorg

Thema: Migranten, Palliatieve Zorg

Beroepsgroep: Divers

Doelgroep: Palliatieve zorgpatiënten, migranten

Omschrijving: Pharos is een expertisecentrum op het gebied van het terugdringen van gezondheidsverschillen. Het doel van hun palliatieve zorgsectie is het verbeteren van de palliatieve zorg voor patiënten met een

niet-Westerse migratieachtergrond door middel van wetenschappelijk onderzoek, voorlichting van migranten en onderwijs en nascholing aan professionals.

Producten:

- Enkele wetenschappelijke publicaties zijn te downloaden op de site (zie link)
- Diverse voorlichtingsmaterialen (waaronder video's) zijn te vinden/downloaden op de site (zie link)
- Een draaiboek voor voorlichtingsbijeenkomsten voor migranten is te downloaden op de site (zie link)
- Er wordt een e-learning over Interculturele palliatieve zorg aangeboden op de site

Link:

<https://www.pharos.nl/thema/palliatieve-zorg>

24

Naam:

KBO-PCOB

Thema:

Belangenorganisatie, Zingeving

Beroepsgroep:

Divers

Doelgroep:

Ouderen

Omschrijving:

Belangenorganisatie van senioren met zingeving als één van de speerpunten van de organisatie. KBO-PCOB is tevens lid van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.

Producten:

Zie Hoofdstuk 4 voor een onderzoek van KBO-PCOB naar Levensvragen bij ouderen.

Link:

<https://www.kbo-pcob.nl>

25

Naam:

Stichting Fibula

Thema:

Samenwerking, implementatie geestelijke verzorging eerste lijn, Palliatieve Zorg

Beroepsgroep:

Divers

Doelgroep:

Palliatieve zorgpatiënten, Ouderen

Omschrijving:

Stichting Fibula is de landelijke organisatie van de Netwerken Palliatieve Zorg. Zij zet zich in voor interdisciplinaire samenwerking in netwerken in de palliatieve zorg. Ook draagt zij zorg voor het ondersteunen van netwerken palliatieve zorg bij het bouwen van een infrastructuur voor geestelijke verzorging in de eerste lijn in de periode 2019-2020. Dit doet zij door het organiseren en borgen van directe hulp van geestelijke verzorgers aan ouderen en mensen die palliatieve zorg behoeven in de eerste lijn; het organiseren van deskundigheidsbevordering aan hulpverleners en vrijwilligers; het realiseren van actiegericht onderzoek in het kader van het nieuwe ZonMw programma geestelijke verzorging; het realiseren van consultatie van geestelijke verzorgers aan professionals in de eerste lijn.

Producten:	1. Voortgangsrapportages 2. Samenvatting project/projectplan 3. ‘Modelovereenkomst zelfstandig consulent GV’ (voor Netwerken Palliatieve zorg) 4. ‘Modelovereenkomst GV in loondienst’ (voor Netwerken Palliatieve Zorg die een geestelijk verzorger willen inzetten, die bij een andere instelling in loondienst is; het betreft een voorbeeldovereenkomst tussen een Netwerk Palliatieve Zorg en een dergelijke instelling.
Link:	https://www.stichtingfibula.nl/Documenten-Netwerken/Projecten-Producten/Geestelijke-verzorging

26

Naam:	Agora – Leven tot het einde
Thema:	Implementatie geestelijke verzorging eerste lijn, samenwerking, kennisdeling
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	Organisatie op het gebied van palliatieve zorg met drie programma-lijnen: 1. Bewustwording van de eindigheid van het leven bij burgers en professionals versterken. 2. Bouwen aan een infrastructuur voor zingeving, spiritualiteit, geestelijke verzorging. 3. Bevorderen van integrale samenwerking tussen zorg en sociaal domein. Agora voert ook een inventarisatie uit op het gebied van zingeving in het sociale domein en levert de projectleider van het project Geestelijke Verzorging in de Thuisituatie.
Link:	https://www.agora.nl

27

Naam:	Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg en de Netwerken Integrale Kindzorg
Thema:	Palliatievezorg, Geestelijke Verzorging, rouw, zingeving, levensvragen
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten, kinderen
Omschrijving:	Deze organisaties maken het mogelijk maken dat gezinnen met een ernstig ziek kind thuis een beroep kunnen doen op een geestelijk verzorger of rouw- en verliesbegeleider. De beide instellingen verdelen het beschikbare subsidiegeld onder gezinnen om dit mogelijk te maken. De Netwerken Integrale Kindzorg faciliteren het contact van gezinnen met een geestelijk verzorger of rouw- en verliesbegeleider. Het Kenniscentrum biedt ook scholingen aan

	voor zorgverleners.
Producten:	1. Informatiedocument Impuls geestelijke verzorging en rouw & verliesbegeleiding 1^e lijn. 2. E-learning module 'Kinderpalliatieve Zorg' (bij het Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg). 3. Basistrainingen 'kinderpalliatieve zorg' (bij het Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg)
Opmerkingen:	Zie hoofdstuk 2 voor uitgebreidere informatie over de scholingen. Het Kenniscentrum Kinderpalliatieve Zorg is lid van de Stuurgroep Geestelijke Verzorging Thuis.
Link:	Algemeen: https://www.kinderpalliatief.nl/professionals/projecten/detail/subsidië-voor-begeleiding-thuis-bij-levensvragen-rouw-en-verlies Scholingen: https://www.kinderpalliatief.nl/professionals/opleiding

28

Naam:	Nabij/Palliatief Spiritueel Team (Boxtel, Liempde, Lennisheuvel, Esch en Gemonde)
Thema:	PalliatieveZorg, begeleidingdoorvrijwilligers, Levensvragen, zingeving
Beroepsgroep:	Vrijwilligers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	Vrijwilligers van de stichting willen palliatieve zorgpatiënten een luisterend oor, morele steun en praktische hulp bieden. Dit doen zij zowel thuis als in wooncentra en verpleeghuizen.
Link:	https://www.stichtingnabij.org

29

Naam:	Stichting Leerhuizen Palliatieve Zorg
Thema:	Kennisdeling, Onderwijsinstelling, Onderzoeksorganisatie
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	Leerhuizen die onderwijs, onderzoek en ontwikkeling van Palliatief zorgprogramma verzorgen in de palliatieve zorg.
Link:	https://www.leerhuizenpalliatievezorg.nl/index.html

30

Naam:	Stichting Tijd voor een Gesprek
Thema:	Geestelijke verzorging, levensvragen, zingeving
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten, chronisch zieken
Omschrijving:	De Stichting Tijd voor een Gesprek biedt - kosteloos - begeleiding en ondersteuning aan terminaal of chronisch zieke mensen en hun naasten rondom levensvragen. De begeleiding wordt uitgevoerd door geestelijk verzorgers.
Link:	http://www.vrijwilligershulpvoor.nl/deelnemers/stichting-tijd-voor-een-gesprek

31

Naam:	GVP Zeist
Thema:	Geestelijke verzorging, Palliatieve zorg
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	Stichting met een poule van geestelijk verzorgers die in de thuis-situatie geestelijke verzorging aanbieden aan patiënten in de palliatieve fase.
Link:	https://www.gvpzeist.nl

32

Naam:	Het Bezinningshuis
Thema:	Zingeving, Levensvragen
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	Stichting die als doel heeft: het onderzoeken van de behoefte naar en het stichten van een Bezinningshuis, waar mensen een weekend, een midweek of een dag(deel) kunnen komen om zich te bezinnen en stil te staan bij hun (on) eindigheid of dat van hun naaste. Daarnaast organiseert Het Bezinningshuis themabijeenkomsten voor professionals en particulieren waar met elkaar van gedachten gewisseld wordt evenals trainingen. De doelgroep van Het Bezinningshuis is mensen die ongeneeslijk ziek zijn, maar nog niet in de stervensfase zitten.
Link:	https://bezinningshuis.nl

33

Naam:	Stichting STEM
Thema:	Levenseinde
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Palliatieve zorgpatiënten
Omschrijving:	STEM is een trainings- en communicatiebureau voor het contact over de laatste levensfase.
Producten::	• Lesmodules (zie hoofdstuk 2) • Introductie bewustwordingsbijeenkomsten • E-learning (Zie hoofdstuk 2)

Bijlage 2. Netwerken en (digitale) platforms

1

Naam:	Zinnet (transmuraal netwerk zingeving en levensvragen, Zuid-Gelderland en Land van Cuijk)
Thema:	Samenwerking, Zingeving, Levensvragen
Beroepsgroep:	Geestelijk verzorgers, vrijwilligers
Doelgroep:	Eenzame mensen, Palliatieve zorgpatiënten, Ouderen, migranten
Omschrijving:	ZINNET is een interdisciplinair netwerk van geschoolde betaalde en onbetaalde zingeving-ondersteuners in de regio Zuid Gelderland (Nijmegen en omgeving) en het Land van Cuijk, werkend in eerste lijn tot topklinische zorg. ZINNET richt zich op brede levensbegeleiding van mensen die worstelen met zingeving- en levensvragen, bij uitstap van mensen die eenzaam zijn en mensen aan het einde van hun leven.
Link:	https://www.zinnet.nl

2

Naam:	Expertisenetwerk Levensvragen en Ouderen
Thema:	Kennisdeling, Levensvragen, Zingeving
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Ouderen
Omschrijving:	Netwerk dat ondersteuning biedt bij het omgaan met levensvragen van ouderen in de zorg- en welzijnssector. Het is een samenwerkingsverband van: ActiZ, Agora, Humanistisch Verbond, Jo Visser fonds, KBO-PCOB, LOC Waardevolle zorg, Reliëf, Sociaal Werk Nederland, VGVZ en Vilans.
Link:	https://www.zorgvoorbeten.nl/kennis-delen/netwerk-levensvragen-ouderen

3

Naam:	Een Luisterend Oor
Thema:	Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers, samenwerking
Beroepsgroep:	Vrijwilligers
Doelgroep:	Ouderen
Omschrijving:	Samenwerkingsverband tussen verschillende maatschappelijke organisaties, dat getrainde vrijwilligers inzet om ouderen te ondersteunen op het gebied van levensvragen. Dit gebeurt door middel van individuele gesprekken.
Link:	http://www.luisterendoor-mg.nl

4

Naam:	Platform Levensvragen Midden-Groningen
Thema:	Zingeving, Levensvragen, begeleiding door vrijwilligers, Onderwijs, samenwerking

Beroepsgroep:	Vrijwilligers
Doelgroep:	Ouderen
Omschrijving:	Het Platform zet vrijwilligers in voor het voeren van individuele gesprekken met ouderen om hen te ondersteunen bij levensvragen. Daarnaast verzorgt het platform cursussen en lezingen op het gebied van levensvragen bij ouderen voor mantelzorgers en vrijwilligers die met ouderen werken.
Opmerkingen:	Het Platform Levensvragen Midden-Groningen is een samenwerkingverband tussen de Protestantse wijkgemeente Damkerk te Hoogezand, de Martinus-Willibrordusparochie te Sappemeer, Baptistengemeente Hoogezand-West, Humanitas afdeling Hoogezand-Sappemeer/Slochteren en Kwartier Zorg & Welzijn.
Link:	http://www.platformlevensvragenhs.nl

5

Naam:	Stichting Platform Levensverhalen
Thema:	Levensverhaal, groepsinterventie
Beroepsgroep:	Vrijwilligers
Doelgroep:	(In de eerste plaats) Ouderen
Omschrijving:	Stichting die landelijk verhalengroepen organiseert voor ouderen, waarin ouderen hun levensverhaal kunnen delen. Soms worden er ook groepen georganiseerd voor jong en oud samen.
Link:	http://www.noordhollandvertelt.nl

6

Naam:	Zorg voor Beter
Thema:	Kennisdeling
Beroepsgroep:	Divers
Doelgroep:	Ouderen
Omschrijving:	Kennisplein voor verpleging, verzorging, zorg thuis en eerste lijn op het gebied van ouderenzorg en zorg voor chronisch zieken.
Link:	https://www.zorgvoorbeter.nl

Bijlage 3: Startlijst met internetsites

<https://www.vilans.nl>

<https://www.zorgvoorbeter.nl>

<https://www.zorgvoorbeter.nl/kennis-delen/netwerk-levensvragen-ouderen>

<https://vgvz.nl>

<https://geestelijkeverzorging.nl>

<https://www.vptz.nl>

<https://www.agora.nl>

<https://www.stichtingfibula.nl>

<https://www.relief.nl>

<https://www.skgv-register.nl>

<https://www.zonmw.nl/nl>

Bijlage 4: Gebruikte zoektermen

Projecten (google)

- Geestelijke verzorging eerste lijn
- Extramurale geestelijke verzorging
- Geestelijke verzorging extramuraal
- Geestelijke begeleiding eerste lijn
- Geestelijke begeleiding extramuraal
- extramurale geestelijke begeleiding

Geestelijke Verzorging-Onderzoek

Google scholar (steeds eerste 15 pagina's)

- geestelijke verzorging eerstelijns
- geestelijke verzorging eerste lijn
- extramurale geestelijke verzorging
- geestelijke verzorging extramuraal
- Geestelijke begeleiding eerstelijns
- Geestelijke begeleiding eerste lijn
- Geestelijke begeleiding extramuraal
- Extramurale geestelijke begeleiding
- Primary care chaplaincy
- Primary care chaplaincy the Netherlands

Scopus

- primary care chaplaincy
- primary care chaplaincy the Netherlands
- primary care chaplain the Netherlands
- chaplaincy palliative care the Netherlands
- palliative care chaplain the Netherlands
- primary care chaplaincy Belgium
- Primary care chaplain Belgium
- Palliative care chaplain Belgium

PUBMED

- primary care chaplaincy
- primary care chaplaincy the Netherlands
- primary care chaplain the Netherlands
- chaplaincy palliative care the Netherlands
- palliative care chaplain the Netherlands
- Primary care chaplain Belgium
- Palliative care chaplain Belgium

Web of Science

- primary care chaplaincy
- primary care chaplaincy the Netherlands
- primary care chaplain the Netherlands
- chaplaincy palliative care the Netherlands
- palliative care chaplain the Netherlands

Andere beroepen in de eerstelijns

Google Scholar (Eerste 15 pagina's)

Huisarts/doktersassistenten

- Zingeving huisartsen
- zingeving doktersassistenten
- spirituele zorg huisartsen
- spirituele zorg doktersassistenten

POH's

- Zingeving POH
- Spirituele zorg POH

Verpleegkundigen/verzorgenden/thuiszorg

- zingeving verpleegkundigen
- spirituele zorg verpleegkundigen
- zingeving thuiszorg
- Spirituele zorg thuiszorg

Verloskundigen

- Zingeving verloskundigen
- Spirituele zorg verloskundigen

Maatschappelijk werkers/sociaal werkers

- zingeving maatschappelijk werkers
- zingeving sociaal werkers

Sociaal-psychiatrisch verpleegkundige

- zingeving sociaal-psychiatrisch verpleegkundige

Mantelzorgers

- zingeving mantelzorgers
- spirituele zorg mantelzorgers

Vrijwilligers

- zingeving vrijwilligers
- Spirituele zorg vrijwilligers

Eerstelijnspsychologen

-Zingeving eerstelijnspsychologen

Scopus, Pubmed & Web of Science:

Huisartsen

- meaning general practitioners the Netherlands
- meaning general practitioners Belgium
- spiritual care general practitioners the Netherlands
- spiritual care general practitioners Belgium

Verpleegkundigen

- Meaning nursing the Netherlands
- Meaning nursing Belgium
- spiritual care nursing the Netherlands
- spiritual care nursing Belgium

Verloskundigen

- Meaning midwives the Netherlands
- Meaning midwives Belgium
- spiritual care midwives the Netherlands
- spiritual care midwives Belgium

Maatschappelijk werkers/sociaal werkers

- Meaning social worker the Netherlands
- Meaning social worker Belgium
- Spirituality social worker the Netherlands
- Spirituality social worker Belgium
- existential social worker the Netherlands
- existential social worker Belgium

Vrijwilligers

- Meaning volunteers the Netherlands
- Meaning volunteers Belgium
- spiritual care volunteers the Netherlands
- spiritual care volunteers Belgium

Mantelzorgers

- Spiritual care informal caregivers the Netherlands
- Spiritual care informal caregivers Belgium

Maart 2020
Universiteit voor Humanistiek
Ben Vrugink
Annelieke Damen
Gaby Jacobs

In opdracht van ZonMw

Vormgeving: Netty van Haarlem